

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE'DE UYGULANAN TARIMSAL DESTEKLEME ALIMLARI
VE TABAN FİYAT POLİTİKALARININ
GELENEKSEL İHRAÇ ÜRÜNLERİ
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
(1979 - 1987)**

Anadolu Üniversitesi
Merkez Kütüphanesi

H. Naci BAYRAÇ
Yüksek Lisans Tezi

ESKİŞEHİR
1988

Anadolu Üniversitesi
Merkez Kütüphanesi

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No.</u>
<u>TABLOLAR</u>	XI
<u>KISALTMALAR</u>	XIV
<u>GİRİŞ</u>	1

Birinci Bölüm

TARIMSAL ÜRÜN FİYATLARININ OLUŞU- MUNDA DEVLETİN ROLÜ VE TARIMSAL DESTEKLEME POLİTİKASI

<u>I- TARIMSAL ÜRÜNLERDE FİYAT OLUŞUMU</u>	4
<u>II- DEVLETİN TARIMSAL ÜRÜN FİYATLARINA MÜDAHA- LESİ</u>	20
A- MÜDAHALENİN AMAÇLARI	20
B- MÜDAHALE BİÇİMLERİ	22
<u>1. Dolaysız Müdahale</u>	23
a) Taban Fiyatın (Azami Karh) Belirlen- mesi	24

b) Taban Fiyatın (Asgari Narh) Belirlenmesi	26
c) Fiyat Sübvansiyonu	28
<u>2. Dolaylı Müdahale</u>	29
a) Arzı Etkileme	30
b) Talebi Etkileme	31
<u>III- TARIMSAL DESTEKLEME POLİTİKASI</u>	33
A- DESTEKLEME POLİTİKASI KAVRAMI VE KAPSAMI.	33
B- DESTEKLEME POLİTİKASI ARAÇLARI	35
<u>1. Taban Fiyat Uygulaması</u>	35
a) Taban Fiyat Kavramı	35
b) Taban Fiyat Belirleme Yöntemleri ..	36
i. Formül Yöntemleri	36
<u>aa) Gelir Formülü</u>	36
<u>bb) Fiyatlar Kriterleri</u>	37
<u>cc) Maliyet Formülü</u>	38
<u>dd) Parite Formülü</u>	40
<u>ee) Çok Faktör Formülü</u>	41
ii. Formül Dışı Yöntemler	43
<u>2. Destekleme Alımları</u>	43
<u>3. Öteki Araçlar</u>	45
a) Fiyat Farkının Ödenmesi	45
b) Ekim Alanlarının Sınırlandırılması.	46
c) Tarımsal Kredilerin Açılması	46
d) Ucuz veya Bedelsiz Girdi Verilmesi.	47
e) Vergi Muafiyet ve İndirimlerine Gidilmesi	48

İ k i n c i B ö l ü m

T Ü R K İ Y E ' D E T A R I M Ü R Ü N L E R İ N E U Y -
G U L A N A N T A B A N F İ Y A T P O L İ T İ K A S I
V E D E S T E K L E M E A L I M L A R I

<u>I- TARİHSEL GELİŞİM</u>	49
A- Cumhuriyet Öncesi Dönem	49
B- Cumhuriyet Dönemi	51
<u>1. Planlı Dönemden Önce</u>	51
<u>2. Planlı Dönem</u>	55
a) Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	55
b) İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	56
c) Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	56
d) Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	57
e) Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)	63
<u>II- DESTEKLEME ALIMLARININ GÜNÜMÜZDEKİ KURUMSAL YAPISI VE FİNANSMANI</u>	68
A- DESTEKLEME ALIMI YAPAN KURULUŞLAR	68
<u>1. KİT Niteliğindeki Kuruluşlar</u>	68
<u>2. Yarı Resmi Nitelikteki Kooperatif Ku- ruluşlar (Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri)</u>	70
B- DESTEKLEME ALIMLARININ FİNANSMANI	71

Ü ç ü n c ü B ö l ü m

T Ü R K İ Y E ' D E G E L E N E K S E L İ H R A Ç Ü R Ü N -
L E R İ N İ N Ü R E T İ M - İ H R A C A T V E T A B A N
F İ Y A T L A R İ N İ N G E L İ Ş İ M İ

I- İHRACAT YAPISINDAKİ DEĞİŞMELER 82

II- ÜRÜN BAZINDA İNCELEME 94

A- TÜTÜN 94

1. Üretim ve İhracatındaki Gelişmeler ... 94

a) Tütün Üretim Miktarları Trend ve
Konjonktürü 97

b) Tütün İhracat Miktarları Trend ve
Konjonktürü 99

2. Taban Fiyatındaki Gelişmeler 101

B- PAMUK 105

1. Üretim ve İhracatındaki Gelişmeler ... 105

a) Pamuk Üretim Miktarları Trend ve
Konjonktürü 110

b) Pamuk İhracat Miktarları Trend ve
Konjonktürü 112

2. Taban Fiyatındaki Gelişmeler 114

C- FINDIK 117

1. Üretim ve İhracatındaki Gelişmeler ... 117

a) Fındık Üretim Miktarları Trend ve
Konjonktürü 121

b) Fındık İhracat Miktarları Trend ve
Konjonktürü 123

<u>2. Taban Fiyatındaki Gelişmeler</u>	124
D- ÇEKİRDEKSİZ KURU ÜZÜM	128
<u>1. Üretim ve İhracatındaki Gelişmeler</u> ...	128
a) Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üretim Mik- tarları Trend ve Konjonktürü	131
b) Çekirdeksiz Kuru Üzüm İhracat Mik- tarları Trend ve Konjonktürü	133
<u>2. Taban Fiyatındaki Gelişmeler</u>	135
E- KURU İNCİR	139
<u>1. Üretim ve İhracatındaki Gelişmeler</u> ...	139
a) Kuru İncir Üretim Miktarları Trend ve Konjonktürü	142
b) Kuru İncir İhracat Miktarları Trend ve Konjonktürü	144
<u>2. Taban Fiyatındaki Gelişmeler</u>	145

D ö r d ü n c ü B ö l ü m

T Ü R K İ Y E ' D E G E L E N E K S E L İ H R A Ç Ü R Ü N -
L E R İ N D E U Y G U L A N A N T A B A N F İ Y A T P O -
L İ T İ K A A L A R I N I N B U Ü R Ü N L E R İ N Ü R E T İ M
İ H R A C A T I Ü Z E R İ N D E K İ E T K İ L E R İ

<u>I- TABAN FİYAT-ÜRETİM-İHRACAT İLİŞKİSİ</u>	152
A- TÜTÜN	152
<u>1. Baş (Taban) Fiyatların-Üretim Miktarla- rına Etkisi</u>	152

a) Üretim Miktarları, Nominal Baş	
Fiyatlar İlişkisi	153
b) Üretim Miktarları, Reel Baş Fiyat-		
lar İlişkisi	155
<u>2. Baş (Taban) Fiyatların-İhracat Miktar-</u>		
<u>larına Etkisi</u>	157
a) İhracat Miktarları, Nominal Baş Fi-		
yatlar İlişkisi	157
b) İhracat Miktarları, Reel Baş Fiyat-		
lar İlişkisi	159
B- PAMUK	161
<u>1. Taban Fiyatların-Üretim Miktarlarına</u>		
<u>Etkisi</u>	161
a) Üretim Miktarları, Nominal Taban		
Fiyatlar İlişkisi	162
b) Üretim Miktarları, Reel Taban Fi-		
yatlar İlişkisi	163
<u>2. Taban Fiyatların-İhracat Miktarlarına</u>		
<u>Etkisi</u>	166
a) İhracat Miktarları, Nominal Taban		
Fiyatlar İlişkisi	166
b) İhracat Miktarları, Reel Taban Fi-		
yatlar İlişkisi	168
C- FINDIK	170
<u>1. Taban Fiyatların-Üretim Miktarlarına</u>		
<u>Etkisi</u>	170
a) Üretim Miktarları, Nominal Taban		
Fiyatlar İlişkisi	170

b) Üretim Miktarları, Reel Taban Fiyatlar İlişkisi	172
<u>2. Taban Fiyatların-İhracat Miktarlarına Etkisi</u>	174
a) İhracat Miktarları, Nominal Taban Fiyatlar İlişkisi	174
b) İhracat Miktarları, Reel Taban Fiyatlar İlişkisi	176
D- ÇEKİRDEKSİZ KURU ÜZÜM	178
<u>1. Taban Fiyatların-Üretim Miktarlarına Etkisi</u>	178
a) Üretim Miktarları, Nominal Taban Fiyatlar İlişkisi	178
b) Üretim Miktarları, Reel Taban Fiyatlar İlişkisi	180
<u>2. Taban Fiyatların-İhracat Miktarlarına Etkisi</u>	182
a) İhracat Miktarları, Nominal Taban Fiyatlar İlişkisi	182
b) İhracat Miktarları, Reel Taban Fiyatlar İlişkisi	184
E- KURU İNCİR	186
<u>1. Taban Fiyatların-Üretim Miktarlarına Etkisi</u>	186
a) Üretim Miktarları, Nominal Taban Fiyatlar İlişkisi	187
b) Üretim Miktarları, Reel Taban Fiyatlar İlişkisi	189

<u>2. Taban Fiyatların-İhracat Miktarlarına</u>	
<u>Etkisi</u>	191
a) İhracat Miktarları, Nominal Taban Fiyatlar İlişkisi	191
b) İhracat Miktarları, Reel Taban Fiyatlar İlişkisi	193
<u>II- ANALİZ SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ</u>	195
<u>S O N U Ç</u>	198
<u>Y A R A R L A N I L A N K A Y N A K L A R</u>	i-vi
<u>E K L E R</u>	vii-xxvi
Ek. 1 : Tütün Üretim Nominal İç Fiyat İlişkisi (Bir Yıl Gecikmeli Olarak)	vii
Ek. 2 : Tütün Üretim Reel İç Fiyat İlişkisi (Bir Yıl Gecikmeli Olarak)	viii
Ek. 3 : Tütün İhracat Nominal İç Fiyat İlişkisi .. (Bir Yıl Gecikmeli Olarak)	ix
Ek. 4 : Tütün İhracat Reel İç Fiyat İlişkisi (Bir Yıl Gecikmeli Olarak)	x
Ek. 5 : Pamuk Üretim Nominal İç Fiyat İlişkisi (Bir Yıl Gecikmeli Olarak)	xi
Ek. 6 : Pamuk Üretim Reel İç Fiyat İlişkisi	xii
Ek. 7 : Pamuk İhracat Nominal İç Fiyat İlişkisi (Bir Yıl Gecikmeli Olarak)	xiii
Ek. 8 : Pamuk İhracat Reel İç Fiyat İlişkisi (Bir Yıl Gecikmeli Olarak)	xiv
Ek. 9 : Fındık Üretim Nominal İç Fiyat İlişkisi (Bir Yıl Gecikmeli Olarak)	xv
Ek.10 : Fındık Üretim Reel İç Fiyat İlişkisi (Bir Yıl Gecikmeli Olarak)	xvi

Ek.11 : Fındık İhracat Nominal İç Fiyat İlişkisi . (Bir Yıl Gecikmeli Olarak)	xvii
Ek.12 : Fındık İhracat Reel İç Fiyat İlişkisi (Bir Yıl Gecikmeli Olarak)	xviii
Ek.13 : K.Üzüm Üretim Nominal İç Fiyat İlişkisi (Bir Yıl Gecikmeli Olarak)	xix
Ek.14 : K.Üzüm Üretim Reel İç Fiyat İlişkisi (Bir Yıl Gecikmeli Olarak)	xx
Ek.15 : K.Üzüm İhracat Nominal İç Fiyat İlişkisi (Bir Yıl Gecikmeli Olarak)	xxi
Ek.16 : K.Üzüm İhracat Reel İç Fiyat İlişkisi (Bir Yıl Gecikmeli Olarak)	xxii
Ek.17 : K.İncir Üretim Nominal İç Fiyat İlişkisi (Bir Yıl Gecikmeli Olarak)	xxiii
Ek.18 : K.İncir Üretim Reel İç Fiyat İlişkisi (Bir Yıl Gecikmeli Olarak)	xxiv
Ek.19 : K.İncir İhracat Nominal İç Fiyat İlişkisi (Bir Yıl Gecikmeli Olarak)	xv
Ek.20 : K.İncir İhracat Reel İç Fiyat İlişkisi (Bir Yıl Gecikmeli Olarak)	xvi

T A B L O L A R

<u>No</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa No.</u>
1	1985/1986 ve 1986/1987 Kampanya Döneminde Kademeli Destekleme Fiyatı Uygulanan Ürünler	66
2	Tarımsal Desteklemeye Konu Olan Bazı Tarımsal Ürünlerin Kararname Fiyatları ...	(73)
3	T.C. Merkez Bankası Kredileri	80
4	İhracatın Üç Sektöre Göre Yapısı	84
5	Alt Gruplarına Göre Sanayi Ürünleri İhracatı	86
6	Tarıma Dayalı İşlenmiş Ürünler Altgrubunun Toplam İhracat ve Toplam Sanayi Ürünleri İhracatı İçindeki Payları	87
7	Alt Gruplarına Göre Tarım Ürünleri İhracatı	89
8	Türkiye İhracatında Geleneksel Ürünlerin Aldıkları Paylar	91

<u>No</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa No.</u>
9	Tarım Ürünleri İhracatından, Geleneksel Ürünlerin Aldıkları Paylar	93
10	Tütün'de Üretim, İhracat Miktarları ve İhracat Değerleri	95
11	Tütün Üretim Miktarları, Trend ve Konjonktürü	97
12	Tütün İhracat Miktarları, Trend ve Konjonktürü	99
13	Tütün Reel ve Nominal Baş Fiyatları, Trend ve Konjonktürü	102
14	Pamuk'ta Üretim, İhracat Miktarları ve İhracat Değerleri	107
15	Pamuk Üretim Miktarları, Trend ve Konjonktürü	110
16	Pamuk İhracat Miktarları, Trend ve Konjonktürü	112
17	Pamuk Reel ve Nominal Taban Fiyatları Trend ve Konjonktürü	114
18	Fındık'ta Üretim, İhracat Miktarları ve İhracat Değerleri	118
19	Fındık Üretim Miktarları, Trend ve Konjonktürü	121
20	Fındık İhracat Miktarları, Trend ve Konjonktürü	123
21	Fındık Reel ve Nominal Taban Fiyatları Trend ve Konjonktürü	125

<u>No</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa No.</u>
22	Çekirdeksiz Kuru Üzüm'de Üretim, İhracat Miktarları ve İhracat Değerleri ...	129
23	Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üretim Miktarları, Trend ve Konjonktürü	132
24	Çekirdeksiz Kuru Üzüm İhracat Miktarları, Trend ve Konjonktürü	134
25	Çekirdeksiz Kuru Üzüm Reel ve Taban Fiyatları, Trend ve Konjonktürü	136
26	Kuru İncir'de Üretim, İhracat Miktarları ve İhracat Değerleri	140
27	Kuru İncir Üretim Miktarları, Trend ve Konjonktürü	142
28	Kuru İncir İhracat Miktarları, Trend ve Konjonktürü	144
29	Kuru İncir Reel ve Nominal Taban Fiyatları, Trend ve Konjonktürü	146
30	Geleneksel İhraç Ürünlerinde, Taban Fiyatları-Üretim ve İhracat Miktarları Arasındaki İlişkiler	195

K I S A L T M A L A R

- D.P.T. : Devlet Planlama Teşkilatı
E.İ.T.İ.A.: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
ESADER : Eskişehir Akademisi Dergisi
Üniv. : Üniversitesi
İ.İ.B.F. : İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
A.g.e. : Adı geçen eser
A.Ö.F. : Açık Öğretim Fakültesi
M.P.M. : Milli Produktivite Merkezi
T.Z.O.B. : Türkiye Ziraat Odaları Birliği
T.M.M.O.B.: Türkiye Mühendisler Odası Birliği
K.H.K. : Kanun Hükümünde Kararname
T.M.O. : Toprak Mahsulleri Ofisi
T.O.B.B. : Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları
ve Ticaret Borsaları Birliği
S.B.F. : Siyasal Bilgiler Fakültesi
-

G İ R İ Ş

Gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından birisi, döviz kaynaklarının sınırlı olmasıdır. Bu ülkelerin başlıca döviz kaynağı, hiç şüphesiz ihracattır. Diğer döviz kaynaklarındaki gelişmenin oransal olarak yetersiz olduğu bu tür ülkeler için, ihracattan sağlanan dövizlerin dış ödeme gücünü arttırmada önemli bir yeri vardır.

Gelişmekte olan Türkiye'nin kalkınma planlarındaki temel amaçları arasında, verimlilikte artışlar sağlanması ve sanayi ürünleri ihracatının arttırılması yer almaktadır.

Bilindiği gibi, Türkiye sanayileşme çabasında olan bir ülkedir. Bu nedenle toplam ihracat içinde, sanayi ürünlerinin payının arttırılması ve buna bağlı olarak tarım ürünlerinin payının azaltılması amaçlanmaktadır. Ancak Türkiye ekonomisi halen, tarıma dayalı niteliğini sürdürmektedir. Bu duruma bağlı olarak, tarım ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı azalmakla birlikte önemini korumaktadır. Tarım ürünleri ihracatında da, geleneksel ihraç ürünleri olan tütün, pamuk, fındık, çekirdeksiz kuru üzüm ve

kuru incir önemli yer tutmakta ve Türkiye'ye önemli ölçüde döviz kazandırmaya devam etmektedir.

Dünya'da ve Türkiye'de tarım sektörü ekonomik, sosyal ve politik nedenlerle devlet tarafından desteklenmektedir. Devletçe uygulanan tarımsal destekleme politikasının amaçlarına ulaşmak için, fiyat ve fiyat dışı destekleme araçlarından yararlanılmaktadır. Ancak üreticilerin arzlarını arttırmada daha etkili olması nedeniyle, destekleme politikasında fiyatların özel bir yeri vardır. Bu nedenle tarımsal desteklemede; destekleme alımları ve taban fiyat politikası üretici açısından, öteki araçlara oranla daha önemli yere sahiptir.

Devlet tarafından geleneksel ihraç ürünleri için belirlenen taban fiyatların, bu ürünlerin üretim miktarlarını ve dolayısı ile ihracat miktarlarını etkileyeceği düşünülmektedir.

Araştırmamızın birinci bölümünde; önce, tarımsal üretimin özellikleri ve bu özelliklere bağlı olarak, devletin tarımsal fiyatlara hangi amaçlarla ve hangi araçlarla müdahale edebileceği incelenmiştir. Daha sonra, tarımsal destekleme politikası aracılığı ile devletin tarım sektörüne ne tür bir etkide bulunabileceğine yer verilmiştir. Burada, destekleme politikası araçlarından destekleme alımları ve taban fiyat politikasına, konumuz açısından önemli olması nedeniyle ayrıntılı olarak diğer araçlara ise, genel olarak yer verilmiştir.

İkinci bölümde; Türkiye'de tarım ürünlerinde uygulanan destekleme alımları ve taban fiyat politikalarının tarihsel gelişimi incelendikten sonra, destekleme alımlarının günümüzdeki kurumsal yapısı ve finansmanına yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde; Türkiye'de geleneksel ihraç ürünlerinin üretim, ihracat ve taban fiyatlarının araştırma dönemi olarak belirlediğimiz 1979-1987 yılları arasındaki gelişimi ürün bazında incelenmiştir. İnceleme sırasında 24 Ocak 1980 ve sonrasında alınan tedbirlerden ne derecede etkilendiklerini belirlemek amacıyla, her ürün için trend ve konjonktür analizleri yapılmıştır.

Dördüncü bölümde ise; araştırma dönemi içinde geleneksel ihraç ürünlerine verilen taban fiyatların, bu ürünlerin üretim ve dolayısı ile ihracatlarını nasıl etkilediğini ortaya koymak için; bir yıl gecikmeli regresyon ve korelasyon analizleri yapılmış ve elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

B i r i n c i B ö l ü m

T A R I M S A L Ü R Ü N F İ Y A T L A R I N I N O L U - Ş U M U N D A D E V L E T İ N R O L Ü V E T A R I M - S A L D E S T E K L E M E P O L İ T İ K A S I

Araştırmamızın bu bölümünde; tarımsal ürünlerin ve piyasaların özelliklerine bağlı olarak, devletin tarım fiyatlarına nasıl müdahale edeceği incelendikten sonra, destekleme politikası kavramı ve araçlarına yer verilmiştir.

I- TARIMSAL ÜRÜNLERDE FİYAT OLUŞUMU

Piyasa ekonomisinde fiyatlar, tüketici isteklerini üreticiye yansıtarak, üretim faktörlerini çeşitli üretim kesimlerine paylaştırmaktadır. Bu sebeple, üretim faktörlerinin tam olarak ve tüketici isteklerine göre kullanılması, ekonomik büyüme hızının istenilen düzeye yükseltilmesi ve gelirin üretim faktörleri arasında dengeli olarak dağıtılmasında, fiyat sistemi önemli bir rol oynamaktadır.

Tarımsal ürün fiyatları; üreticilerin gelirlerini,

tüketicilerin refahlarını ve birçok ülkede ihracat gelirlerini geniş ölçüde etkilediği için, ekonomik sosyal ve politik açıdan büyük öneme sahiptir. Dünya nüfusunun yarısına yakın bir bölümünün geliri, tarım ürünleri fiyatlarına bağlı olarak belirlenmektedir. Türkiye'de ise, nüfusun yüzde altmışının geliri tarımsal ürün fiyatlarına bağlıdır (1).

Tarımsal üretimin hemen hemen bütün ülkelerde gösterdiği bazı özellikler, fiyatın bu sektör açısından önemi daha da arttırarak, tarımsal fiyatlara kendine has özellikler vermektedir.

Tarımsal ürünlerin üretimi, iklimin ve doğa koşullarının etkisi altındadır. Bu sebeple üretim, beraberinde bir riski de taşımaktadır. Üretim miktarı mevsimin uygunluğuna göre değişebildiği gibi, aynı ürün farklı bölgelerde farklı kalitede üretilebilmektedir (2). Buna bağlı olarak, üretici üretimini çoğu zaman kendisi kontrol edememektedir. Teknolojik alanda elde edilen gelişmeler bile, bu etkiyi tamamen giderememiştir.

Doğa koşulları aynı zamanda, tarımsal ürünlerin büyüme dönemleri üzerinde de etkili olmaktadır. Bu durum,

-
- (1) Süheyla TEKELİ, "Tarımsal Ürün Fiyatlarının Özellikleri ve Desteklemenin Önemi", VERİMLİLİK DERGİSİ, S.4 (Ekim-Aralık, 1982), s.24.
(2) U. Özkan ÜLGER, "Destekleme Alımları", MALİYE DERGİSİ, S.87 (Temmuz-Ekim, 1987), s.28.

tarımsal üretimin fiyat değişmelerine anında ve sürekli bir uyum sağlamasını olanaksız hale getirmektedir (3). Piyasada yüksek bir fiyat oluştuğunu gören ve daha fazla kâr etmek amacıyla üretimini arttırmak isteyen üretici, bu isteğini ancak bir dönem (genellikle bir yıl) sonra gerçekleştirebilmekte ve o anda da piyasa koşulları değişebilmektedir. Başka bir deyimle, arz talebe ancak bir dönemlik gecikmeyle uyabilmektedir.

Tarımsal üretim -özellikle bitkisel üretim- genellikle mevsimlere bağlıdır. Bu sebeple, üretim yıl boyunca sadece belli bir dönemde gerçekleşir. Bir yılın üretimi, bir sonraki yılın üretimine kadar geçen süre içinde veri bir stok niteliğindedir. Tüketim devam ettiği sürece piyasanın ihtiyacı bu stoktan karşılandığı için, piyasada ürünün fiyatı da stoğun durumuna göre belirlenir. Üretimin mevsimlik olması, tarımda faaliyet hacmini de mevsimlere göre değiştirmektedir. Faaliyet hacminin azaldığı kış aylarında üretim faktörlerinin kullanımı azalır, buna karşılık faaliyet hacminin yükseldiğı yaz aylarında ise, üretim faktörlerinin kullanımı artmaktadır. Tarımsal ürünlerin birim maliyeti, kullanılan üretim faktörlerinin yanı sıra toprak ve iklim koşulları ile de belirlenir. Böylece uygun iklim koşullarında, daha az üretim faktörü kullanarak maliyetleri azaltmak mümkün olmaktadır.

(3) Gülten KAZGAN, Tarım ve Gelişme, Der. Ya., İstanbul, 1983, s.5.

Tarım sektöründe işletmeler genellikle küçük ve birbirinden bağımsızdır. Bu işletmeler, teknik gelişmelere çok zor uyabildiklerinden iş bölümü ve makinalaşmaya engel olurlar. Genellikle üreticiler, yeni üretim yöntemleri, girdi ve kaliteli tohum kullanımı konusunda başlangıçta isteksiz ve şüphecidirler. Bu sebeple tarımda üretim artışı yavaş gerçekleşir (4). Çünkü üretici çoğunlukla tutucudur, üretim yönünü ve yetiştirdiği ürünü kolayca değiştirmez. Ayrıca üretim alanlarının dağınıklığı; hem örgütlenme ve bütünleşmeyi güçleştirmekte hem de, üreticilerin alıcı veya aracılar karşısında pazarlık güçlerini zayıflatmaktadır.

Tarımda Azalan Verim Kanunu'nun etkisi nedeniyle, belirli bir araziden alınabilecek ürün miktarı sınırlıdır. Girdi kullanımını devamlı arttırmak yoluyla verim artışı devamlı olarak arttırılamaz, marjinal verim bir noktadan sonra düşme gösterir. Tarım sektöründe, sanayi sektöründe olduğu gibi çok gelişmiş üretim teknikleri kolayca uygulanamaz, ancak makinalaşma ve gübreleme gibi yöntemlerle üretimi sınırlı bir ölçüde arttırmak mümkün olabilir (5).

-
- (4) D. Yurdun TUNÇEL - A. Yıldız AKIN, "Tarımda Destekleme Politikası", II. TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ, TARIM KOMİSYONU TEBLİĞLERİ, DPT Ya.No.1783, C.V, Ankara, 1981, s.229.
- (5) Necat BERBEROĞLU, "Sanayi Öncelikli Ekonomik Gelişmede Türkiye Tarımının Finansmanı ve Tarımsal Kredi Uygulaması", E.İ.T.İ.A. Ya.No.235/156, Eskişehir, 1981, s.17.

Tarımsal ürünler piyasası, tam rekabet şartlarının bir bölümünün gerçekleşmesi sebebiyle saf rekabet piyasası olarak nitelendirilebilir (6).

Tarımsal ürünlerin arz ve talebi piyasada belirlenmektedir. Tarımsal üretimin genellikle küçük ölçekli işletmeler tarafından yapılması sonucu olarak, bu küçük birimler toplam arzı çok az etkilemektedirler. Dolayısıyla bireysel küçük işletme, üretim miktarını değiştirerek ürün fiyatını etkileyemez; fiyat her üretici için veridir. Buna göre, tarımsal ürün arzında, atomize şartı gerçekleşir.

Tarımsal ürünler homojendir, her ürün niteliklerine göre standartlaştırılmıştır. Ekonomi geliştikçe ve piyasalar örgütlendikçe nihai tüketiciye ürünün arz edildiği piyasada, homojenlik ilkesi çeşitli biçimlerde bozulur. Özellikle işlendikten sonra, ambalajlama, reklam v.b. etkenlerle homojenlik kaybolmakta ve ürün farklı hale gelmektedir (7).

Uzun dönemde fiyatın ortalama maliyet eğrisine eşitlenme eğilimi olmakla birlikte, arz ve talep fonksiyonlarındaki kaymalar nedeniyle dengeye ulaşamaması ve te-

(6) KAZGAN, s.7.

(7) Daha geniş bilgi için bkz.: Necat BERBEROĞLU, "Türk Ekonomisinde Tarım Sektörü ve Türk Tarımının Önemli Ekonomik Sorunları", ESADER, C.XIII, S.2 (Haziran, 1977), s.335.

oride piyasaya giriş ve çıkışın mümkün olmasına rağmen; doğal koşulların etkisiyle üretimin gecikmeli olarak piyasa fiyatına uyması sonucunda, giriş ve çıkış serbestliği tam olarak gerçekleşmemektedir.

Tarımsal üretim ve arz belirlilik ilkesinin gerçekleşmesine olanak vermez. Üretim fonksiyonunun ve tarımsal fiyatların istikrarsızlığı, fiyatın ürün piyasaya geldikten sonra belirlenmesi, fiyat değişmelerine uyumun gecikmeli olması belirlilik ilkesinden sapmalara yol açmakta ve üretici de üretim planını tahminlere dayalı olarak yapmak zorunda kalmaktadır.

Tarım sektöründe örgütlenme biçimi; ülkeler ve üretim faaliyetlerine göre farklılık göstermekle birlikte, sermaye şirketinden daha çok bireysel ve aile girişimleri yaygın örgütlenme biçimleridir. Bu durum tarım yatırımlarını ve firma ölçeğini sınırlayan önemli bir etkidir (8). Tarımsal ürünlerin pazarlanmasında, büyük ölçekli şirketleşme biçimi yaygındır.

Piyasa ekonomilerinde, büyük ölçekli bir firma biçimi olan üretim kooperatifleri yaygın değildir. Kooperatifleşme daha çok pazarlama, kredi ve teçhizat kullanımı aşamasında bulunur.

Toprak mülkiyeti genellikle üretici birimlerin kendi topraklarıdır. Bunun yanında kiralama (ortakçılık), or-

(8) KAZGAN, s.13.

tak mülkiyet (kooperatif) ve kamu ortaklığı (devlet üretme çiftlikleri) biçimleri de görülmektedir.

Tarımsal üretimin ve tarım ürünleri piyasalarının yukarıda belirtilen özellikleri nedeniyle tarım sektöründe fiyatlar, diğer sektördeki fiyatlara göre daha çok dalgalanmaktadır.

Sanayi sektöründe, malın fiyatı satıcı tarafından siparişe göre üretim yapılarak belirlenir veya üretimden sonra bazı faktörler dikkate alınarak belirlenir. Buna karşılık tarım sektöründe, üretimin genellikle uzun zaman alması, piyasaların fiyat karşısında çok hassas olmaması ve malın çabuk bozulabilme özelliği nedeniyle ürün fiyatı sanayi sektöründeki gibi belirlenmez (9). Diğer taraftan sanayi sektöründe kar önceden belirlendiği halde, tarım sektöründe belli değildir. Ayrıca sanayi sektöründe kar satıcı, tarım sektöründe ise adeta alıcı tarafından kabul ettirilmektedir (10).

Genellikle sanayi ürünlerinin fiyatı, maliyetlerin itiştiği ile yukarıdan aşağı doğru bir baskı ile belirlendiği halde, tarım ürünleri fiyatları aşağıdan yukarıya doğru; tüketici piyasasından başlamak üzere perakendeci, top-

(9) Muammer YAYLALI, İhracata Yönelik Belli Başlı Tarım Ürünlerinin Fiyatlar Açısından Ekonomik Analizi, DPT Ya., Ankara, 1985, s.6.

(10) Ali ÖZGÜVEN, Tarım Ekonomisi ve Politikası, Bursa Üniv. Ya.No.3-001-005, Bursa, 1977, s.121.

tancı ve aracı kanalı ile tarım üreticisine veri olarak ulaşır (11). Başka bir deyimle, tarımsal ürün fiyatları belirlenirken üreticilerin dolayısıyla maliyetlerin rolü genellikle sınırlı kalmaktadır (12). Bu da fiyatların maliyetlere göre değil, o yıl piyasaya sürülen toplam tarımsal ürün arzı tarafından belirlenmesine neden olmaktadır (13). Bazı tarımsal ürünler, diğer ürünlerin hammaddelelerini oluştururken bazıları da ürünü üreten ailenin öz tüketimi gidermek amacıyla piyasaya sürülmediği için, aile içinde kalan bu miktar belli değildir. Bu durumda tarımda ürün maliyeti kesin olarak bilinmemektedir.

Tarımsal ürünlerin arz ve talebi, kısa ve orta dönemde esnek değildir (14). Çünkü, tarımsal ürünlerin üretim hacmi bu ürünlerin fiyatlarındaki değişimlere bağlı olarak istenilen hız ve miktarda hemen arttırılamamaktadır.

Tarım sektöründe arzın esnek olmaması nedeniyle talepteki küçük bir azalma, fiyatın dengesiz bir şekilde azalmasına neden olmaktadır.

(11) YAYLALI, s.7.

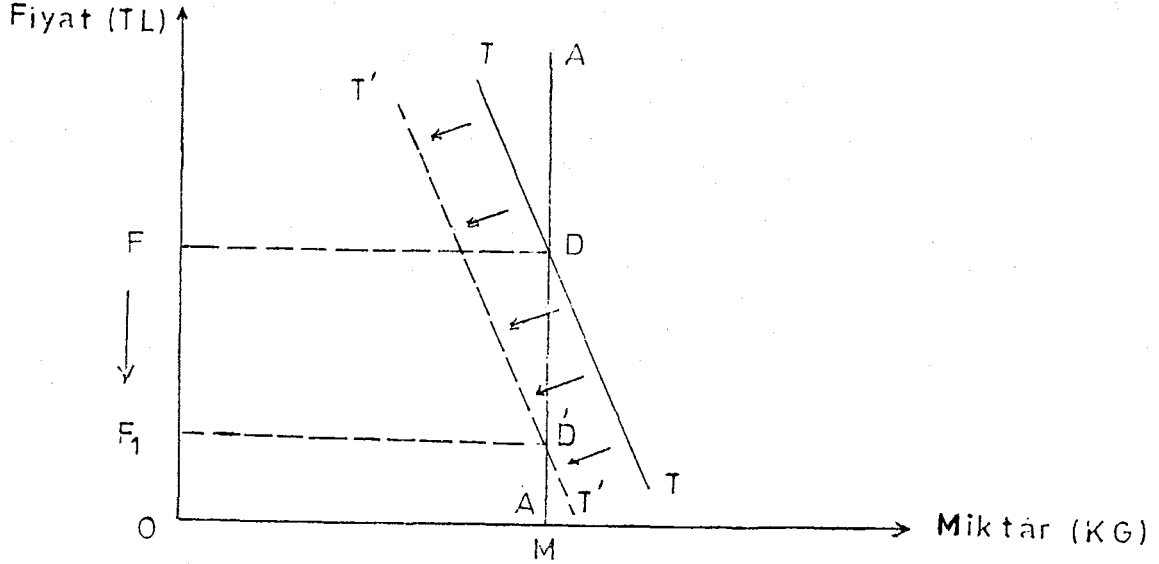
(12) Halil ÇİVİ, Tarımsal Ürünlerde Taban Fiyatları ve Türkiye'de Taban Fiyat Politikası, Atatürk Üniv. Ya.No. 59, Araştırma Serisi No.42, Erzurum, 1977, s.7.

(13) ÖZGÜVEN, Tarım ..., s.122.

(14) Rauf ARIKAN, "Tarımda Destekleme Politikası", II. TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ, TARIM KOMİSYONU TEBLİĞLERİ, DPT Ya.No.1783, C.V, Ankara, 1981, s.761.

Sekil (1)

Talepteki Değişmenin Fiyata Etkisi

Şekil 1'den izlenebileceği gibi, konjonktürel talep değişmesi sonucunda talebin (TT)'den (T'T')'ne düştüğünü varsayalım. Bu durumda tarımsal ürün arzı sabit iken, talebin belli bir miktar azalması karşısında fiyat (F'den F''ne) çok daha fazla azalmaktadır.

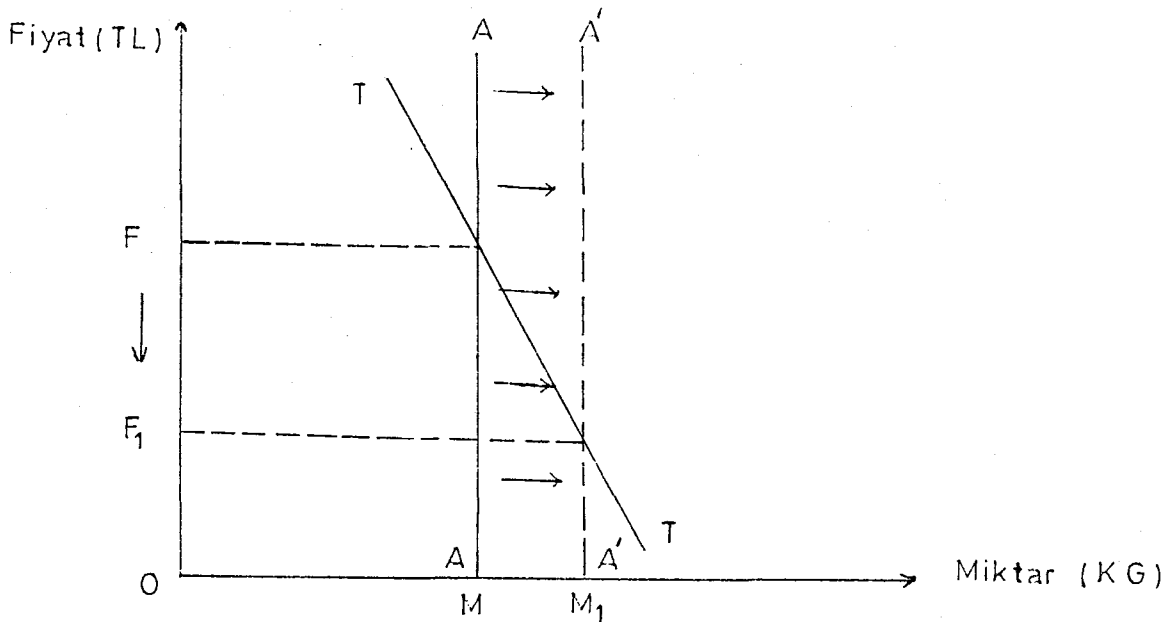
Tarımsal ürün talebinin esnek olmaması ise, kısa dönemde toplam talep hacminin sınırlı olmasına bağlıdır. Tarım ürünlerinin büyük bir bölümünü gıda ve yem maddeleri oluşturmaktadır, insan ve hayvanların gıda ve yem ihtiyaçları ise nisbeten sınırlı yani az esnektir (15).

(15) Ergün KİP, "Fiyat Yönünden Tarımsal Üretim Özellikleri", TARIMSAL ÜRÜNLERDE DESTEKLEME FİYAT POLİTİKASI, Türkiye Zirai Ekonomi Derneği Ya.No.4, Ankara, 1975, s.15.

Tarım sektöründe talebin esnek olmaması nedeniyle arzdaki küçük bir artış, fiyatın dengesiz bir şekilde azalmasına neden olmaktadır.

Sekil (2)

Arzdaki Değişimin Fiyata Etkisi

Şekil 2'den izlenebileceği gibi, hava koşullarının iyi gitmesi sonucunda arzın (AA)'dan (A'A')'ne yükseldiğini varsayalım. Bu durumda tarımsal ürün talebi sabit iken, arzın belli bir miktar artması karşısında fiyat (F'den F'ne) çok daha fazla azalmaktadır.

Yukarıda belirtilen durumlarda fiyat çok etkilenmekte ve şekillerden de izlenebileceği gibi, talep azalışından daha büyük ölçüde fiyat düşmeleri gözlenmektedir (16).

(16) Daha geniş bilgi için bkz.: Halil DİRİMTEKİN, Mikro İktisat, Eskişehir, 1981, s.134.

Tarımsal ürünlerin özelliklerine bağlı olarak arz ve taleple ilgili iki sorun ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, üretim miktarının az olduğu yıllarda fiyatların yükselmesidir. Bu yüzden, kıtlık yıllarında üreticinin toplam parasal gelirleri artar. İkincisi, ürünün bol olduğu yıllarda fiyatların düşmesidir. Bu durumda üreticinin toplam parasal gelirleri azdır. Ürün miktarı ile gelirler arasındaki bu ilişkiyi ilk defa Gregory King bulmuştur (17).

Talebi esnek olmayan ürünlerin fiyatlarının, miktarlarından daha büyük oranda değişmesi King Kanunu olarak anılmaktadır (18). Bu kanunun üzerinde durduğu ürünler genellikle insanların zorunlu ihtiyaçlarını gideren tarımsal ürünlerdir (19).

King Kanununun ortaya çıkması için ilk koşul, piyasanın doygun hale gelmesi, başka bir deyimle arz ve talep eşitliğinin sağlanması gereklidir. Bu durumda ürün miktarındaki artış, fiyatları önemli ölçüde düşürür ve (gıda maddelerinin talebinin esnek olmaması nedeniyle, fiyat değişimleri talep üzerinde fazla etkili olmadığından) üretici gelirlerinin azalması sonucunu doğurur. İkinci bir koşul da talep edilen malın veya tüketilen malın yerine ika-

(17) Ali ÖZGÜVEN, İktisat Bilimine Giriş, B.5, İstanbul, 1983, s.300.

(18) KAZGAN, s.321.

(19) Aydın TÜRKBAL, Fiyat Teorisi-Mikro İktisat, Atatürk Univ. Ya.No.622, İşletme Fakültesi Ya.No.80, Ders Kitapları Serisi No.20, B.2, Erzurum, 1983, s.76.

me edilecek bir malın bulunmaması gerekir. Eğer, fiyatı yükselen malın yerine tüketiciler diğer bir malı ikame ederlerse, fiyatı yüksek tarım ürünlerinin satışı bundan olumsuz yönde etkilenir.

Bu açıklamaların ışığında, serbest rekabet koşulları altında fazla ürün, fiyatları düşürerek üreticiye az gelir, az ürün ise fiyatları yükselterek üreticiye fazla gelir getirdiği sonucunu çıkarmak mümkündür.

Tarım sektöründe göze çarpan özelliklerden birisi de arzın, talep değişmelerine bir dönem sonra uymasındır (20). Üretimi doğa koşullarına bağlı olan tarımsal ürünlerde bu gecikme daha belirginleşmektedir. Bu zamanlamada geç kalma nedeniyle, bu yılın fiyatı bu yılın arzı üzerinde hiç etkili olamayacak ve bu yıldaki bütün ayarlamalar gelecek yılın fiyatının belirlenmesinde etkili olacaktır (21).

Üretim için verilen kararların gerçekleşmesi belli bir zamanı gerektirdiği için, piyasaya giren üretim miktarı geçmişte verilen kararlara bağlı olarak oluşmaktadır (22). Üreticiler bu yıl yetiştirecekleri ürün için, mevcut pazar fiyatlarını dikkate alırlar. Bu nedenle gelecek yıldaki arz, bu yılın fiyatlarına ve bu yıldaki arz da ge-

(20) DİRİMTEKİN, Mikro ..., s.136.

(21) Richard G. LIPSEY-Peter O.STEINER, Economics, Second Edition, John Weatherhill Inc/Printed in Japan, 1969, s.143.

(22) Yüksel ÜLKEN, Fiyat Teorisi-Mal Piyasası, İstanbul Üniv.Ya.No.1602, İktisat Fakültesi Ya.No.290, C.I, B.2, İstanbul, 1971, s.53.

çen yılın fiyatlarına bağlı olarak belirlenmektedir (23). Bu durum ise, tarımsal ürünlerin piyasa fiyatlarında dönemler arasında büyük dalgalanmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Dönemler arasındaki fiyat ve miktar dalgalanmalarını açıklayan bu olaya, Örümcek Ağı Teoremi (Cobweb Teoremi) adı verilmektedir.

Örümcek ağı teoremine göre, arz ve talep esnekliklerinin birbirine eşit veya birinin diğerinden büyük olmasına göre fiyat ve miktar dalgalanmaları farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır (24).

Tarımsal piyasalarda, sektörün özelliklerine bağlı olarak diğer piyasalardan farklı nitelikte özel bir rekabet ortamı görülmektedir (25). Üretim genellikle, özel mülkiyet ve bireysel girişimin hakim olduğu küçük ve orta ölçekli işletmelerde gerçekleştirilmektedir. Buna bağlı olarak tarımsal fiyatlar serbest rekabet koşullarının geçerli olduğu piyasalarda oluşmakta ve üretim kontrol edilememektedir. Dolayısıyla, tarım ürünleri fiyatları çok hassas ve oynak olmaktadır (26).

Tarımsal ürün fiyatlarının önemli özelliklerinden

(23) LIPSEY-STEINER, s.143.

(24) Daha genişbilgi için bkz.: Necat BERBEROĞLU, Mikro Ekonomik Analiz, Eskişehir, 1985, s.75-79.

(25) İbrahim AKSÖZ, Zirai Ekonomiye Giriş, Atatürk Üniv. Ya.No.252, Erzurum, 1972, s.22.

(26) KİP, s.17.

birisi de, konjonktür dalgalanmalarına karşı duyarlı olmalarıdır. Konjonktür dalgaları boyunca toplam tarımsal ürün fiyatları; farklı oranlarda, ancak aynı yönde değişimler göstermektedir (27). Konjonktürün yükselme aşamasında tarımsal fiyatlar diğer sektörlerdeki fiyatlara göre, daha önce ve şiddetle yükselmekte, alçalma aşamasında ise, diğer sektör fiyatlarına göre daha önce düşmektedir. Konjonktürün yükselme aşamasında; gelişmekte olan ülkelerin ihraç mallarının önemli bir bölümünü karşılayan tarımsal ürünler, değişim oranlarının lehe dönmesi ve artan ihraç olanaklarından yararlanmaktadırlar. Buna karşılık, konjonktür alçalırken değişim oranları aleyhe dönmekte ve ihraç olanakları azalmaktadır (28). Özellikle konjonktürün alçalma aşaması, tarım üreticilerinin olumsuz yönden en çok etkilendikleri dönemdir.

Tarımsal ürünlerde fiyat oluşumunun incelenmesinde, piyasa genellikle çeşitli dönemlere ayrılmaktadır. Bu konuda çoğunlukla Marshall'ın dönem analizleri dikkate alınarak dönemler; geçici veya piyasa dönemi, kısa dönem, uzun dönem olarak üç bölümde incelenebilmektedir.

Arz ve talep ile ilgili incelemelerde, bu dönemlerin taşıdıkları özellikler şunlardır (29):

Geçici veya piyasa döneminde üreticiler, piyasaya

(27) KAZGAN, s.333.

(28) A.g.e., s.334.

(29) BERBEROĞLU, Mikro..., s.71.

getirdikleri ürün miktarını değiştiremezler. Bu üreticilerin piyasada, arz ettikleri ürünü satacak kadar kısa bir zamanları vardır. Kısa dönemde üreticiler, ellerindeki mevcut üretim olanakları ölçüsünde daha fazla mal üretebilirler. Ancak bu dönemde zaman, üretim olanaklarını arttırmaya yeterli değildir. Uzun dönemde ise, üreticiler yeni yatırımlar yaparak üretim olanaklarını arttırabilir ve üretim konularını değiştirebilirler. Bu nedenle uzun dönemde, söz konusu ürün üretimi yeni üreticilerce gerçekleştirilebildiği gibi eski üreticiler bu ürünü üretmekten vazgeçebilirler.

Piyasa dönemlerinin yukarıda sıraladığımız üç zaman kesitinde, arz ve talebin farklı birer dengesi ve buna bağlı olarak üç farklı fiyat oluşmaktadır (30).

Dönemlerin taşıdıkları niteliklere bağlı olarak, piyasalarda oluşan fiyatların özelliklerini aşağıdaki gibi belirtmek mümkündür.

Geçici veya piyasa döneminde fiyatın oluşumu açısından, tarım sektörü ile tarım dışı sektörler arasında fark bulunmamaktadır.(31).

Buna karşılık tarım sektörü ile tarım dışı sektörlerde kısa ve uzun dönem fiyat oluşumu, birbirlerine göre

(30) BERBEROĞLU, Mikro..., s.72.

(31) İsmail BULMUŞ, Tarımsal Fiyat Oluşumuna Devlet Müdahalesi, A.İ.T.İ.A. Ya.No.113, Ankara, 1978, s.11.

farklılıklar gösterir. Kısa dönemde fiyatlar arz ve talebe bağlıdır, bu dönemde tarım ürünleri fiyatları bir piyasa fiyatı niteliğindedir. Talep eğrisi kişilerin ihtiyaç ve gelirlerine, arz eğrisi ise, üreticinin iradesinden çok iklim koşullarına bağlıdır (32). Uzun dönemde, maliyetler fiyat üzerinde daha çok etkili olmaktadır.

Kısa dönem, tarım dışı sektörlerde genellikle bir yıldan daha az bir süreyi kapsarken tarım sektöründe; tarla bitkileri için en az bir yıllık, zeytin, bağcılık gibi ürünler için onbeş-yirmi yıllık bir zaman dönemini kapsamaktadır.

Tarım sektörü piyasa dönemlerinin gösterdikleri bu özellikler, tarım ürünleri fiyatlarında şiddetli dalgalanmalara yol açarak ekonominin kaynak dağılımı üzerinde olumsuz yönde etki yaratmaktadır (33).

Tarım ürünlerinin fiyatlarının değişmesinde, tersine dönen arz eğrileri de etkili olabilmektedir (34). Üreticinin kendi öztüketimi için ürettiği malların arz eğrisi; fiyatlar değişirken, gelir etkisi ikame etkisinden büyük ise tersine dönmektedir (35). Bu durum fiyatların düş-

(32) ÖZGÜVEN, Tarım..., s.122.

(33) BULMUŞ, s.12.

(34) Ulviye DÖNMEZÇELİK, Türkiye'de Tarımsal Destekleme Fiyat Politikasının Etkinliği, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Ya.No.1979/204, Ankara, 1979, s.15.

(35) KAZGAN, s.219.

tüğü bir yılda daha çok düşmesine, yükseldiği bir yılda ise daha çok yükselmesine yol açarak fiyatların daha hızlı değişmesine neden olmaktadır.

Günümüzde bir çok ülkede, tarımsal üretimin ve tarım ürünleri piyasalarının yukarıda belirttiğimiz özelliklerine bağlı olarak, devlet çeşitli sebeplerle tarım fiyatlarına müdahale etmektedir.

II- DEVLETİN TARIM FİYATLARINA MÜDAHALESİ

Devletler, fiyat hareketlerine karşı üretici ve tüketicileri korumak, fiyatlarda istikrarı sağlamak amacıyla fiyat oluşumuna, piyasanın organizasyon ve işleyişine bazı durumlarda müdahale ederler. Bu durum iç ve dış pazarlarda, arz ve talep koşullarına göre fiyatların serbestçe oluşumunu engellemektedir. Arz ve talep koşulları devletin aldığı önlemlerle etkilendiğinden, bir çok üründe serbest rekabet koşullarını değiştiren ve tarımın lehine olarak alınan bütün önlemler, tarımı koruyucu önlemler olarak ele alınmaktadır (36).

A- MÜDAHALENİN AMAÇLARI

Tarım sektörü, büyük dalgalanmalar gösteren bir faaliyet alanıdır. Tarım ürünleri rekabet şartlarının geçerli olduğu piyasalarda satılmaktadır. Bu piyasalarda fiyat-

(36) ARIKAN, s.760.

lar her yıl, her gün, her saat hatta her dakikada değişebilir (37). Piyasadaki koşullar iyi olduğu zaman üreticinin gelirinde büyük artışlar, koşulların kötü olduğu zaman ise, gelirde azalmalar görülebilmektedir.

Fiyatlarda oluşan şiddetli dalgalanmalar ve bu dalgalanmaların giderilmemesi, üreticiyi fiyatlar konusunda önemli bir belirsizlikle karşı karşıya bırakır. Belirsizliğin etkisiyle, üreticinin kendisini korumak amacıyla aldığı önlemler, tarımın ekonomik gelişmeye yaptığı ürün, piyasa ve üretici faktörleri gibi katkıları olumsuz yönde etkiler (38). Devlet bu durumdan tarımsal üretimdeki risk ve belirsizliği azaltmak yoluyla, karlılığı ve gelirleri arttırmaya çalışarak tarımsal üretimi teşvik etmek amacıyla fiyatları kontrol etmektedir (39).

Tarımsal üretimin King Kanunu ve Örümcek Ağı Teoremi (40) yardımı ile açıklanan özellikleri nedeniyle de devlet, tarımsal ürün piyasalarına müdahale etmektedir.

Tarımsal üretimin yapısını kalite, üretim hacmi ve bileşimini istenilen düzeye getirmek amacıyla da fiyatlara müdahale edilebilir. Burada amaç, ülke ihtiyaçlarına, toprak ve iklim koşullarına en uygun bir üretim deseninin

(37) Paul A. SAMUELSON (Çev.Demir DEMİRGİL), İktisat, Menteş Kitabevi, İstanbul, 1982, s.450.

(38) KAZGAN, s.316.

(39) ÇİVİ, s.26.

(40) Daha geniş bilgi için bu çalışmamızın s.12-13'e bkz.

oluşturulmasıdır. Böylece tarımsal üretimi arttırarak ekonomik geliymeye yardımcı olmak mümkündür.

Tarım sektörünün devlet tarafından desteklenmesinin nedenlerinden birisi de, tüketicinin korunmasıdır. Böylece gelir dağılımındaki eşitsizlikleri sosyal adalet ilkesine göre iyileştirmek amaçlanmaktadır (41). Devletin belirli bir üretici veya tüketici grubuna destekleyici nitelikte önlemler alması, ekonomik ve siyasi nedenlerle de olabilmektedir.

Devlet tarımsal ürünlere dünya pazarlarında rekabet olanağı sağlamak, ihraç potansiyeli olan tarımsal ürünlerin üretimlerini teşvik etmek amacıyla da müdahalede bulunabilir (42).

Bunların yanısıra tarımsal ürünlerin depolanması, işlenmesi ve dağıtım fonksiyonları rasyonel bir biçimde yapılamadığından tüketici ürünleri pahalı satın almaktadır. Bu durumu önlemek ve aracılardan haksız kazanç sağlamalarını önlemek amacıyla devlet müdahale etmektedir.

Devlet ayrıca, hazineye gelir sağlama ve toplumun sağlığı açısından da fiyatlara müdahale edebilmektedir.

B- MÜDAHALE BİÇİMLERİ

Tarımsal ürün fiyatlarına müdahale genellikle iki

(41) ÜLGER, s.31.

(42) BERBEROĞLU, Sanayi..., s.174.

biçimde yapılmaktadır. Devlet fiyatlarla doğrudan ilgilendenmeden piyasa şartları ve rekabet şekilleri üzerinde etkili olacak önlem ve kararlar alıyorsa "Dolaylı Müdahale" söz konusudur. Ancak devlet fiyatlara özellikle kendisi müdahale ederek kâr oranlarını belirleme, üretici ve tüketici yönünden en yüksek ve en düşük narhların konulması, belirli bir fiyattan alıcı ve satıcı duruma geçmesi biçiminde müdahalede bulunursa, bu tip fiyat müdahalesi de "Dolaysız Müdahale" olarak adlandırılır (43).

1. Dolaysız Müdahale

Devletin fiyatlara dolaysız müdahale etmek için alacağı önlemlerden birincisi, üretim masraflarını belli bir formüle göre belirlemek ve her üretim sektöründe üretilen malların kar oranlarını belirlemektir (44). Kâr oranlarını belirlemek yöntemine, genellikle enflasyon devrelerinde veya üretici ve tüketici arasına normalden fazla aracının girmesi halinde başvurulur (45). Bu yöntemde maliyetlerin iyi belirlenmesi, enflasyon hızının yavaşlaması veya durması ile kontrol mekanizmalarının rasyonel işlemesi gibi bazı koşulların gerçekleşmesi gerekmektedir.

Devlet fiyatlara daha fazla müdahale etmek isterse, bu durumda narh yöntemini uygular. Narh, fiyatın devlet veya kamu otoritesi tarafından belirlenmesidir. Narh'ın

(43) TÜRKBAL, s.62.

(44) A.g.e. , s.66.

(45) Erol ZEYTİNOĞLU, Genel İktisat, B.4, İstanbul, 1975, s.197.

başarıyla uygulanabilmesi, belirlenen fiyatın serbest rekabet koşullarında arz ve talebe göre oluşan piyasa fiyatına uygun ve yakın bir düzeyde olmasıyla mümkündür (46).

Devletin tarımsal ürün fiyatlarına dolaysız müdahalesi, Tavan Fiyatı (Azami Narh) ve Taban Fiyatı (Asgari Narh) belirlemesi yanısıra Fiyat Sübvansiyonu (Mali Yardım) uygulaması biçimlerinde olmaktadır.

a) Tavan Fiyatın (Azami Narh) Belirlenmesi

Tavan fiyatı; kamu otoritesince mal ve hizmetler için belirlenen en yüksek satış tutarıdır. Tavan fiyat politikası, enflasyonist talep fazlasının ve üretim yetersizliğinin fiyatları genel düzeyine yansımalarını önlemek amacıyla yapılan müdahalelerde kullanılmaktadır (47). Tavan fiyatı genellikle tüketici korumaya yöneliktir. Bu yöntem uygulanarak arz ve talep koşullarına göre çok yüksek olan, piyasa fiyatını düşürmek amaçlanmaktadır. Piyasa fiyatının altında ve maliyet fiyatının biraz üzerinde olmak üzere belirlenecek bir fiyat, tavan fiyatı olarak saptanır ve saptanan bu fiyatın üzerinde alışveriş yasaklanır.

Tavan fiyatının düzeyinin belirlenmesinde, ürünün arz ve üretim koşulları göz önünde bulundurularak tavanın

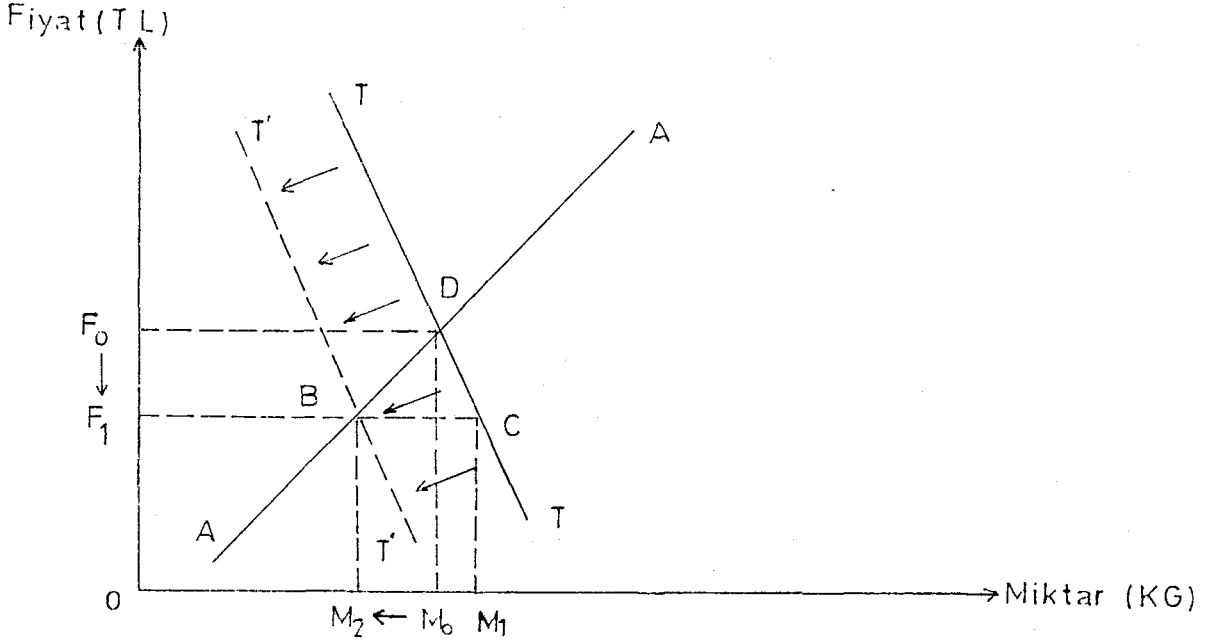
(46) TÜRKBAL, s.67.

(47) Feridun ERGİN, "Tavan Fiyatları", AK İKTİSAT ANSİKLOPEDİSİ, C.II, İstanbul, 1973, s.889.

Üretim maliyetlerinin biraz üzerinde belirlemek gerek-
lidir. Kısa dönemde fiyatın düşük tutulması isteniyorsa,
bu durumda en iyi koşullarda çalışan işletmelerin maliye-
ti temel alınabilir. Ancak uzun dönemde ve tavan fiyatı-
nın başarı ile uygulanması isteniyorsa, en kötü koşullar-
da çalışan firmaların maliyetleri temel alınmalıdır. n-
k fiyat tatmin edici değilse, bir çok işletme piyasadan
ekilecek ve üretim azalacaktır (48).

Şekil (3)

Tavan Fiyatın (Azami Narh) Belirlenmesi

Bir ekonomide, Şeker fiyatının serbest piyasada
Çok yüksek olduğunu varsayalım (OF_0). Şekil 3'den izlene-
bileceği gibi devlet bu fiyatı yüksek bulduğundan, Őekerin

(48) ÖZGÜVEN, İktisat..., s.311.

fiyatını daha aşağı bir düzeyde belirler (OF_1). Bu durumda piyasada arz miktarı (OM_0), talep miktarı (OM_1) kadar olacaktır. Arz ve talep arasında oluşan bu dengesizlik nedeniyle oluşacak karaborsa piyasasını engellemek için devlet vesika usulü v.b. yöntemlerle talebi kısacaktır. Bu durumda talep eğrisi sola sayarak ($T'T'$)'ne gelecek ve böylece ekonomide tüketiciler korunarak oluşan (M_1M_2) kadarlık bir talep fazlası ortadan kaldırılacaktır. Yeni denge B'de kurulacak (OF_1) fiyatından (OM_2) kadar şeker alınacaktır.

b) Taban Fiyatın (Asgari Narh) Belirlenmesi

Taban fiyatı; kamu otoritesince mal ve hizmetler için belirlenen en düşük satış tutarıdır. Taban fiyat politikasının amacı, üreticinin korunmasıdır (49). Belirlenen fiyatın altında satış yapılamaz, çünkü devlet bu fiyattan bütün ürünlerin alımını garanti etmiştir. Piyasa fiyatının, belirlenen taban fiyatın altında düşmesini önlemek için, devletin veya devlete bağlı kuruluşların piyasaya özellikle kendilerinin alıcı olarak girmesi gereklidir (50).

Taban fiyatı, normal piyasa fiyatının biraz üzerinde belirlenmelidir. Eğer belirlenen fiyat piyasa fiyatının

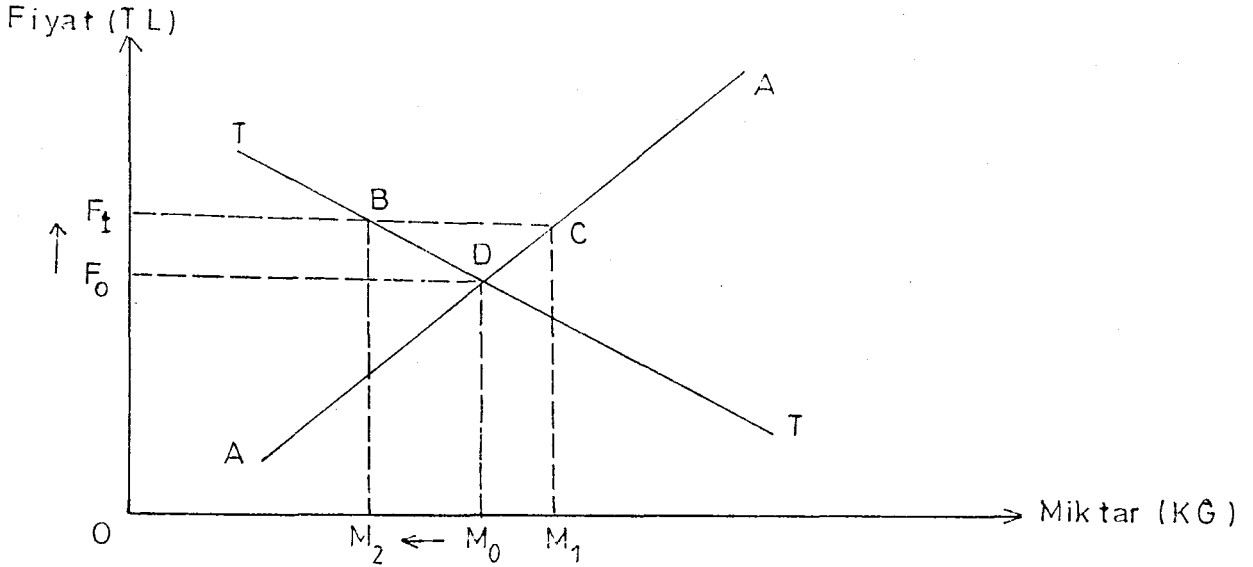
(49) Feridun ERGİN, "Taban Fiyatları", AK İKTİSAT ANSİKLOPEDİSİ, C.II, İstanbul, 1973, s.875.

(50) Zeynel DİNLER, Mikro Ekonomi, Bursa Akademi Kitapevi Ya.No.3, B.3, İstanbul, 1983, s.164.

çok üzerinde ise, bu durumda üretim faktörlerinin fiyatı yüksek olan ürünün üretimi yönelme olasılığı vardır.

Şekil (4)

Taban Fiyatın (Asgari Narh) Belirlenmesi

Şekil 4'den izlenebileceği gibi, serbest piyasada buğday fiyatı arz ve talebe göre oluştuğundan (OF_0) fiyatından (OM_0) kadar buğday satılacaktır. Devlet üreticileri korumak amacıyla buğdayın taban fiyatını (OF_1) düzeyinde belirlerse, bu durumda talep miktarı (OM_0)'dan (OM_2)'ye düşecektir. Ancak bu fiyat karşısında arz artacak ve üretim (OM_1)'e yükselecektir. Üretimin yüksek taban fiyatı nedeniyle artması durumunda talep miktarı değişmediği için (M_1M_2) kadarlık bir arz fazlası ortaya çıkacaktır. Devlet fiyatı (OF_1) düzeyinde tutabilmek için (OF_1) fiyatından (M_1M_2) kadarlık buğdayı satın alacaktır. Böylece arz ve talep arasındaki dengesizlik giderilerek

C'de yeni denge tekrar kurulacaktır. BCM_1M_2 alanı piyasa fiyatını (OF_0) 'dan (OF_1) 'e yükseltmek için devletin katlandığı toplam maliyeti göstermektedir.

Taban fiyatı uygulaması, yukarıdaki açıklamalarımızda belirtildiği gibi piyasada bir arz fazlası oluşturmaktadır. Devletçe belirlenen bu fiyatta üreticiler ürettikleri bütün ürünlere alıcı bulamazlar. Bu nedenle, üreticilerin karşılaştıkları pazarı kaybetme olasılığını gidermek için; devletin taban fiyatını belirledikten sonra "destekleme alımlarına" başlaması gereklidir (51).

c) Fiyat Sübvansiyonu (Mali Yardım)

Devlet üreticiyi korumak amacıyla fiyat sübvansiyonu uygulamasında, bazı tarımsal ürünler için yine belirli bir fiyatı garanti etmektedir. Ancak burada alışveriş, piyasada oluşan fiyata göre yapılmaktadır. Piyasa fiyatı garanti edilen fiyatın altına düştüğü durumlarda, aradaki fark üreticiye geri ödenmektedir. Yapılan bu geri ödeme üretici ve tüketici için mali yardım niteliğindedir (52). Başka bir deyimle, mali yardım alan üreticinin gelirlerinde bir azalma olmayacak, tüketici açısından ise, fiyat farkı nedeniyle talebinde herhangi bir değişiklik yapmayacak ve dolayısıyla refahında bir azalma olmayacaktır. Fiyat sübvansiyonu uygulamasının diğer bir amacı da, tarım

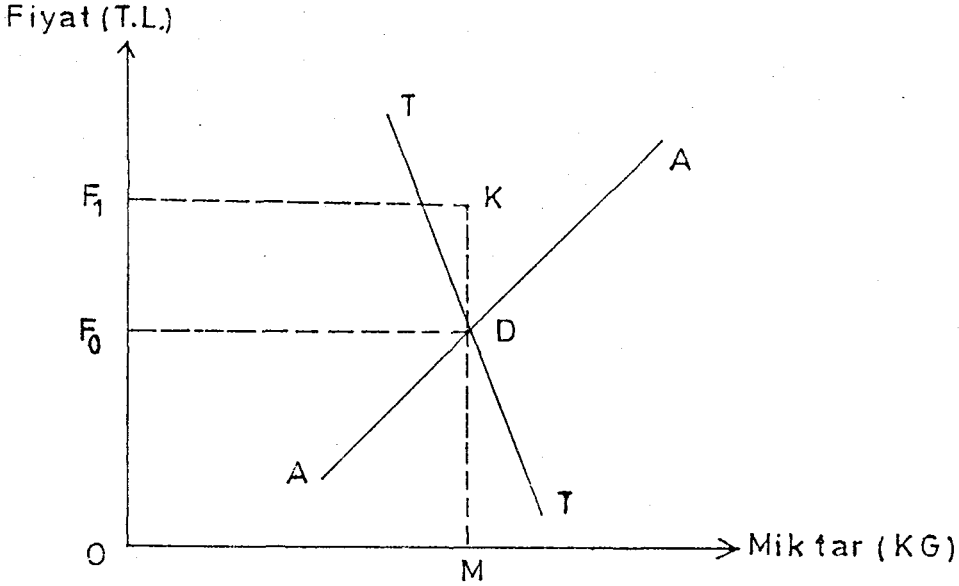
(51) ÇİVİ, s.32.

(52) DİNLER, s.165.

ürünleri fiyatlarında en azından oransal bir istikrarın sağlanmasıdır (53).

Şekil (5)

Fiyat Sübvansiyonu (Mali Yardım)

Şekil 5'de tereyağı örnek alınarak bu uygulama gösterilebilir. Piyasaya hiç müdahale olmadığı durumda tereyağının piyasa fiyatı (OF_0)'dır. Devlet tarafından garanti edilen fiyatın (OF_1) olduğu kabul edildiğinde; devlet, fiyat istikrarını sağlamak ve üretici ve tüketicileri korumak amacıyla birim ürün başına F_0F_1 kadar sübvansiyon vermektedir. Böylece üreticiyi korumak amacıyla F_0F_1KD alanı kadar bir parayı devlet sübvansiyon adı altında üreticilere ödemektedir.

Fiyat sübvansiyonu uygulamasında tüketiciler alımlarını garanti fiyatın altında oluşan piyasa fiyatına göre yaptıkları için, diğer politikalara oranla daha avantajlı bir duruma sahip olmaktadır. Ancak bu politikada finansman yükünün yıldan yıla artması, uygulamanın sürekliliğini etkilemektedir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde, az sayıda ürün için uygulanılabilmektedir (54).

2. Dolaylı Müdahale

Devletin fiyatlara dolaylı müdahalesi, arz etkileme ve talebi etkileme olarak iki biçimde olmaktadır.

a) Arzı Etkileme

Arzı etkileme; maliyetleri oluşturan girdiler üzerine etki, stoklar ve üretim hacmi üzerine etki olarak iki biçimde yapılmaktadır. Bu durumda stokları ve üretim hacmini arttırıcı önlemlerle, maliyetleri oluşturan girdilere verilecek teşvikler sonucunda arz artacak ve buna bağlı olarak fiyatlar düşecektir. Kısıtlayıcı önlemler ise, arzın azalmasına bağlı olarak fiyatları yükseltici yönde etki yapacaktır (55).

Devlet bolluk dönemlerinde, arzı azaltmak amacıyla aşağıdaki politikaları izleyebilir:

- Fazla ürünleri satın alarak stok politikası uygu-

(54) DİNLER, s.166.

(55) ÇİVİ, s.28.

lar. Stokların yurt içinde maliyetine, yurt dışında farkı bütçeden ödenerek maliyetinin altında satılarak tüketilmesiyle arz düşürülür. Böylece fiyatların daha çok düşmesi önlenebilir,

- Dış piyasalara ihracatı arttırmak amacıyla üreticilere ihracat primleri verir ve ihracat edilen ürünlerden vergi almaz veya vergi iadesi yoluna gidebilir (56),

- Talep fazlası ürünlerin kullanım ve sürüm alanlarını değiştirerek, başka bir amaçla kullanılması için gerekli önlemleri alabilir,

- Üretimin sınırlandırılması gibi tedbirlere başvurur.

Devlet kıtlık dönemlerinde, arzı arttırmak amacıyla aşağıdaki politikalara başvurabilir:

- Stoklar eritilmeye çalışılır,

- İthalat arttırılır, ihracat yasakları konulabilir. Böylece iç piyasada ihtiyaç duyulan ürünlerin arzı arttırılırken, dış piyasaya ürün satılmaz,

- Gümrük vergileri indirilir,

- Faiz politikası ile üretim miktarı üzerinde etki de bulunulur,

- Kredi politikası ile bazı üretim alanları uyarılır. Kredi olanakları daraltılarak, spekülatif amaçlı

(56) ÖZGÜVEN, Tarım..., s.136.

stoklar eritilmeye çalışılır,

- Mali politika ile vergiler üzerinde etkide bulunulur,
- İşgücü politikası ile transferler yapılır,
- Üretimi yetersiz olan ürüne bol üretilen üründen ekleme yapma zorunluluğu getirilebilir.

b) Talebi Etkileme

Bir ülkede talebin yapısını etkileyen faktörleri; ekonominin gelişme düzeyi, buna bağlı olarak elde edilen gelir miktarı ve dağılımını ayrıca, toplumun sosyal ve kültürel özelliklerine göre oluşan tüketim kalıpları olarak belirlememiz mümkündür. Toplumdaki kişiler tüketim kalıplarını kolayca değiştiremedikleri için, talebi etkileyen en önemli faktörün gelir olduğu söylenilebilir (57).

Devlet bolluk dönemlerinde, tüketimi arttırmak amacıyla talebi yükseltmeye çalışır. Talebin yükseltilmesi için, tüketicilerin satın alma güçlerinin arttırılması gereklidir. Bunun yanısıra devlet, gelir dağılımını adil bir şekilde sağlamak zorundadır. Üretilen malların ihracat olanaklarının arttırılması da, bu dönemde talep üzerinde etkili olmaktadır.

Kıtlık dönemlerinde ise; devlet tüketimi kısmak için ekonomideki para miktarının azaltılması, tüketim mal-

(57) Özhan ULUATAM, Makro İktisat, Ankara, 1973, s.109.

larına karşı olan talebin düşürülmesi, zorunlu tasarrufa gidilmesi, ürünlerin karne ve vesikaya bağlanması gibi önlemlere başvurulabilir. Belirli dönemlerde bazı ürünlerin satışı yasaklanabilir, bazı ürünlere narhlar konularak fiyat artışları önlenebilir. Böylece genel olarak arzın yetersiz olduğu durumlarda spekülasyonu önlemek ve fakirlere satın alma gücü vermek amacı güdülmektedir (58).

Devletin kıtlık dönemlerinde talep üzerine müdahale etmek amacıyla uyguladığı narh fiyatları ve vesika (rasyonman) yöntemi, rijit bir niteliğe sahiptir. Vesika yöntemi, kıtlık dönemlerinde ve ithal olanaklarının kaybolduğu durumlarda veya savaş sırasında, eldeki yetersiz gıda maddelerinin, satın alma güçlerinden bağımsız olarak tüketicilere eşit olarak dağıtılmasını öngörmektedir (59).

III- TARIMSAL DESTEKLEME POLİTİKASI

A- DESTEKLEME POLİTİKASI KAVRAMI VE KAPSAMI

Destekleme politikası, doğrudan parasal olarak veya para aracılığı ile açıklanabilen yardımlar aracılığı ile üretimi etkilemek, yönlendirmek ve üreticileri özendirmek için alınan önlemlerden oluşmaktadır (60). Bu tanı-

(58) OZGÜVEN, Tarım..., s.136.

(59) Orhan TÜRKAY, İktisat Teorisine Giriş-Mikro İktisat, B.4, Ankara, 1985, s.68.

(60) Hasan GÜVEN, "Tarimsal Destekleme Politikası", II. TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ, TARIM KOMİSYONU TEBLİĞLERİ, DPT Ya.No.1783, C.V, Ankara, 1981, s.290.

ma göre, taban fiyat politikası, üretimde maliyeti azaltıcı önlemler, destekleme alımları gibi uygulamalar destekleme politikası kapsamında yer alırlar.

Devletin destekleme politikası ile, tarım sektörüne etkin bir biçimde müdahale etmesinin amaçları şu şekilde belirtilebilir:

- Kişi başına düşen tarımsal geliri arttırmak,
- Tarımsal fiyat ve gelirden istikrarı korumak,
- Pazarlama kolaylıklarını sağlamak,
- Ekilebilir arazinin özelliklerine, iç ve dış talebe uygun bir üretim yapısı içinde verimliliği arttırmak,
- Tarımsal üretimin teşvikinde, fiyatın yanında ucuz ve yeterli girdi, tarımsal eğitim, tarımsal teşkilatlanma ve teknolojik gelişme olanaklarını sağlamak,
- Ürünlerin rasyonel ekim alanları içinde üretilmesini sağlamak ve üretimde arz fazlalıklarının oluşumunu önlemek,
- İhracat ürünlerinde kaliteli ürün lehine fiyat farklılaştırılmalarına gidilerek ürünlerin dünya pazarlarında rekabet olanaklarını korumak.

Devletin uyguladığı destekleme politikalarının, tarımsal geliri tarım dışında çalışanların gelirleri düzeyine çıkardığında veya yerli üretimi, diğer ülkelerdeki üretimle rekabet edebilir boyutlara ulaştırdığı durumlarda başarılı olduğu söylenebilir (61).

B- DESTEKLEME POLİTİKASI ARAÇLARI

Tarımsal destekleme konusunda çeşitli ülkelerde farklı politikalar uygulanmakta, bu politikaların uygulanmasında da çeşitli araçlar kullanılmaktadır.

Araştırmamızın bu aşamasında; destekleme politikası araçlarından taban fiyat politikası ve destekleme alımları konumuz açısından daha önemli olmaları nedeniyle ayrıntılı bir biçimde, diğer araçlar ise temel özellikleriyle incelenmiştir.

1. Taban Fiyat Uygulaması

a) Taban Fiyat Kavramı

Tarımsal fiyatlara müdahalenin uygulamada en çok başvurulan biçimi taban fiyatlardır. Devlet, ürün fiyatlarındaki dalgalanmaları ve özellikle fiyatlardaki düşmeleri önlemek amacıyla bu uygulamaya başvurmaktadır. Taban fiyatı anlam olarak; devletin belirlediği bazı ürün fiyatlarının, serbest piyasa fiyatının altına düşmesini önleyen bir fiyat olmaktadır (62). Taban fiyat uygulamasında piyasada ürünün ucuz satılması engellenerek, üreticilerin gelirlerinin yükseltilmesi düşüncesi ön plana çıkmaktadır.

Taban fiyat düzeyi belirlenmesinin, piyasadaki normal fiyat mekanizmasına bir etkisi yoktur. Piyasada fiyatlar yine arz ve talebe göre oluşmakta; ancak oluşan denge

(62) Daha geniş bilgi için, bu çalışmamızın bkz.: s.23.

noktası taban fiyatının altına düşerse fiyatın bu düzeyde oluşmasına olanak verilmemektedir. Arz ve talebe göre taban fiyatının üzerinde oluşan fiyat yine piyasaya hakimdir (63).

b) Taban Fiyat Belirleme Yöntemleri

Uygulamada, taban fiyatlar belirlenirken formül yöntemleri ve formül dışı yöntemlerden yararlanılmaktadır.

i. F o r m ü l Y ö n t e m l e r i

Formül yöntemlerinde taban fiyatın belirlenmesi; genellikle gelir formülü, fiyatlar kriterleri, maliyet formülü, parite formülü ve çok faktör formüllerinden biri veya bir kaçının birlikte ele alınması biçiminde yapılmaktadır.

aa) Gelir Formülü

Bu formülde temel amaç, tarım gelirlerinin düşüklüğünü gidermektir. Başka bir deyimle, tarımsal gelirlerle tarım dışı gelirler arasında bir dengeye ulaşılmasına çalışılmaktadır. Gelir formülü uygulamasının temel sebepleri; tarım sektörü gelirlerinin diğer sektörlerle göre düşük olması, sosyal adalet ve eşitlik ilkeleri ile bağdaş-

(63) Turhan GÜNEŞ, "Tarım Ürünlerinin Taban Fiyatlarının Tesbiti Kriterleri ve Metodları İle Bunların Türkiye'de Uygulanması İmkanları"; TARIMSAL ÜRÜNLERDE DESTEKLEME FİYAT POLİTİKASI, Türkiye Ziraî Ekonomi Derneği Ya.No.4, Ankara, 1975, s.66.

mayan, aynı özellikte bir kişinin sadece tarım sektöründe çalışıyor olması nedeniyle, diğer sektörlerle oranla daha az gelir elde etmesi gibi sonuçlar doğuran çelişkilerden kaynaklanmaktadır (64). Kısaca bu yöntemde, sosyal adalet ilişkileri ön plana çıkmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde görülen istatistiksel verilerin yetersizliği nedeniyle, gelir formülü yönteminin uygulanması fazla olanaklı değildir (65).

Gelir formülü yönteminde, gelirler fiyat aracılığıyla dağıtılarak üreticiler korunmaktadır. Üreticiler arasındaki toprak dağılımı ve buna bağlı olarak pazarlanan ürün miktarındaki farklar, küçük üreticiler aleyhine bir durum yaratır. Gelir formülünün çelişkisi burada ortaya çıkmakta ve büyük üreticiler fiyatlar aracılığı ile dağıtılan gelirden daha fazla pay almaktadır. Bu durumda sosyal adalet ve eşitlik ilkeleri gerçekleşmemektedir.

bb) Fiyatlar Kriterleri

Bu yöntem, tarımsal ürünlerin taban fiyat düzeyinin belirlenmesinde ölçü olarak bazı fiyatları dikkate almaktadır. Bu kriterler genellikle; Fiyatlar Genel Düzeyi, Tarımsal Ürün Fiyat İndeksleri, Sınai Mamul Fiyat İndeks-

(64) ÇİVİ, s.38.

(65) Nevzat KARACAHIŞARLI, "Tarımda Teşvik ve Yönlendirme Politikaları", II. TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ, KALKINMA POLİTİKASI KOMİSYONU TEBLİĞLERİ, DPT.Ya.No.1783, C.I, Ankara, 1981, s.467.

leri, Tarımsal Girdi Fiyat İndeksleri, Genel Geçinme İndeksi, Dünya Piyasalarındaki Benzer Ürünlerin Fiyat Hareketleri olmaktadır (66).

Oluşacak taban fiyat düzeyi; ekonominin içinde bulunduğu konjonktürün etkisi ve ayrıca politik kararların etkisi sonucunda, yukarıda sıraladığımız değişkenlerin bir veya bir kaçına daha fazla önem verilerek belirlenmektedir.

Fiyatlar Kriterlerine göre belirlenecek taban fiyatları, genellikle hasat döneminde ilan edilmeye daha uygundur. Çünkü dikkate alınan fiyat göstergeleri bu durumda gerçeği gösterebilirler. Bu durumun tersine, taban fiyatlardan beklenen görevlerden birisi de üreticiye üreteceği ürün konusunda rehberlik etmesidir. Fiyatlar kriterlerinin sakıncası işte burada ortaya çıkmaktadır. Taban fiyatın bu yöntem aracılığı ile hasat döneminde ilan edilmesi halinde, üreticinin üretim için karar vermesinde tek gösterge bir önceki dönem fiyatları olmaktadır. Böylece bu yıldaki üretim, geçen dönem fiyatının bir fonksiyonu olmaya devam edecektir.

cc) Maliyet Formülü

Maliyet Formülü yönteminde; üretimde kullanılan girdilerin maliyetleri göz önünde bulundurularak belirlenecek taban fiyatının, ürünün maliyet değerinden daha yük-

sek bir düzeyde olması amaçlanmaktadır (67). Bu yöntem ayrıca, tarımsal işletmelerin maliyet ve kârlarını belirleyerek üretimlerini rasyonelleştirmeleri, başka bir deyimle; devlet tarafından tarımsal üretimin maliyet değeri üzerine müdahale edilerek, işletmelerin ekonomik kurallara göre üretim yapmaları amacı için de kullanılabilir.

Taban fiyatlarının maliyet formülü yöntemine göre belirlenmesi uygulamasında, sadece marjinal üreticilerin maliyetleri dikkate alınmamalıdır. Çünkü bu durumda, normal kâr sağlayan üreticiler normal üstü kâr sağlamaya başlayacaklardır (68). Bu nedenle, taban fiyatları normal kâr sağlayan üreticilerin maliyetlerine göre belirlenmeli ve marjinal üreticiler diğer destekleme yöntemleriyle korunmalıdır (69). Taban fiyatlarının marjinal üreticilere göre belirlenmesi, ekonomideki kıt kaynakların rasyonel bir biçimde kullanılmasını engellemektedir. Bunun yerine, marjinal üreticilerin tarımsal girdileri daha ucuza elde edebilmeleri için gereken önlemlerin alınması gereklidir.

Bol ürün yıllarında, maliyet formülüne göre taban fiyatlarının belirlenmesi üretici yönünden büyük önem taşımaktadır. Çünkü, bol ürün yıllarında fiyatlar maliyetlerin altına düşebilmektedir. Bu sebeple eğer maliyet formü-

(67) Atilla BAĞRIAÇIK, "Türkiye'de Taban Fiyat Uygulaması", İstanbul Ticaret Odası Mecmuası, S.1-3 (Ocak-Mart,1979), s.37.

(68) Daha geniş bilgi için bkz.: DİRİMTEKİN, Mikro..., s.242.

(69) BERBEROĞLU, Sanayi..., s.177.

lüne göre fiyat saptanacaksa, üreticinin korunması amacı ile ilgili diğer önlemlerin de alınması gereklidir.

Bu yöntemin kullanılabilmesi için, kullanılacak verilerin toplanmasının olanaksızlığı nedeniyle gelişmekte olan ülkelerde sıkça başvurulan bir yöntem olmaktan uzaktır.

dd) Parite Formülü

Parite Formülü yöntemi; üreticinin temel bir yılda eline geçen fiyat ile satın aldığı malların fiyat indekslerini bir formüle uygulayarak, üreticinin satın alma gücünün düşmesini önleyen bir yöntemdir (70).

Bu yöntem, tarım sektörü ile diğer sektörler arasındaki gelir farkını azaltmak ve eşitliği sağlamak amacıyla kullanılmaktadır (71). Burada taban fiyatlar parite esasına göre belirlenmekte ve üreticinin ürettiği ürünlerin fiyatları ile, satın alacağı ürünlerin fiyatları arasında denkliğin kurulmasına çalışılmaktadır.

Parite formülü ile taban fiyatlar belirlenirken, bazı sorunlarla karşılaşılmaktadır (72). Birincisi temel

(70) KARACAHİSARLI, s.468.

(71) Tayyar AYYILDIZ, Tarım Politikası, Atatürk Üniv.Ya. No.260, Ziraat Fakültesi Ya.No.286, Ders Kitapları Serisi No.44, Erzurum, 1983, s.44.

(72) Şevki EMİNKAHYAGİL, "Destekleme Alımları ve Tarım Satış Kooperatif Kurumu", KOOPERATİFÇİLİK DERGİSİ, Türk Kooperatif Kurumu, S.58 (Ekim-Aralık, 1982), s.38.

yıl olarak seçilen yılın üreticilerce iyi bir yıl olup olmadığıdır. Temel yıl iyi ise üreticiler desteklenir, kötü bir yıl ise üreticiler kötü durumlarını korurlar. İkinci sorun ise, kullanılacak indekslerin hangi ürün gruplarını kapsaması gerektiğidir.

Bu formülü özetle; zaman süresi boyunca üreticilerin sattıkları her ürün birimi, sabit bir satın alma gücünü korumaktadır şeklinde tanımlayabiliriz. Ancak bu yöntemin uygulanmasında bazı sakıncalar ortaya çıkmaktadır.

Parite formülü yönteminde, ürün aynı satın alma gücünde kalacağından, ekonomik yönden fiyatların kaynakları dağıtma fonksiyonu işlerliğini yitirecektir. İkinci olarak, geçen zaman içinde üreticilerin satın aldıkları ürünlerin kalitesi yükselmiş ve ekonomik refahlarına katkıları artmış olabilir. Parite formülünde bu farklar dikkate alınmamaktadır. Ayrıca uygulanacak teknik yöntemler yardımı ile ürün maliyeti düşmüş, verim artışı nedeniyle üretim yükselmiş olabilir. Yine bu formül yöntemi uygulandığında, fiyatlar suni bir şekilde yüksek kalacak, tüketiciler bu durumdan faydalanamayacaklardır (73).

ee) Çok Faktör Formülü

Bu yöntem ile taban fiyat düzeyi, belirli ekonomik göstergeler dikkate alınarak, bir formül halinde gösterilerek hesaplanmaktadır. Çok faktör formülünde kullanılan

ekonomik göstergeler şunlardır (74):

- Yakın dönem talep eğilimleri,
- Geleceğe yönelik gelir tahminleri,
- Üretim maliyetleri,
- Genel fiyat, maliyet ve ücret düzeyleri.

Bu faktörlere verilen ağırlıklar ürünler arasında farklılıklar göstermektedir. Çok faktör formülü yönteminde; değişkenlerin sabit, bağımlı veya bağımsız olmaları göz önüne alınarak, bunların birbirlerine karşılıklı etkileri, ekonomik sistem ve yapı içinde matematiksel olarak ve formüllerle belirlenmektedir. Böylece ekonomi teorileri ve konular, hipotezler ile kuvvetlendirilen ve değişkenlerin karşılıklı etkilerini gösteren modeller oluşturulmaktadır (75). Ancak model çözümüyle bulunan fiyat, hesaplanarak elde edildiğinden ekonomik durum ile birlikte genel bir değerlendirmenin yapılması gereklidir.

Bu yöntemin uygulanması, geniş bir istatistikî veri toplanmasını gerektirmektedir. Ayrıca çok faktör formülü yöntemi genellikle, tarım sektörünün tümünü ilgilendiren konularda karar almaya daha uygundur (76). Buna karşılık, üretim içinde seçilecek özel hedeflere ulaşmaya yönelik uygulanabilirliği fazla değildir.

(74) KARACAHIŞARLI, s.468.

(75) Daha geniş bilgi için bkz.: GÜNEŞ, s.81-83.

(76) ÇİVİ, s.46.

ii. F o r m ü l D ı ŝ ı Y ö n t e m l e r

Bu yöntemler taban fiyat belirlenmesinin, çeşitli ekonomik faktörlerin ağırlıkları yardımı ile önceden olanaksız olduğu durumlarda veya ekonominin ihtiyaçları ve uygulanan ekonomik ve siyasi politikalara göre belirlendiği bir yöntemdir.

Formül dışı yöntemlerde; üretici ve tüketici tercihleri, arz ve talep değişimleri, uzun dönem arz ve talep eğilimleri, destekleme politikasının maliyetleri gibi istatistik olarak belirlenen, ancak bir formüle, sabit bir ilişkiye sokulamayan ilgili faktörlerin kombinasyonuna göre fiyatlar belirlenmektedir (77).

Bu tür yöntemler, daha çok gelişmekte olan ülkelerde uygulama alanı bulabilmektedir.

2. Destekleme Alımları

Destekleme alımları devletin ürünleri, belirlediği taban fiyatlardan satın almayı garanti etmesidir. Ürünün bol veya talebin yetersiz olduğu dönemlerde, fiyatların ve buna bağlı olarak üretici gelirlerinin azalabileceği yıllarda destekleme alımları yapılmaktadır. Burada amaç, üreticinin ürününü ucuz satmasını önlemek ve böylece üretici gelirlerinin artmasını sağlamak olmaktadır (78).

Taban fiyatları, devletin belirlediği bazı ürün fi-

(77) GÜNEŞ, s.69.

(78) ÜLGER, s.32.

yatlarının serbest piyasada oluşan fiyatın altına düşmesini önleyen bir fiyat olmakta, devletin bu ürünleri belirlenen fiyattan kendisinin veya kendisine bağlı kuruluşlar tarafından satın almayı garanti etmesine de destekleme alımları denilmektedir.

Destekleme alımlarını, taban fiyatlarına göre yapılan alımlardan ayıran en belirgin özellik; destekleme alımlarında ürünün tamamının alınacağına garanti edilmesi ve aracılara satılacak ürün miktarının azaltılarak, fiyatların yükselmesini sağlayıcı yönde etki yapmak amaçlanmaktadır (79). Başka bir deyimle; destekleme alımlarında ürün devletçe amaçlanan fiyata ulaşınca kadar satın alınırken, taban fiyatla alımlar ise devamlı olarak her yıl yapılmaktadır (80).

Devletin üretilen bütün tarım ürünlerini desteklemek olanağının olmaması nedeniyle, destekleme alımı yapılacak ürünlerin seçiminde göz önünde bulundurulacak kriterler şu şekilde sıralanabilir (81):

- Desteklenecek ürün her şeyden önce büyük bir üretici kitlesi tarafından üretilmelidir,

- Desteklenecek ürün ülke ekonomisi içinde önemli bir yere sahip olmalıdır,

(79) Atilla KESİM, "Tarımda Destekleme Politikası", II. TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ, TARIM KOMİSYONU TEBLİĞLERİ, DPT.ya.No.1783, C.V, Ankara, 1981, s.950.

(80) TUNÇEL-AKIN, s.231.

(81) ÜLGER, s.35.

- Ürünün tamamı veya önemli bir kısmı piyasaya arz edilmelidir,
- Ürün ülkenin önemli bir ihtiyaç veya tüketim malı olmalıdır,
- Ürün yerli sanayinin önemli bir hammaddesi olmalıdır,
- Üründe fiyat dalgalanmalarına sebep olabilecek peryodise (82) bulunmamalıdır,
- Ürünün belli bir bölgede yetişmesi ve fiyatındaki dalgalanmaların, bölge halkı gelirlerini dalgalandırması,
- Ürünün elde edilmesini takiben piyasaya geniş ölçüde arz edildiğinden spekülasyona olanaklı bir karakter taşıması,
- Ürünün nakliye ve depolanması, stok edilmesi kolay olmalıdır.

Türkiye'de destekleme alımı yapılacak ürünün seçiminde, yukarıda sıraladığımız kriterlerden bir çoğu göz önüne alınmaktadır.

3. Öteki Araçlar

a) Fiyat Farkının Ödenmesi

Destekleme politikasının araçlarından birisi de,

(82) Ürünün az veya çok rekolte vermesi.

fiyatın piyasadaki oluşumuna müdahale etmemek, ancak piyasa fiyatı devletçe garanti edilen fiyatın altına düştüğü durumlarda, aradaki farkı doğrudan üreticilere ödemektir (83).

Devletin piyasada arz ve talep koşullarına göre oluşan fiyatı düşük bulduğu ve üreticilerin daha yüksek bir gelir düzeyine çıkmasını istediği ancak, tüketicilerin de ürünü piyasada oluşan fiyattan satın almalarını istediği durumlarda, iki fiyat arasında farklı üreticilere ödemesi gereklidir. Böylece hem üretici hem de tüketiciler korunmuş olacaklardır.

b) Ekim Alanlarının Sınırlandırılması

Devletin bu yöntemle piyasaya müdahalesi, destekleme politikası kapsamındaki ürünlerin üretimlerinin, ekili alanların genişletilmesi yoluyla arttırılması sonucunda kalitelerinin bozulması, stokların artması ve piyasaya sürüm zorlukları nedeniyle üreticilerin zarara girmelerini önlemeyi amaçlamaktadır (84).

c) Tarımsal Kredilerin Açılması

Üretimde bulunan her tarımsal işletme; kendi yapısından veya işletme dışı nedenlerden doğan kredi ihtiyaç-

(83) Daha geniş bilgi için bu çalışmamızın

(84) Cihat ÇETİNKAYA, "Tarımsal Destekleme Politikaları ve Destekleme Alımları", MALİYE DERGİSİ, S.41. (Eylül-Ekim, 1979), s.147.

larını, çeşitli kredi piyasalarından karşılamak zorundadır (85).

Krediler açılırken aranılan koşulların kolaylaştırılması, kredi faizlerinin düşürülmesi ve toplam kredi miktarının arttırılması üreticileri krediler yoluyla destekleyici girişimlerdir.

Açılan kredilerin amaca uygun kullanımını sağlamak için; vadeleri uzun tutulmalı, faiz oranlarının düşük tutulması, zorunlu durumlarda kredi borcunun ödenmesinin ertelenmesi ve kredi miktarının, üretici ihtiyacına yetecek düzeyde olması gereklidir.

d) Ucuz veya Bedelsiz Girdi Verilmesi

Tarım sektörüne ucuz ve karşılıksız arazi, gübre, ilaç, tohum, tarım alet ve makinaları gibi girdilerin verilmesi ile araştırma ve eğitim hizmetlerinde bulunulması biçimde yapılan yardımlar etkili bir destekleme politikası aracıdır.

Tarıma verilen bu tür sübvansiyonlar, üretim maliyetlerinin azalmasına, verim ve buna bağlı olarak üretici gelirleri ile kaliteli üretimin artmasına yardımcı olurlar.

Bu çeşit sübvansiyonların amaç dışında kullanılabilme olanağı az olduğundan, tarım sektörünün sorunlarına çözüm getirebilecek en etkili yöntemlerden biridir (86).

(85) Daha geniş bilgi için bkz.: BERBEROĞLU, Sanayi..., s.49-51.

(86) ÜLGER, s.33.

e) Vergi Muafiyet ve İndirimlerine Gidilmesi

Vergi, resim ve harçlardan kısmen veya tamamen vazgeçilmesi yoluyla üreticilere ödenen sübvansiyonlar üretimin teşvikinde etkili olmaktadır.

Tarım sektörünün vergi kapsamının dışında bırakılması şeklinde yapılacak desteklemede, yapılan sübvansiyon miktarı önemli ölçüde artacaktır. Bu sektör vergi kapsamına alınsa bile, düşük gelirli üreticilerin büyük bir bölümü en az geçim indiriminden yararlanacaklardır. Bu durum vergi gelirlerinin düşük kalmasında önemli bir etken olmakta ve bu uygulamadan, gelir düzeyi yüksek üreticiler daha çok yararlanmaktadırlar.

Üreticiler ayrıca gümrük vergileriyle rakip durumda olan ülke ürünlerinin ithalatı güçleştirilerek de korunabilirler. Ülke içindeki üretim miktarını arttırmak ve ithalatı azaltmak, böylece döviz birikimi sağlamak amaçlarıyla yapılan bu desteklemeler olumlu sonuçlar verebilmektedir (87).

Yukarıda sıraladığımız destekleme politikası araçlarından taban fiyat uygulaması, destekleme alımları ve fiyat farkının ödenmesi genellikle, fiyat yoluyla yapılan desteklemeler diğerleri ise, fiyat dışında yapılan desteklemeler olarak nitelendirilmektedir.

İ k i n c i B ö l ü m

T Ü R K İ Y E ' D E T A R I M Ü R Ü N L E R İ N E U Y - G U L A N A N T A B A N F İ Y A T P O L İ T İ K A S I V E D E S T E K L E M E A L I M L A R I

Araştırmamızın bu bölümünde; tarımsal destekleme politikasının Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemlerinde, devlet tarafından yapılan müdahalelerde nasıl kullanıldığı incelendikten sonra, destekleme alımlarının günümüzdeki kurumsal yapısı ve finansmanına yer verilmiştir.

I- TARİHSEL GELİŞİM

A- Cumhuriyet Öncesi Dönem

Osmanlı ekonomik düzeni, toprak ve tarımsal üretimi dayanan bir sistem olarak açıklanabilir (1). Bu sistem içinde halkın ihtiyaçları yanında, devletin de gelirleri sıkı bir biçimde tarıma bağlıydı. Parasal alandaki bu bağıllık, askeri alanda da görülmektedir. Sefere çıkmadan ön-

(1) Koray BAŞOL, Türkiye Ekonomisi, Dokuz Eylül Üniv. İ.İ.B.F. Ya.No.2, İzmir, 1983, s.59.

ce geçilecek yollardaki memurlara emirler verilerek, ordu için gerekli konaklama ve gıda ihtiyacının karşılanması istenirdi. Devlet, kendi halkına gerekli olduğu sebebiyle hububat ihracatını yasaklamış, yurt içinde çeşitli yolsuzlukları önlemek açısından ürünlerin bir yerden diğerine taşınmasında sınırlamalar ve kayıt koşulları getirmiştir (2).

Osmanlı devletinde sosyal ve ekonomik hayat, tam bir devlet müdahalesi ile karşı karşıyadır (3). Askeri zorunluluklar nedeniyle, ekonomik ve ticari hayatın her alanında ve her yönünde müdahale vardır. Üretim ve dağıtım devletin kararlarına göre yapılmaktadır.

Bu dönemde üreticiler, yörelerindeki şehir ve kasabaların gıda ihtiyaçlarını sağlamak ve artan ihtiyaç fazlası ürünleri, büyük şehirlerin ve ordunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere tüketim merkezlerine gönderiyorlardı.

Osmanlı tarımsal fiyat politikasının esas ağırlık noktasını; gıda maddeleri fiyatlarının tüketiciler açısından uygun bir ölçüde tutulması ve bu dönemde, devlet bütçesinden gelir sağlayan askeri personel ve memurların piyasadan şikayet etmelerini önlemek oluşturuyordu (4). Ayrıca gıda maddelerinin spekülatif amaçlara konu edilmemesi için; satın alma merkezlerinde fiyatlar kadılar veya özel

(2) ÇİVİ, s.105.

(3) Halil DİRİMTEKİN, Türkiye Ekonomisi, Anadolu Üniv. İ.İ.B.F., Eskişehir, 1986, s.104

(4) ÇİVİ, s.106.

komisyonlarca belirleniyor ayrıca tüketim merkezlerinde de fiyat kontrolleri yapılıyordu.

Özetle, Osmanlı döneminde izlenen tarımsal fiyat politikası, tüketicileri korumak için tarım fiyatlarına genellikle tavan fiyat uygulanmaktadır. Bu uygulamada birinci derecede göz önüne alınan nedenler; ordunun ihtiyaçları, devlete gelir sağlanması ve büyük şehirlerin gıda ihtiyaçlarıdır.

B- Cumhuriyet Dönemi

1. Planlı Dönemden Önce

Cumhuriyet döneminde, tarım sektörü açısından en önemli gelişme "Aşar Vergisi"nin kaldırılması olmuştur (5). Ülkede tarım kesiminin gelişmesini engelleyen bu vergi 1925'de kaldırılmıştır.

Bu dönemde, üretim tekniklerinin yenileştirilmesi amaçlanmış, bu amaca yönelik olarak; tarımda makinalaşma teşvik edilmiş, tarım alanında araştırma ve öğretim kurumları kurulmuş, kooperatiflerin ve kredi kurumlarının kurulmasına, çiftçilerin teknik bilgi ve malzeme ihtiyaçlarının karşılanmasına çalışılmıştır.

1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve depresyonu nedeniyle, dünya ve iç piyasalarda hammadde ve tarım ürünleri fiyat-

(5) Halil DİRİMTEKİN-Necat BERBEROĞLU, Türkiye Ekonomisi, Anadolu Univ. A.Ö.F.Ya.No.43, 3.Fasikül, 18.Ünite, Ankara, 1987, s.278.

larındaki gerilemeler Türk Hükümetini de ürün piyasalarına müdahale etmek zorunda bırakmıştır. Tarım ürünlerine müdahale ilk olarak, 1932 yılında 2056 Sayılı Buğday Koruma Kanunu ile başlamıştır. Bu kanun Devletin piyasada alıcı ve satıcı olarak girmesine ve böylece fiyatlarda istikrar sağlamayı amaçlamaktadır (6). Müdahalenin başlıca amacı, üreticiyi korumak ve üretimi teşvik etmektir. Buğday ile politikayı yürütmek için 1983 yılında 3491 Sayılı Kanunla Toprak Mahsulleri Ofisi kurulmuştur. Ayrıca bu yıl Arpa, Çavdar, Yulaf, Afyon Sakızı da destekleme kapsamına alınmıştır.

İkinci Dünya Savaşının ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri, hükümeti piyasa mekanizmasına daha fazla müdahale etmek zorunda bırakmış ve 1940 yılında 3780 Sayılı Milli Koruma Kanunu yürürlüğe konmuştur. Gerek bu kanunla gerekse sonradan çıkarılan özel kanunlarla, destekleme kapsamına alınan ürün sayısı arttırılmıştır. 1942 yılında 4223 Sayılı Kahve ve Çay Tekel Kanunu ile çay yaprağının satın alınması, işlenmesi ve kurutulması Devlet tekeli altına alınmış ve destekleme görevi Tekel İdaresine devredilmiştir. Bu ürünlerin yanı sıra Mısır (1941-1969) ve Çeltik (1944-1946) destekleme kapsamına alınmıştır.

Tütün piyasasına devletin ilk müdahalesi ise, 1933

(6) Osman Nuri FİLİZ, Tarımsal Destekleme Politikalarının Ekonomiye Etkisi, DPT.Ya., Ankara, 1983, s.41.

yılında olmuştur. Bu yılda tütün alım ve satımı yapmak ve tütün piyasasında düzenleyici bir rol oynamak üzere "Yerli Ürünler T.A.Ş." kurulmuştur. Şirket 1947 yılına kadar faaliyetini sürdürmüş, ancak bu yılda içine düştüğü mali kriz nedeniyle görevini Tekel İdaresine devretmiştir (7).

Bu dönemde tarım ürünleri fiyatlarına müdahalenin özünde üretici ve tüketiciyi korumak değil, tekel yolu ile devlet gelirlerini arttırmak ve ordu için gerekli yiyecek stokunu el altında bulundurmak isteği yatmaktadır.

1950'den sonra uygulanan liberal politikaya bağlı olarak destekleme politikaları da, liberal bir yapıya kavuşmuştur. Nitekim 1956 yılında, 6747 Sayılı Şeker Kanunu uyarınca destekleme kapsamına giren şeker pancarı dışında 1962 yılına kadar bir başka üründe destekleme alımına gidilmemiştir.

Bu dönemde, fiyat dışı destekleme araçlarına da ağırlık verildiğini görmekteyiz. 1917 yılında Truman Doktrini uyarınca Amerika Birleşik Devletleri diğer birçok Avrupa ülkesiyle birlikte Türkiye'ye de ekonomik yardımda bulunmuştur (8). Marshall yardımının başlamasıyla tarımda makinalaşma başlamış ve bunun doğal sonucu olarak; ekilen alanlar genişlemiş, iklim koşullarının elverişli gitmesi

(7) Tefvîk PEKİN, "Tarımsal Destekleme Politikası", II. TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ, TARIM KOMİSYONU TEBLİĞLERİ, DPT.Ya.no.1783, C.V, Ankara, 1981, s.278.

(8) DİRİMTEKİN, Türkiye..., s.118.

ve bunun yanında tarımsal kredilerin yaygınlaştırılması, vergilerin hafifletilmesi gibi olumlu koşullar tarım kesiminde büyük ölçüde üretim artışı sağlamıştır (9). Ayrıca bu arada başlayan Kore Savaşı nedeniyle, özellikle hammaddelere karşı olan talep büyük ölçüde artması ve buna bağlı olarak fiyatların görülmemiş bir düzeye yükselmesi sonucu, üretici gelirleri önemli miktarda artmıştır (10). Böyle bir ortamda tarım ürünleri ihracatı çok karlı bir duruma gelmiştir. Dış yardımlar ve tarım üretimindeki gelişmenin yarattığı bu artık değer, sosyal alt yapı ve sanayi yatırımlarında kullanılmıştır.

1961-1962 yıllarında destekleme alanında önemli bir gelişme olmamış sadece, o zamana kadar Milli Koruma Kanunu çerçevesinde yürütülen tütün alım işlemleri 1961 yılında 196 Sayılı Kanunla destekleme yöntemine değişiklik getirilerek alımlar, Bakanlar Kurulunca çıkarılan kararnamelerle yürütülmeye başlanmıştır (11). Bundan sonra her yıl belirlenen "baş fiyat"la üreticiye, malının tamamını Tekel İdaresine satma imkanı tanınmış, ayrıca ürün fiyatlarının belli bir seviyenin altına düşmemesine çalışılmıştır. Diğer bir gelişme de, 1962 yılında fındık ve çekirdeksiz kuru üzümün destekleme kapsamına alınmasıdır.

(9) DİRİMTEKİN-BERBEROĞLU, s.279.

(10) BAŞOL, s.65.

(11) FİLİZ, s.47.

2. Planlı Dönem

a) Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Planda gerektiği hallerde, tarımda destekleme politikasının istisnai haller dışında nihai ürün yerine, üretkenliğin arttırılması amacıyla girdilere sübvansiyon verilmesi şeklinde yürütülmesi öngörülmektedir. Bu amaca uygun olarak da tarım ürünlerinin girdi fiyatlarını ucuzlatacak bir politika önerilmektedir (12).

Destekleme politikalarının enflasyonu körükleyeceği nedeniyle, destekleme politikasında genel fiyatlarda meydana gelecek fiyat artışı eğiliminin, fiyatları devletçe belirlenen tarım ürünleriyle başlanmaması ilkesi benimsenecektir.

Ayrıca bu Plan, tarımsal destekleme için, Tarım Satış Kooperatiflerinin gelişmesini istemekte, tarımsal desteklemeyi de, sadece kooperatif ortaklarını kapsamak ve olağanüstü durumlarda, bütçeden sübvansiyon verilmesi koşulunu getirmektedir. İhraç ürünleri konusunda, ihraç mallarının kamu teşebbüsleri ve birlikler tarafından alımında dünya fiyatlarına uyulacak, ihraç imkanlarını azaltacak şekilde fiyat politikası uygulamasından kaçınılacağı belirtilmektedir (13).

(12) GÜVEN, s.313.

(13) DPT, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967, DPT Ya., Ankara, 1963, s.498.

b) İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
(1968-1972)

Bu dönemde, tarımsal üretimi arttırmak, fiyat dalgalanmalarını azaltmak ve çiftçiyi daha yüksek bir gelir seviyesine ulaştırmak amacıyla fiyat politikasının gözden geçirilmesi, ekilebilir arazinin en iyi şekilde kullanılması ve kalitenin yükseltilmesi gibi tedbirler öngörülmektedir.

Tarımsal destekleme, yukarıda belirtilen tedbirlerden başka; iç ve dış pazarlarda yeterli talebi olan tarımsal üretimin artmasına ve gereksiz stokların birikmemesini sağlayacak, tarım sektöründe zamanla korumayı en aza indirecek bir yapısal değişmeyi gerçekleştirecek, fiyat dışı teşvik unsurlarının ağırlık kazanacağı bir tedbirler topluluğu olacak ve buna uygun bir örgütlenme sistemi geliştirilecektir (14).

c) Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
(1973-1977)

Üçüncü plan döneminde tarımsal destekleme ve fiyat politikası konusu ile iki plandan daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve amaçlar belirgin hale getirilmiştir. Ekilebilir arazinin özelliklerine, iç ve dış talebe uygun bir üretim yapısı içinde verimliliğin arttırılması, tarımsal

(14) DPT, 1972 Yılı Programı, DPT Ya., Ankara, 1972, s.101.

gelir ve fiyatlarda istikrar sağlanması, pazarlamada kolaylıklar getirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçlara ulaşmak için teşvik edilen ürünlere ucuz girdi sağlanması, kredilerin üretimi arttıracak şekilde kullanılması, destekleme kapsamına giren ürün sayısının sınırlandırılması ve ürün kalitesini arttırmak için farklı fiyat uygulamaları gibi tedbirler önerilmektedir.

Bu plan döneminde önceki planlara göre yenilik olarak; fiyatların ekim mevsiminden önce üreticilere duyurulması, tarımsal fiyatların tarım dışı fiyatlarla ilişkilendirilmesi ve konunun gelir dağılımıyla ilgili sosyal yönünün -küçük çiftçiler zararına- bozucu olduğu kavramları getirilmiştir (15).

d) Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
(1979-1983)

Tarımsal destekleme politikası, tarım planlamasının etkin bir aracı olarak görülmüş ve tarımla geçinenlerin hayat standartlarının yükseltilmesi ve aynı zamanda destekleme alımlarının yanı sıra fiyat dışı destekleme araçlarına yer verilmesi gibi ilke ve önlemlere yer verilmiştir. Fiyat belirlenmesinde iç tüketime dönük ürünler arasında nisbi fiyat ilişkisinin kurulması ve ihracata dönük ürünlerde ise dünya fiyatlarının dikkate alınması istenmiştir (16).

(15) ÇİVİ, s.113.

(16) GÜVEN, s.315.

Ancak geçmiş uygulamalarda destekleme politikasının amacı, teşviki istenen ürünlere fiyat politikası yoluyla nisbi fiyat avantajı sağlamak olması gerekirken; desteklemeye tabi mal sayısının hızla artması, mal fiyatlarının diğerlerinden bağımsız olarak belirlenmesi, fiyat tesbitinde politik kriterlerin etkili olması, iç ve dış talep değişimi dikkate alınmadan fiyat tesbiti gibi faktörler, her ürünün nisbi avantajının ne olduğunu bilinemez hale getirmiştir. Bu durum ekonomide kamu fonlarının etkin olmayan kullanımına yol açmış, bazı ürünlerde gereksiz üretim fazlalıkları ortaya çıkmış (tütün), biriken stoklar ve imhalar (çay) görülmüştür. Bazı ürünlerde ise, bu durumun aksine iç ve dış talebi karşılamaktan uzak üretim miktarlarıyla karşılaşmıştır (yağlı tohumlar).

Bu plan döneminde ekonominin yapısını ve uygulamaları büyük ölçüde değiştiren 24 Ocak 1980 İstikrar Tedbirleri Sonrası, tarımsal destekleme politikasında da önemli değişiklikler olmuştur.

Yakın yıllara kadar tarım sektörüne yapılan yatırım ve desteklemelerin temel amacı, üretimin arttırılmasına yönelik olmuştur. Yapılan planlarda, tarımda talebin yurt içi üretimle karşılanması ve ihrat potansiyellerinden yararlanılması esas alınmıştır. Kaynakları en iyi şekilde korumak amacıyla ekonomik gelişmeye uygun iç ve dış talebi karşılayacak üretim desenine ulaşılması hedef olarak seçilmiştir (17).

(17) Necat BERBEROĞLU, "Tarımın Alt Kesimlerinin Sorunları ve Ekonomiye Katkıları", Anadolu Üniv. İ.İ.B.F.Dergisi, C.V, S.2 (Kasım, 1987), s.101.

Bu hedefin gerçekleştirilmesi için; bitkisel ürünlerde üretimin hava şartlarına aşırı bağıllığını azaltmak amacıyla, tarımsal yatırımlarda su ve toprak kaynaklarının genişletilmesine ağırlık verilmesi öngörülmüştür. Teknolojik gelişmeyi hızlandırmak amacıyla modern araç ve gereçlerin kullanılması teşvik edilmiş ve nihai ürün yerine kimyasal gübre, akaryakıt, zirai mücadele ilaç ve araçları, yüksek kaliteli tohumluk gibi verim arttırıcı girdilere sübvansiyon verilmesi yoluna gidilmiştir. Ayrıca vergi sistemi, gümrük duvarları ve krediler gibi araçlardan da yararlanılmıştır. 24 Ocak 1980 kararlarından sonra tarım kesimine daha önce uygulanan ucuz girdi politikasından vargeçilmiş ve girdiler sübvansiyonsuz veya çok az sübvansiyonlu vermeye başlanmıştır. Böylece önemli bir enflasyon kaynağının ortadan kaldırılacağı düşünülmüştür. Halen gübre, ilaç ve yem fiyatları serbest bırakılmış, tarımsal kredilerin faiz oranları yükseltilmiş, tohumluk, yem ve birçok gıda maddelerinin ithalatı kolaylaştırılmıştır (18). Bütün bunların sonucu olarak tarım sektörü ağırlaşan rekabet ortamına itilmiş ve üretim maliyetleri yükselmiştir. Türk tarımının hakim özelliği olan aile işgücü ile ve yetersiz sermaye ile çalışan çok sayıdaki, küçük ölçekli tarım işletmeleri zor durumda kalmış, iç ticaret

(18) Rauf ARIKAN, "Tarım Ürünleri Destekleme Politikasının Dışsatımı Geliştirmede Rolü ve Önemi", TARIM ÜRÜNLERİ DIŞ PAZARLAMA SEMPOZYUMU (7-8 Kasım 1984, Adana), TÜBİTAK Ya.No.618, Ankara, 1985, s.102.

hadlerinin tarım sektörü aleyhine gelişmesi nedeniyle bu işletmelerin reel gelirleri düşmüştür.

Yıllık programlarda destekleme fiyatının belirlenmesi ve alım uygulamalarında; üreticinin korunmasına, enflasyonist baskı yaratılmasına, piyasada arz ve talep dengelerinin kurulmasına, ürünün kalitesinin ve veriminin yükseltilmesine özen gösterildiği belirtilmiştir. Her yıl hedeflenen enflasyon oranı göz önüne alınarak taban fiyatları belirlenmiş ve artışlar sağlanmıştır (19).

Türkiye'de tarım ürünleri taban fiyatları, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Maliye ve Gümrük Bakanlığı ve DPT'nin görüşleri de dikkate alınarak Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmekte iken; 1982'de çıkarılan "Destekleme Çerçeve Kararnamesi" ile taban fiyatlarının belirlenmesinde Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu, alım esaslarının belirlenmesinde ise Para Kredi Kurulu yetkili kılınmıştır (20). Böylece taban fiyatlarının ilanındaki gecikmeleri önlemek, desteklemeci kuruluşların piyasaya zamanında ve etkin bir şekilde girmeleri amaçlanmaktadır.

Yine istikrar tedbirleri çerçevesinde destekleme politikalarıyla ilgili olarak "Destekleme Fiyat İstikrar Fonu" kurulmuştur. Fon desteklemeye tabi ürünlerin ihraca-

(19) ÜLGER, s.41.

(20) DPT, "Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Gelişmeler", Beşinci Beş Yıllık Plan Destek Çalışmaları:1 (1972-1983), Ankara, 1985, s.140.

tında iç ve dış fiyatlardaki gelişmeleri dikkate alarak, bu maddelerin beher kilosundan veya değerinden alınan paralardan oluşmaktadır. Bu fonda biriken kaynaklar, desteklenen ürünlere kaynak sağlamada ve tarımsal girdilere devlet katkısı karşılığında kullanılmaktadır (21).

1980 sonrası uygulamalarından biri de; destekleme alımlarının finansmanında, T.C. Merkez Bankası kaynaklarından doğrudan yararlanılması uygulaması daraltılmış ve desteklemeci kuruluşların kendilerine bu amaçla tahsis edilen kaynakları daha rasyonel kullanmalarını sağlamak amacı ile reeskontabl kredi tahsisi uygulamasına başlanılmıştır. Bu uygulama ile birlikte destekleme alımlarında bulunan kuruluşların finansman ihtiyacının karşılanmasında özkaynak katkısının arttırılması amaçlanmış ve Birliklere, destekleme kredilerinin yanında işletme kredisinin de alımlarla bağlantılı olarak tahsis edilmesi uygulaması sürdürülmüştür (22).

Taban fiyatlarının belirlenmesinde ekonominin genel durumu göz önünde bulundurulmaktadır. Diğer ülkelerde geniş bir şekilde uygulanabilen formül yöntemleri ülkemizde çok az uygulanabilmektedir. Formül yöntemleri, ürün maliyetlerini dikkate alarak çiftçilerle diğer sektörlerde çalışanlar arasındaki gelir dengesizliğini azaltmayı, çift-

(21) Nazif KUYUCUKLU, Türkiye İktisadı, Beta Ya.No.68, İktisat Dizisi No.5, B.2, İstanbul, 1986, s.218.

(22) DPT, Beşinci..., s.140.

çilerin satın alma güçlerini arttırmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle tarım ürünlerinin üretici maliyetlerinin tesbiti, ona göre fiyat verilmesi büyük önem taşımaktadır (23).

Ancak ülkemizde henüz bu ihtiyacı karşılayacak işletme seviyesinde maliyet araştırması yapılamamakta (24), bu sebeple de formül dışı yöntem denilen ve yanlış kararlar alınmasına yol açan yöntemler kullanılmaktadır (25). Bu sakıncayı ortadan kaldırmak için son yıllarda ülkemizde üretim maliyetleri parite ve indeks çalışmaları yapılmakta fakat, fiyatın belirlenmesinde bu çalışmalardan çok az yararlanılmaktadır.

Taban fiyatının belirlenmesinde, başka ülkelerde olduğu gibi asıl ürünün sahibi olan çiftçinin hiçbir fonksiyonu yoktur. Desteklemeci kuruluşların bazıları kooperatif bile olsa, finansman yönünden devlete bağımlı olmaları üyelerinin isteklerini devlete iletmelerini engellemektedir (26). Taban fiyatlarının belirlenmesinde iktisadi kriterler dışında, politik görüşler de etkili olmaktadır.

(23) Saim DAĞ, "Destekleme Fiyatları Çiftçiyi Desteklemedi", ÇİFTÇİ ve KOY DÜNYASI DERGİSİ, TZOB, S.23 (Kasım, 1986), s.7.

(24) Daha geniş bilgi için bkz.: Meral DÖLEN-Nejat PİRİNÇÇİOĞLU, AET ile Türkiye'nin Ekonomik ve Sınai Yapılarına ve Tarımsal Destekleme Fiyatlarına Yönelik Karşılaştırma Çalışmaları, M.P.M.Ya.No.331, Ankara, 1985, s.196-198.

(25) DAĞ, s.7.

(26) FİLİZ, s.56.

e) Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
(1985-1989)

Bu plan döneminde destekleme politikasında; tarımsal fiyat ve gelirlerde istikrarı korumak, pazarlama kolaylıkları sağlamak, ekilebilir arazinin özelliklerine ve iç ve dış talebe uygun bir üretim yapısı içinde verimliliğin artmasına yardımcı olmak gibi daha önceki beş yıllık planlarda belirtilen amaçlar ortaya konmuştur. Bu amaçlara ulaşmak için, alınması gereken önlemler: fiyat politikasının yanında ucuz ve yeterli girdi, tarımsal eğitim, tarımsal teşkilatlanma ve teknolojik gelişme imkanlarının arttırılması gibi fiyat dışı destekleme araçlarına da yer verileceği belirtilmektedir.

Ayrıca planda destekleme kapsamına giren ürünlerin önceliklerini belirlemek için, talepteki gelişmelerin dikkate alınacağı belirtilmiş ve destekleme fiyatlarının daha gerçekçi olarak belirlenmesine yardımcı olmak amacıyla rekolte tahminlerinin daha sağlıklı yapılması ve tarım istatistiklerinin geliştirilmesi için gerekli tedbirlerin alınacağı belirtilmektedir (27).

İhracata dönük tarımsal ürünlerin desteklenmesinde, dış rekabet imkanları göz önünde bulundurularak kaliteli ve standart ürün lehine, daha etkin bir fiyat farklılaştırma politikasının uygulanması kabul edilmektedir.

(27) DPT, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989,
DPT Ya.No.1974, Ankara, 1985, s.37.

1986 yılı içerisinde, taban fiyatlarının açıklanma zamanı ile ilgili olarak yapılan önemli bir değişiklik; üretimin yönlendirilmesi, arz ve talebin dengelenmesi açısından benzer alanlarda ekilebilen tek yıllık ve genellikle iç tüketime yönelik tarla bitkilerinin fiyatlarının ekinimden önce açıklanmasıdır (28). Buğday, arpa, çavdar, mısır, şeker pancarı, pamuk, ayçiçeği, soya fasulyesi taban fiyatları önceden açıklanmıştır. Bu uygulama günümüzde halen sürmektedir.

1980 sonrası politikanın en önemli özelliklerinden birisi de desteklenen ürün sayısındaki azalmadır. Daha önceki yıllarda çeşitli nedenlerle destekleme kapsamındaki ürün sayısı 23 dolayında iken, bu sayı 1986'da 12'ye indirilmiştir (29). Bu geçen süre içerisinde, bazı ürünler destekleme kapsamından çıkarılmış ve önceleri desteklenmeyen bazı yeni ürünler üretimlerindeki artışlar nedeniyle geçici olarak destekleme kapsamına alınmıştır. Örneğin, çekirdekli üzüm (1981), canlı hayvan, yaş koza, gül yaprağı (1982) desteklemeden çıkarılmış, buna karşılık soya fasulyesi (1982) destekleme kapsamına alınmıştır. 1982 yılında patates, kuru soğan, 1983'de kırmızı mercimek, leblebik nohut, 1986'da yine patates geçici olarak destek-

(28) DPT, 1987 Yılı Programı, DPT Ya.No.2065, Ankara, 1986, s.110.

(29) Yakup KEPENEK, "Tarım-Sanayi Fiyat Eğilimleri ve Sorunları", 1980 SONRASI TÜRK TARIMI YAPISAL GELİŞMELER VE SORUNLAR SEMPOZYUMU, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Tarım Haftası 87, Ankara, 1987, s.58.

leme kapsamına alınmışlardır.

1980'li yıllarda prim ödemesi şeklinde bazı ürünlerde fiyat arttırımına gidilmesi yöntemine devam edilmiş, böyle ürünlerde hasattan önce saptanıp ilan edilen avans fiyatlara, hasattan sonra yıl içinde prim ödemeleri yapılmıştır (30).

Bunun dışında 1984/85 kampanya dönemi için fındıkta başlatılan kademeli destekleme fiyatı uygulaması 1985/86 kampanya döneminde pamuk, ayçiçeği, kuru incir, çekirdeksiz kuru üzüm, antep fıstığı ve soya fasulyesine de yaygınlaştırılmıştır. Bu yolla ürünlerin değişik zamanlarda farklı fiyattan alınması, böylece ürün piyasasının ve destekleme alımları nedeniyle piyasaya sunulacak para miktarının düzenlenmesi amaçlanmaktadır. Kademeli destekleme fiyatı uygulaması 1986/87 döneminde buğday, arpa, çavdar ve mısır için de genişletilerek sürdürülmüştür (31).

Tablo 1'de, 1985/86 ve 1986/87 kampanya dönemlerinde kademeli destekleme fiyatının uygulandığı ürünler gösterilmektedir.

(30) Gülcan ERAKTAN, "1980 Sonrası Tarım Politikası ve AET'ye Uyum Olanakları", 1980 SONRASI TÜRK TARIMI YAPISAL GELİŞMELER VE SORUNLAR SEMPOZYUMU, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Tarım Haftası 87, Ankara, 1987, s.89.

(31) DPT, 1987..., s.110.

Tablo (1)

1985/86 ve 1986/87 Kampanya Dönemlerinde "Kademeli Destekleme Fiyatı" Uygulanan Ürünler (TL/KG)

1985/1986 Dönemi	(1)	(2)	Çav.	Mıs.	(3) Pam.	Ayc.	(4)	(5)	(6)	Soya Fas.
	<u>Buğ.</u>	<u>Ar.</u>					Kuru	Çek.siz	Ant.	
							<u>İnc.</u>	<u>Üzüm</u>	<u>Fıs.</u>	
Ağustos	-	-	-	-	-	135	-	-	-	-
Eylül	-	-	-	-	232	140	180	290	670	132
Ekim	-	-	-	-	239	145	185	300	690	137
Kasım	-	-	-	-	246	150	190	310	710	142
Aralık	-	-	-	-	253	155	-	320	730	147
Ocak	-	-	-	-	260	-	-	-	-	-
1986/1987 Dönemi										
Mayıs	75	66	60	-	-	-	-	-	-	-
Haziran	75	66	60	-	-	-	-	-	-	-
Temmuz	76	67	61	-	-	-	-	-	-	-
Ağustos	77	68	62	73	-	-	-	-	-	-
Eylül	78	69	63	74	285	168	250	400	-	162
Ekim	-	-	-	75	290	170	260	415	-	164
Kasım	-	-	-	76	295	172	-	430	-	166
Aralık	-	-	-	-	300	174	-	445	-	168
Ocak	-	-	-	-	305	-	-	-	-	-

Kaynak: T.C. Merkez Bankası, 1987 Yıllık Rapor.

- (1) II. Grup ekmeçlik buğday fiyatıdır.
- (2) Beyaz arpa fiyatıdır.
- (3) Ege ve Antalya St. 1 beyaz kütlü pamuk fiyatıdır.
- (4) 100 gr. rufuzlu 53-56 adetli 6/A İsmali kuru incir fiyatıdır.
- (5) 9 numara naturel kuru üzüm fiyatıdır.
- (6) % 100 içli ve analizli kuru kırmızı kabuklu antep fıstığı fiyatıdır.

Tablo 1'de, söz konusu ürünlerin değerleri, aylar itibarıyla artışlar göstermiştir. Örnek olarak, pamukta 1985/86 döneminde kilogram başına Eylül ayında 232 TL. ödenirken, Ocak ayında 260 TL. ödenmeye başlanmıştır. 1986/87 döneminde ise, Eylül ayında 285 TL. olan fiyat, Ocak ayında 305 TL.'ye çıkmıştır. Aynı nitelikteki değişimler diğer ürünlerde de gözlenmektedir. Başka bir deyimle, hasat dönemi başlangıcında az olan destekleme fiyatı, hasat döneminden sonraki aylarda kademeli olarak artmaktadır. Bu yolla hem üreticinin elindeki ürün bölüm bölüm alınmakta, hem de ekonomide destekleme alımlarına yapılan ödemeler nedeniyle enflasyonun artmasını engellemek amaçlanmaktadır.

Taban fiyatları ekiminden önce açıklanan ürünlerde bu uygulamaya 1987 yılı programına göre, yıl bitiminde son verilecektir (32).

1980 sonrasınan bir diğer özelliği de, tütün tekelinin kaldırılması (20 Ağustos 1986 tarih ve 19197 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 86/10911 Sayılı Karar), devletin tütün piyasasına bir tüccar gibi girmesi (ama kalitesiz ürünleri de almaya devam etmesi), çay'da özel süktöre de alım ve işleme izni verilmesi sayılabilir (4.12.1984 tarih ve 2092 sayılı Kanun 19.12.1984 tarih ve 18610 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır (33).

(32) ÜLGER, s.41.

(33) ERAKTAN, 1980..., s.89.

II- DESTEKLEME ALIMLARININ GÜNÜMÜZDEKİ KURUMSAL
YAPISI VE FİNANSMANI

A- DESTEKLEME ALIMI YAPAN KURULUŞLAR

Destekleme alımı yapan kuruluşlar bu görevi genellikle kuruluş kanunları gereği yüklenmişlerdir. Bu kurumların bazıları KİT, bazıları kooperatifler birliği, bazıları da sermayesinde devletin büyük katkısı olan sermaye şirketi şeklinde kurulmuştur.

Türkiye'de devlet adına alımlarda bulunan kuruluşlar ve aldıkları ürünler şunlardır (34):

1. KİT Niteliğindeki Kuruluşlar

a) Toprak Mahsulleri Ofisi (3491 Sayılı
Kanuna Göre)

- Hububat
- Çeltik
- Haşhaş Kapsülü
- Mısır
- Patates
- Kuru Soğan
- Nohut

(34) Kuruluşlar hakkında daha geniş bilgi için bkz.: AY-YILDIZ, s.84; ÇİVİ, s.116.

- b) Tekel Genel Müdürlüğü (35) (3780,1961'-
den sonra 196 Sayılı Kanuna Göre)
- Yaprak tütün
 - Çekirdekli kuru üzüm
 - Şaraplık yağ üzüm
 - Anason
 - Şerbetçi otu
- c) Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (6747
Sayılı Kanuna Göre)
- Şeker pancarı
- d) Çay Kurumu (3788,4223 ve 1487 Sayılı
Kanuna Göre)
- Çay
- e) Et ve Balık Kurumu (440 Sayılı Kanuna
Göre)
- Canlı Hayvan
- f) Süt Endüstrisi Kurumu (440 Sayılı Kanu-
na Göre)
- Süt
- g) Türkiye Yapağı ve Tiftik A.Ş. (440 Sa-
yıllı Kanuna Göre)
- Tiftik
 - Merinos yapağısı

(35) Tekel Genel Müdürlüğü 20.5.1983 tarihinden itibaren
60 Sayılı K.H.K. ile Kamu İktisadi Kuruluşu olmuştur.
Bkz.: FİLİZ, s.61.

- Yerli yapağı

2. Yarı Resmi Nitelikteki Kooperatif Kuruluşlar

(Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri
2834 Sayılı Kanuna Göre)

a) Tarış

- Çekirdeksiz kuru üzüm
- Kütlü pamuk
- Zeytinyağı
- Ayçiçeği
- Soya fasulyesi
- Çiğit

b) Antbirlik

- Kütlü pamuk
- Soya fasulyesi

c) Çukobirlik

- Kütlü pamuk
- Ayçiçeği
- Soya fasulyesi

d) Güneydoğubirlik

- Antepfıstığı
- Zeytinyağı
- Ayçiçeği
- Soya fasulyesi
- Mercimek
- Nohut

- e) Trakyabirlik
 - Ayçiçeği
 - Soya fasulyesi
- f) Fiskobirlik
 - Fındık
- g) Karadenizbirlik
 - Ayçiçeği
 - Soya fasulyesi
- h) Gülbirlik
 - Gül çiçeği
 - Ayçiçeği
- ı) Kozabirlik
 - Yaş koza
- i) Yerfiskobirlik
 - Yer fıstığı
- j) Tiftikbirlik
 - Tiftik

B- DESTEKLEME ALIMLARININ FİNANSMANI

Türkiye'de destekleme alım miktarları yıllara göre farklılıklar göstermektedir. Destekleme alım miktarları, ilan edilen taban fiyatlar ile; o ürün için serbest piyasada oluşan iç fiyatlar ve ihracat fiyatları arasındaki farka göre dalgalanmalar göstermektedir.

Türkiye'de uygulanan tarımsal destekleme politikası, gerek üreticiler gerekse kamuoyunun büyük bir kesimince

"fiyat desteği" olarak değerlendirilmektedir (36). Böyle bir yargının oluşmasında; hkmetlerin fiyat politikasını, kolaylıkla uygulayabilmeleri ve bunun etkili bir politik propaganda aracı olması nedeniyle verdikleri öncelik büyük rol oynamıştır. Ayrıca fiyatın gelir üzerindeki dolaysız etkisinin, üreticiler tarafından öteki destekleme araçlarına göre daha yakından hissedilmesi de bu yargının oluşmasına yardımcı nedenlerden biri olmuştur.

Tablo 2'de, 1978-1987 döneminde desteklemeye konu olan bazı tarımsal ürünlere uygulanan kararname fiyatları gösterilmiştir. Geçen on yıllık dönem içinde, destekleme fiyatlarının belirlenmesinde önemli değişiklikler olmuştur (37).

(36) Mehmet BÜLBÜL, "Tarım rnlerinde Fiyat Desteği Uygulamasının Ekonomik Sorunları", VERİMLİLİK DERGİSİ, S.2 (Ekim-Aralık, 1981), s.50.

(37) Daha geniş bilgi için bu çalışmamızın bkz.: s.57.

Tablo (2)

Tarımsal Desteklemeye Konu Olan Bazı Tarımsal Ürünlerin
Kararname Fiyatları (TL/KG)

<u>Ürünler</u>	<u>1978</u>	<u>1979</u>	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
Buğday (1) (II.Derece Ekmeklik)	3.20	5.03	10.23	16.00 } (18.75 }	21.00 } (23.00 }	26.00 } (29.00 }	42.00 } (64.00 }	59.00 } (62.00 }	75.00 } (79.06 }	96.74
Arpa (1) (Beyaz)	2.60	4.72	8.90	13.50 } (14.00 }	15.50 } (16.00 }	19.00 } (22.00 }	38.00 } (44.00 }	53.00 } (55.00 }	66.00	79.64
Pamuk (Ege,Antalya)	13.75 (15.50)	25.00	50.00	63.00	78.00	95.00	150.00	232.00	285.00	345.00
Tütün (2) (Ege)	50.10	60.91	111.68	160.00 } (184.00 }	240.00	335.00	465.00	710.00	772.96	1443.30
Çay (3)	12.00	14.50	25.00 } (37.50 }	41.00	55.00	72.50	101.00	140.00	-	-
Ş.Pancarı(4)	0.90	1.42	3.10	4.00	5.00	6.00	7.85	11.50	16.00	22.73
Ayçiçeği	8.50	12.00 (16.00)	30.00	40.00	50.00	61.00	95.00	135.00	168.00	202.00
Fındık (5)	21.50 } (23.00 }	37.50 } (45.00 }	110.00	125.00	150.00	175.00	240.00	675.00	700.00	1200.00
Kuru İncir	10.50 } (12.50 }	22.00	50.00	65.00	78.00	94.00	135.00	180.00	250.00	350.00
Ç.siz K.Üzüm	17.50 } (23.50 }	40.00 } (45.00 }	85.00	110.00	132.00	158.00	210.00	290.00	400.00	570.00
Zeytinyağı	35.50	-	125.00	-	150.00	-	-	675.00	750.00	1350.00
Yaş Koza	125.00	185.00	300.00	-	-	-	-	-	-	-
Gül Yaprağı	11.00	13.50	30.00	-	-	-	-	-	-	-

<u>Ürünler</u>	<u>1978</u>	<u>1979</u>	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
Haşhaş										
Kapsülü (1)	23.59	23.49	32.96	40.00	48.00	53.00	49.91	70.69	104.09	-
Kır.Mercimek	-	9.00 (17.00)}	28.00	-	-	52.00	-	280.00	300.00	-
Yer Fıstığı	18.50	28.00	70.00	-	-	-	-	-	-	-
Nohut (Leblebilik)	-	-	-	-	-	65.00	-	-	-	-
Patates	-	-	-	-	10.00	-	-	-	-	-
Kuru Soğan	-	-	-	-	15.00	-	-	-	-	-

Kaynak: DPT, 1980,1986,1987 Yılları, Yıllık Programları

- Parantez içindeki rakamlar, yıl içinde uygulanan primli fiyatların kararname fiyatları ile toplamı sonucunda oluşmuşlardır.

- (1) T.M.O. Ortalama Fiyatlarıdır.
- (2) Tekel " "
- (3) Çay Kurumu " "
- (4) Şeker Şirketi Ortalama Fiyatlarıdır.
- (5) % 50 Randımanlı Ürün Fiyatlarıdır.

Tablo 2'den izlenebileceği gibi, taban fiyatlarında yıllara göre önemli artışlar sağlanmıştır. Fiyatlarda meydana gelen bu artışlar özellikle, 1984 yılında daha belirgindir. 1984 yılından nedenleri arasında; tarımsal girdi fiyatlarındaki artışlar, bazı ürünlerin ihracat potansiyellerinin artması, bu ürünlerin üretimlerinin teşvik edilmesini gerektirmiş ve ayrıca bir takım politik yatırımlar da sayılabilir.

1980 yılından sonra, bazı ürünlerin tamamen destekleme kapsamından çıkarıldığı bazıları ise, belirli yıllarda üretim hacmindeki artışlar, ihracat olanaklarının sağlanması gibi sebeplerden dolayı tekrar desteklemeye alındığı görülmektedir.

Yıllık programlarda, taban fiyatlarının belirlenmesinde ve alım uygulamalarında; üreticinin korunmasına, enflasyonun kontrol altına alınmasına, piyasada arz ve talep dengelerinin kurulmasına, ürünün kalite ve randımanının yükseltilmesine özen gösterildiği belirtilmiştir (38).

Araştırmamıza konu olarak seçtiğimiz, geleneksel ihraç ürünlerinin destekleme fiyatlarında, 1980 yılı sonrasında önemli ölçülerde artışlar olmuştur. 1980 yılında 50 TL. olarak belirlenen pamuk fiyatı, 1984'de 3 kat artışla 160 TL.'na 1987 yılında, 1980 yılı fiyatına göre 7 kat artışla 345 TL.'na arttırılmıştır. Tütüne 1980 yılında

(38) DPT, 1988 İcra Yılı Planı, DPT Ya.No.2132, Ankara, 1988, s.45.

111 TL. baş fiyat verilirken bu rakam 1984 yılında 4 kat artarak 465 TL. ve 1987 yılında da 1980 yılına göre, 13 kat artarak 1443 TL. olmuştur. Fındık, 1980'de 110 TL.'na alınırken 1987 yılında, 1980'e göre yaklaşık 10 kat artarak 1200 TL.'sından alınmaya başlamıştır. Çekirdeksiz kuru üzümde de benzer gelişmeler gözlenmiş 1980 yılında 85 TL.'sından alınan ürün 1987'de 6,7 kat artışla 570 TL.'sından alınmaya başlamıştır. Kuru incir ise, 1980'de 50 TL.'na alınırken bu fiyat 1987 yılında 7 kat artışla 350 TL.'na yükselmiştir.

Taban fiyatlarda görülen bu büyük orandaki artışların bir diğer nedeni de; ihraç edilen tarım ürünlerinde, dövizlerin kur farklarının taban fiyatlarına yansıtılmasıdır (39). Başka bir deyimle, taban fiyatlarının belirlenmesinde kur farklarının ve ihraç fiyatlarının da göz önünde bulundurulduğu anlaşılmaktadır.

Bir ekonomide, tarımsal ürün fiyatlarına yapılan müdahale beraberinde bir takım finansman sorunlarını da getirmektedir. Müdahale dolayısıyla ihtiyaç duyulan fonların büyüklüğünü belirleyen temel unsur, hükümetçe sağlanmak istenen fiyat desteğinin düzeyi olmaktadır (40). Hükümetçe belirlenecek taban fiyatı; ürünün piyasada arz ve talep koşullarına göre oluşacak fiyattan daha düşük ise,

(39) İlhan ÖZER, "Destekleme Alımlarında Denge Sorunu", İZMİR TİCARET ODASI DERGİSİ, S.2 (Şubat, 1984), s.4.

(40) BULMUŞ, s.185.

bu durumda hiç bir üretici, ürününü devlete satmak istemeyeceğinden finansman da bir sorun yaratmayacaktır. Buna karşılık, taban fiyatlarının yüksek tutulması halinde devlet, ürünün büyük bir bölümünü satın almak zorunda kalacağından finansman önemli bir sorun olacaktır. Devlet destekleme alımlarına konu olan ürünlerin alımını finanse edecek kaynağı sağlamak ve pazarlama aşamasında ortaya çıkacak zararları karşılamakla yükümlüdür (41).

Tarım ürünleri fiyatlarına devlet müdahalesinin gerekli olduğu durumlarda, yapılan alımların finansmanı genellikle şu iki kaynaktan karşılanmaktadır.

- Müdahale kurumlarının özkaynakları,
- Krediler.

Müdahalenin kapsadığı ürünlerin sayısının çokluğu ve yoğunluğu açısından, finansman ihtiyacının özkaynaklardan karşılanması genellikle mümkün olmamaktadır.

Destekleme alımlarının finansmanında kullanılan krediler, T.C. Merkez Bankası ve T.C. Ziraat Bankası'ndan karşılanmaktadır.

Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) hububat, Et ve Balık Kurumu canlı hayvan, Çay Kurumu yaş çay yaprağı, Tekel yaprak tütün ve Süt Endüstrisi Kurumu süt alımları için 1981 yılına kadar, destekleme alımlarının finansmanında çoğunlukla T.C. Merkez Bankası kaynaklarını kullanıyorlardı.

(41) ÜLGER, s.38.

1981 yılında T.M.O., Tekel ve Et ve Balık Kurumu dışındaki desteklemeci kuruluşların, destekleme alımlarının finansman kaynakları değiştirilmiş ve reeskontabl kredi uygulamasına geçilmiştir (42). 1982 yılında ise, Et ve Balık Kurumunun doğrudan T.C. Merkez Bankası kredisi kullanma olanağı kaldırılmıştır.

Uygulamada T.M.O. ve Tekel destekleme alımlarının finansmanında T.C. Merkez Bankası kaynaklarından, Tarım Satış Kooperatifleri, T.C. Ziraat Bankası aracılığı ile reeskontabl kredilerden ve diğer kuruluşlar da ya kendi özkaynaklarından ya da herhangi diğer bir banka aracılığıyla reeskontabl kredi kaynaklarından finans etmektedirler (43).

Alınan ürünün zamanında satılamaması, stokların destekleme kredileriyle elde tutulması, destekleme kuruluşlarının özkaynaklarının yetersiz olması nedeniyle açılan kredilerin geri dönüşü yavaş olmaktadır. Bu durum ekonomide enflasyonist baskılara sebep olmaktadır.

Belirli aylarda yoğunluk kazanan destekleme alımla-

(42) Besim AKIN, "İstikrar Politikası Uygulaması 1980-1985 ve Tarım Sektörü", TÜRKİYE EKONOMİSİ VE İSTİKRAR POLİTİKALARI 1980-1986, Marmara Üniv. Türkiye Ekonomisi Araştırma Merkezi (TÜRKMER), Araştırma No.5, İstanbul, 1986, s.33.

(43) Turhan GÜNEŞ, "Kooperatiflerin Dış Ticaret Açısından Milli Ekonomiye Katkıları", Türk Kooperatifçilik Kurumu Ya.No.49, Araştırma Serisi No.1, Ankara, 1983, s.223.

rının yükünü azaltmak için, 1982 yılında çıkartılan Destekleme Çerçeve Kararnamesi ile ürün alım anında ürün bedelinin % 25'i peşin, geri kalanı 3 taksitte 6 ay içinde ödenmesi öngörülmekteydi. Daha sonra, ilk temsil alınan % 50'si peşin geri kalanının 2 ay içinde ödenmesi uygulamasına geçilmiştir.

Hükümetin KİT'lerin zararlarını önlemek amacıyla aldığı tedbirler (44) sonucu Tekel, Çay Kurumu, Et ve Balık Kurumu ve Süt Endüstrisi Kurumunun kendi özkaynaklarının yeterli düzeye ulaşması nedeniyle Tablo 3 'den de izlenebileceği gibi 1984 yılından itibaren yaptıkları destekleme alımlarının finansmanında T.C. Merkez Bankası kaynaklarına ihtiyaç duymamışlardır.

(44) Daha geniş bilgi için bkz.: DİRİMTEKİN, Türkiye..., s.198.

Tablo (3)

T.C. Merkez Bankası Kredileri (Milyon TL.)

	<u>1979</u>	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987(k)</u>
Destekleme Kredileri	103.577	147.214	233.805	203.355	193.050	45.021	123.245	213.291	641.359
Tekel (1)	28.056	35.704	58.802	58.977	49.077	-	-	-	-
T.M.O. (1)	25.524	40.226	63.727	89.137	86.050	36.883	122.386	213.291	641.359
Çay Kurumu (1)	11.053	12.898	12.895	12.942	12.929	-	-	-	-
Et ve Balık K.(1)	6.991	10.202	19.074	20.424	21.932	-	-	-	-
Süt End.K.(1)	.801	1.238	1.323	1.348	1.402	-	-	-	-
Tarım Satış Koop.	31.152	46.946	78.439	25.507	21.660	8.318	.859	-	-

Kaynak: T.C. Merkez Bankası 1981,1986 Yıllık Raporları.

(1) İşaretliler banka aracılığı olmadan kullandırılan dolaysız kredilerdir.

(k) Kasım ayı verisi.

Tablo 3'de görüldüğü gibi, T.C. Merkez Bankasına verilen destekleme kredileri yıllara göre dalgalı bir durum göstermektedir. Bu krediler içinde en büyük payı T.M.O. almaktadır. T.M.O.'nun kullandığı krediler 1979 yılından itibaren (1984 yılı dışında) günümüze kadar geçen süre içinde artma eğilimi göstermiştir. 1979-1984 döneminde T.C. Merkez Bankası tarafından verilen kredilerin büyük bir bölümü bu kurum tarafından kullanılmıştır. Tarım Satış Kooperatifleri 1986 yılına kadar T.C. Merkez Bankasından kredi alırlarken, bu yıldan sonra özkaynaklarının yeterli duruma gelmesi sonucu bankanın verdiği kredilere ihtiyaç duymamışlardır.

Ü ç ü n c ü B ö l ü m

T Ü R K İ Y E ' D E G E L E N E K S E L İ H R A Ç Ü - R Ü N L E R İ N İ N Ü R E T İ M - İ H R A C A T V E T A B A N F İ Y A T L A R I N I N G E L İ Ş İ M İ

Araştırmamızın bu bölümünde; önce Türkiye'nin ihracat yapısında oluşan değişmeler incelenmiş daha sonra, tarım ürünleri ihracatı içinde araştırma konusu olarak seçilen geleneksel ihraç ürünlerinin araştırma dönemi boyunca, üretim, ihracat ve taban fiyatlarında meydana gelen gelişmeler incelenmiştir.

I- İHRACAT YAPISINDAKİ DEĞİŞMELER

Türkiye'de, 1970 yıllarında uygulanmaya başlanan ihracata dayalı dış ticaret politikaları, daha önce uygulanmakta olan ithal ikameci politikaların yerine geçmiştir (1). 1970 yıllarındaki ihracatın önemi, geçen yıllar-

(1) Politikalar hakkında daha geniş bilgi için bkz.: Rıdvan KARLUK, Uluslararası Ekonomi, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1984, s.284.

da daha da artarak günümüze kadar gelmiştir.

Planlı kalkınma sürecine giren Türkiye'de, I.,II. ve III. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında ihracat, "tarım ağırlıklı" yapısını korumuş ancak IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, 24 Ocak 1980 Ekonomik Kararları (2) sonucunda ihracat yapısal bir değişikliğe uğramıştır. Tablo 4'de, 1975-1987 yılları arasındaki ihracatımızın sektörel dağılımı gösterilmiştir.

(2) Daha geniş bilgi için bkz.: DİRİMTEKİN, Türkiye..., s.198.

Tablo (4)

İhracatın Üç Sektöre Göre Yapısı (Milyon \$)

<u>Yıllar</u>	<u>Toplam İhracat(1)</u>	<u>Tarım Ürünleri İhracatı(2)</u>	<u>Sanayi Ürünleri İhracatı(3)</u>	<u>Maden İhracatı(4)</u>	<u>2/1 (%)</u>	<u>3/1 (%)</u>	<u>4/1 (%)</u>
1975	1.401	793	503	105	56,6	35,9	7,5
1976	1.960	1.251	596	110	64,0	30,4	5,6
1977	1.753	1.041	586	126	59,4	33,4	7,2
1978	2.288	1.543	621	124	67,4	27,2	5,4
1979	2.261	1.344	785	132	59,4	34,7	5,9
1980	2.910	1.672	1.047	191	57,4	36,0	6,6
1981	4.703	2.220	2.290	193	47,2	48,7	4,1
1982	5.746	2.141	3.430	175	37,2	59,7	3,1
1983	5.728	1.881	3.658	189	32,8	63,9	3,3
1984	7.134	1.749	5.145	240	24,5	72,1	3,4
1985	7.958	1.719	5.995	244	21,6	75,3	3,1
1986	7.457	1.886	5.324	247	25,3	71,4	3,3
1987	10.190	1.853	8.065	272	18,2	79,1	2,7

Kaynak: T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 1987 Yıllık Ekonomik Rapor, s.162.

1980 yılı öncesinde toplam ihracatın önemli bir bölümünü tarım ürünleri karşılamakta iken, 1980 sonrasında alınan ekonomik istikrar tedbirleri sonucunda, ihracatın sektörel yapısı değişmiştir. Bu arada alınan Aralık 1983 ve Ocak 1984 kararları (3) sonucunda da, bu yıllardan sonra ihracatımızda önemli artışlar sağlanmıştır. 1980 yılında toplam ihracatımızın, % 57.4'ünü tarım ürünleri ihracatı, % 36'sını sanayi ürünleri ihracatı, % 6.6'sını maden ürünleri ihracatı oluştururken, 1987 yılında toplam ihracatımız içindeki bu sektörlerin payları önemli oranda değişme göstermiştir. Bu yılda sanayi ürünleri ihracatı % 79.1'e yükselirken, tarım ürünleri ihracatı % 18.2'ye düşmüş ve maden ürünleri ihracatı da düşme göstererek % 2.7'lik bir paya sahip olmuştur.

24 Ocak 1980'de alınan ekonomik istikrar tedbirleri ve bunları tamamlayıcı nitelikte olan Aralık 1983 ve Ocak 1984 kararları sonucunda, sanayi ürünleri ihracatında önemli artışlar sağlanmıştır. İhracat yapısındaki bu değişme olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilirse de, sanayi ürünleri adı altında toplanan grup alt gruplara ayrıldığında ihracattaki esas artışın, dokumacılık, deri-kösele, cam ve seramik sanayilerinde olduğu görülmektedir (4). Tablo 5'de, 1980 yılı sonrası alt gruplarına göre sanayi ürünleri gösterilmiştir.

(3) Daha geniş bilgi için bkz.: Ahmet KILIÇBAY, Türk Ekonomisi, Türkiye İş Bankası Ya.No.263, Ekonomi Dizisi, No.19, B.2, Ankara, 1985, s.187.

(4) Akın İLKİN, "İhracatımızdaki Gelişmeler", İSTANBUL SANAYİ ODASI DERGİSİ, S.245 (Mart, 1984), s.13.

Tablo (5)

Alt Gruplarına Göre Sanayi Ürünleri İhracatı (Milyon \$)

	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
A. Tarıma Dayalı İşlenmiş Ürünler (1)	209,4	441,6	568,2	669,7	808,3	646,6	666,7	953,9
B. İşlenmiş Petrol Ürünleri	38,5	107,0	343,9	232,4	408,8	372,0	178,2	232,3
C. Sanayi Ürünleri	799,5	1.711,5	2.517,3	2.756,2	3.927,6	4.976,3	4.475,4	6.879,0
a) Dokumacılık	424,3	802,8	1.056,3	1.299,1	1.875,4	1.789,5	1.850,7	2.707,2
b) Orman Ürün San.	4,3	19,7	33,4	14,8	23,7	105,9	51,7	31,8
c) Deri ve Kösele San.	49,5	82,1	111,4	192,1	400,7	484,4	345,2	721,9
d) Cam ve Seramik San.	35,9	102,1	103,7	108,2	146,0	189,6	157,9	201,7
∴	∴	∴	∴	∴	∴	∴	∴	∴
Toplam	<u>1.047,2</u>	<u>2.290,1</u>	<u>3.429,4</u>	<u>3.658,3</u>	<u>5.144,6</u>	<u>5.994,8</u>	<u>5.324,3</u>	<u>8.065,2</u>

(1) İşlenmiş orman ürünleri ve dokumaya elverişli işlem görmüş elyaf dahil.

Kaynak: T.O.B.B., 1987,1988 İktisadi Raporları

Tablo 5'den izlenebileceği gibi, 1980 yılından itibaren günümüze kadar geçen süre içinde dokumacılık, deri ve kösele, cam ve seramik sanayileri alt grupları ihracatında sürekli gelişmeler gözlenmektedir. Bu üç alt grubun toplamının, toplam sanayi ürünleri ihracatı içinden aldıkları pay, 1980 yılında % 49 iken, 1987 yılında % 44,2'ye düşmüştür. Bu durumda günümüzde, sanayi ihracatının yarıya yakın bir bölümünü dokumacılık, deri ve kösele ve cam ve seramik sanayilerinin oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Tarıma dayalı işlenmiş ürünler alt grubunda ise, 1980 yılından itibaren sürekli artışlar (1985 ve 1986'da bir miktar düşme göstermekle birlikte) olmuştur. Bu alt grubun, toplam ihracat ve toplam sanayi ürünleri ihracatı içindeki payını göstermek amacıyla Tablo 6 düzenlenmiştir.

Tablo (6)

Tarıma Dayalı İşlenmiş Ürünler Altgrubunun Toplam İhracat ve Toplam Sanayi Ürünleri İhracatı İçindeki Payları (%)

	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
Toplam İhracat								
İçindeki Payları	7,2	8,8	9,9	11,7	11,3	8,1	8,9	9,4
Toplam Sanayi İhracatı İçindeki Payları	19,9	17,9	16,7	18,3	15,7	10,8	12,5	11,8

Kaynak: Tablo 4 ve Tablo 5 verilerinden hazırlanmıştır.

Tablo 6 verilerine göre, sanayi sektörünün alt grubu olan tarıma dayalı işlenmiş ürünler grubu, 1980 yılında toplam ihracatın % 7,2'sini oluştururken bu oran 1984 yılına kadar sürekli artmış, 1984 yılında bir miktar düşerek 1985 ve sonraki yıllarda azalarak artmaya devam etmiş ve 1987 yılında % 9,4 oranında toplam ihracattan pay almıştır. Bu alt grubun toplam sanayi ürünleri ihracatı içindeki payı 1980 yılında % 19,9 iken yıllara göre dalgalı bir durum göstererek 1987 yılında % 11,8 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 4 ve Tablo 6'daki verilere göre; 1980 yılında tarım ve tarıma dayalı sanayi ürünleri ihracatı, toplam ihracatın % 64,6'sını oluştururken, 1980 sonrası alınan istikrar tedbirleri sonucu tarım ürünlerinin toplam ihracat içindeki payının azalmasına bağlı olarak, bu oran 1986 yılında % 34,2'ye, 1987 yılında ise % 27,6'ya düşmüştür.

Yukarıdaki açıklamalarımıza bağlı olarak, günümüzde ihracatın önemli bir bölümünün tarım ürünleri tarafından karşılandığını söylemek mümkündür.

Tarım ürünleri ihracatının alt gruplarına bakıldığında, bitkisel ürünlerin en önemli payı aldıkları görülmektedir. Bu alt grubu sırasıyla hayvancılık ürünleri, su ürünleri ve orman ürünleri ihracatı izlemektedir. Tablo 7'de alt gruplarına göre tarım ürünleri ihracatının 1980 yılından günümüze kadarki gelişimi gösterilmiştir.

Tablo (7)

Alt Gruplarına Göre Tarım Ürünleri İhracatı (Milyon\$)

	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
A. Bitkisel Ürünler	1.533,4	1.922,4	1.699,5	1.484,4	1.382,0	1.441,5	1.546,8	1.484,3
a) Hububat	80,4	110,4	130,2	187,3	91,9	63,0	3,0	32,0
b) Baklagiller	100,6	215,7	207,1	189,0	175,2	171,4	242,7	234,0
c) Sanayi Bitkileri	583,1	774,6	686,5	493,8	446,8	550,6	461,5	395,2
d) Meyveler	718,4	735,1	576,3	525,6	564,7	527,6	694,0	704,4
e) Diğerleri	50,9	86,8	99,4	88,7	103,4	128,3	145,6	118,7
B. Hayvancılık Ürünleri	108,2	258,2	389,6	362,0	323,2	244,2	265,3	310,9
C. Su Ürünleri	22,7	26,6	24,0	20,3	20,3	21,1	39,7	44,7
D. Orman Ürünleri	7,4	12,0	28,1	13,9	23,7	12,7	13,7	12,7
Toplam	<u>1.671,7</u>	<u>2.219,4</u>	<u>2.141,2</u>	<u>1.880,6</u>	<u>1.749,2</u>	<u>1.719,5</u>	<u>1.885,6</u>	<u>1.852,5</u>

Kaynak: T.O.B.B., 1987,1988 İktisadi Raporları.

Tablo 7'den izlenebileceği gibi, tarım ürünleri ihracatı içindeki ilk sırayı alan bitkisel ürünler grubu tekrar alt gruplara ayrıldığında yıllara göre önem sırası, meyveler, sanayi bitkileri, baklagiller ve hububat alt grupları şeklinde olmaktadır. Bu alt grupların ihracat miktarlarındaki dalgalanmalara bağlı olarak, bitkisel ürünler grubu ihracat miktarları da yıllara göre dalgalanmalar göstermektedir. 1987 yılında tarım ürünleri ihracatı içinde, bitkisel ürünler alt grubunu oluşturan meyveler % 38, sanayi bitkileri % 21,3, baklagiller % 12,6 ve hububat alt grubu da % 1.7 oranında paya sahip olmuşlardır.

Tarım ürünleri ihracatı içinde önemli paylara sahip olan bu alt gruplardan; meyveler alt grubundan (kuru meyveler olan) Fındık, Kuru İncir, Çekirdeksiz Kuru Üzüm, sanayi bitkileri alt grubundan Pamuk ve Tütün araştırmamıza konu olan ürünler olarak seçilmiştir. Seçtiğimiz bu ürünler, geleneksel ihraç ürünleri olarak adlandırılmaktadır.

Tablo 8'de geleneksel ihraç ürünlerinin, toplam ihracattan aldıkları paylar gösterilmiştir.

Tablo (8)

Türkiye İhracatında Geleneksel Ürünlerin Aldıkları Paylar (%)

<u>Yıllar</u>	<u>Tütün</u>	<u>Pamuk</u>	<u>Fındık</u>	<u>Kuru İncir</u>	<u>Çekirdeksiz Kuru Üzüm</u>	<u>Ürünler Toplamı</u>
1978	9,84	15,43	14,46	1,35	4,31	45,39
1979	7,83	10,27	15,62	1,84	4,88	40,44
1980	8,03	11,34	13,57	1,33	4,30	38,57
1981	8,40	7,68	6,41	0,75	2,73	25,97
1982	6,06	5,36	4,18	0,59	1,71	17,90
1983	4,15	3,72	4,29	0,48	1,22	13,86
1984	3,03	2,74	4,27	0,44	0,86	11,34
1985	4,15	2,29	3,21	0,40	0,94	10,99
1986	3,65	2,07	5,07	0,46	1,38	12,63
1987	3,10	0,03	3,83	0,32	1,06	8,34

(1) Tahmini veriler.

Kaynak: T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Ekonomik Göstergeler ve
DİE, Aylık Dış Ticaret Özetleri'nden hazırlanmıştır.

Tablo 8'den izlenebileceği gibi, araştırmamıza konu olan geleneksel ihraç ürünleri, 1978 yılında toplam ihracatımızın % 45,39'unu karşılamaktadır. Ancak 1980 ve sonrası kararlarına bağlı olarak, bu ürünlerin toplam ihracat içindeki payları sürekli olarak azalmış 1986 yılında % 12,63 ve 1987 yılında % 8,34 olarak gerçekleşmiştir.

Tarımsal ürün ihracatından, geleneksel ihraç ürünlerinin aldıkları payları gösteren Tablo 9'a bakıldığında; bu ürünlerin toplam ihracat içindeki paylarının azalmasına karşılık, tarım ürünleri ihracatı içinde halen önemini korudukları görülmektedir.

Bu durumda, incelediğimiz geleneksel ihraç ürünlerinin tarım gelirleri içinde önemli bir paya sahip oldukları sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu ürünler ayrıca destekleme politikası kapsamında olmaları nedeniyle, ihracat miktarları ile destekleme politikaları arasında yakın bir ilişkinin olacağı açıkça görülmektedir.

Tablo (9)

Tarım Ürünleri İhracatından, Geleneksel Ürünlerin Aldıkları Paylar (%)

<u>Yıllar</u>	<u>Tütün</u>	<u>Pamuk</u>	<u>Fındık</u>	<u>Kuru İncir</u>	<u>Çekirdeksiz Kuru Üzüm</u>	<u>Ürünler Toplamı</u>
1978	14,60	22,87	21,45	2,00	6,39	67,31
1979	13,17	17,26	26,26	3,09	8,22	68,00
1980	13,98	19,73	23,62	2,32	7,49	67,14
1981	17,79	16,26	13,59	1,59	5,79	55,02
1982	16,27	14,39	11,24	1,56	4,60	48,06
1983	12,64	11,33	13,08	1,46	3,73	42,24
1984	12,37	11,18	17,43	1,81	3,51	46,30
1985	19,22	10,59	14,86	1,87	4,35	50,89
1986	14,41	8,19	20,04	1,81	5,46	49,91
1987(1)	17,04	1,86	21,09	1,76	5,84	47,59

(1) Tahmini veriler

Kaynak: T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Ekonomik Göstergeler ve
DİE, Aylık Dış Ticaret Özetleri'nden hazırlanmıştır.

II- ÜRÜN BAZINDA İNCELEME

Araştırmamızın bu başlığı altında; geleneksel ihrac ürünlerinin üretimleri, ihracatları ve taban fiyatlarının gelişimi, araştırma dönemi olarak belirlediğimiz 1979-1987 yılları arasında incelenmiştir.

A- TÜTÜN

1. Üretim ve İhracatındaki Gelişmeler

Sanayi bitkilerinden tütünde, ekiliş alanları ve verim yıllar itibarıyla çok fazla dalgalanabilmektedir. Bu sebeple, üretim verilerinde sapmalar meydana gelmektedir. Tablo 10'dan izlenebileceği gibi, tütün üretim miktarı araştırma dönemi boyunca artış ve azalışlar göstermiştir. Dönem boyunca en büyük üretim miktarları 1980 yılında 233.959 ton, 1983 yılında 233.843 ton olarak gerçekleşmiştir. En düşük üretim miktarı ise, 1986 yılında 170.000 ton olarak gerçekleşmiştir. Üretim miktarının yıllar itibarıyla düşmesinde en önemli etken, 1979 yılından sonra Milli Tütün Komitesi kararınca ekim alanlarının daraltılmasıdır. Bu arada verimdeki artışlar nedeniyle 1980, 1982 ve 1983'de yüksek üretim düzeyleriyle karşılaşmıştır. 1979 yılını baz olarak hazırladığımız miktar indeksine göre, 1980'de % 13,37, 1983'de % 13,32 oranında üretim artışı sağlanmıştır. Diğer yıllarda ise üretimde azalmalar göstermiştir. Bu azalış 1984 yılından itibaren daha belirgin bir duruma gelmiştir. 1987 yılında üretim miktarındaki azalma % 14,04 oranında gerçekleşmiştir.

Tablo (10)

Tütün'de Üretim, İhracat Miktarları ve İhracat Değerleri

<u>Yıllar</u>	<u>Üretim Mik.(Ton)</u>	<u>İndeks (1979=100)</u>	<u>İhracat Mik.(Ton)</u>	<u>İndeks (1979=100)</u>	<u>İhracat Mik. Üretim Mik. (%)</u>	<u>İhracat Değeri (1000 \$)</u>	<u>İndeks (1979=100)</u>
1979	206364	100.00	69554	100.00	33.70	176971	100.00
1980	233959	113.37	83727	120.38	35.79	233742	132.08
1981	168024	81.42	130969	188.30	77.95	395013	223.21
1982	207735	100.66	104908	150.83	50.50	348319	196.82
1983	233843	113.32	69528	99.96	29.73	237757	134.35
1984	177529	86.03	69720	100.24	39.27	216357	122.26
1985	170491	82.62	102790	147.67	60.29	330454	186.73
1986	170000	82.38	82181	118.15	48.34	271822	153.60
1987	177400(1)	85.96	106901	153.69	60.26	315809	178.45

(1) Tahmini veri.

Kaynak: DİE, Yıllık Tarımsal Yapı ve Üretim İstatistikleri 1986.

DİE, Türkiye İstatistik Yıllıkları 1985,1987.

HDTM, İhracat Ruloları.

Tütün ihracat miktarı, yıllara göre dalgalı bir seyir izlemektedir. Ancak 1979 bazlı ihracat miktarı indeksine göre, 1983 yılı haricindeki yıllarda ihracat miktarında sürekli bir artış gözlenmektedir. Dönem boyunca en yüksek artış 1981 yılında 130.969 tonla, % 88.30 olarak gerçekleşmiştir. 1983 ve 1984 yıllarında düşme gösteren ihracat miktarları 1985 yılında % 47.67 oranında artmış, 1986'da % 18.15'e düşen bu oran 1987 yılında 106.901 ton ile % 53.69 oranında artış göstermiştir.

İhracat miktarlarının, üretim içindeki payları da ihracat miktarındaki eğilimler gibi gelişmiştir. İhracat miktarlarının en yüksek olduğu 1981 yılında, üretimin % 77.95 oranındaki kısmı ihraç edilmiştir. Bu oran daha sonraki yıllarda düşmüş 1985 yılında üretimin % 60.29'u ihraç edilirken bu oran 1986 yılında % 48.34'e düşmüş 1987 yılında tekrar artarak % 60.26 olarak gerçekleşmiştir.

Tütün ihracat değerleri ise, 1981 ve 1982 yılında en yüksek değerdedir. Bu yıllarda ihraç değerinin artışını ihraç miktarındaki artışlar yanında, ihracat fiyat artışları da (ABD ithal değeri, fob olarak; 1979 yılında tütün ihraç fiyatı 2782 \$/Ton iken, 1980 yılında 2866 \$/Ton, 1981 yılında 2954 \$/Ton ve 1982 yılında 3109 \$/Ton'a yükselmiştir) etkili olmuştur (5). İhracat değeri 1979 yılı baz olarak hazırladığımız fiyat indeksine göre, 1983,1984

(5) Tütün ihracat fiyatları hakkında daha geniş bilgi için bkz.: FAO, Production Yearbook, 1986, Vol.40, Rome,1987.

ve 1986 yılı dışındaki yıllarda artma eğilimi göstermiş ve 1987 yılında ihracat değerindeki artış % 78,45 olarak gerçekleşmiştir.

a) Tütün Üretim Miktarları, Trend ve Konjonktürü

Tütün üretim miktarındaki dalgalanmalara bağlı olarak, trend ve konjonktür değerlerindeki gelişmeler Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo (11)

Tütün Üretim Miktarları, Trend ve Konjonktürü

<u>Yıllar</u>	<u>Üretim Mik. (Ton)</u>	<u>Trend</u>	<u>Konjonktür</u>	<u>($\frac{\text{Üretim}}{\text{Trend}} \times 100$)</u>
1979	206364	216127,56	95,48	
1980	233959	210577,47	111,10	
1981	168024	205027,39	81,95	
1982	207735	199477,31	104,14	
1983	233843	193927,22	120,58	
1984	177529	188377,14	94,24	
1985	170491	182827,06	93,25	
1986	170000	177276,97	95,90	
1987	177400	171726,89	103,30	

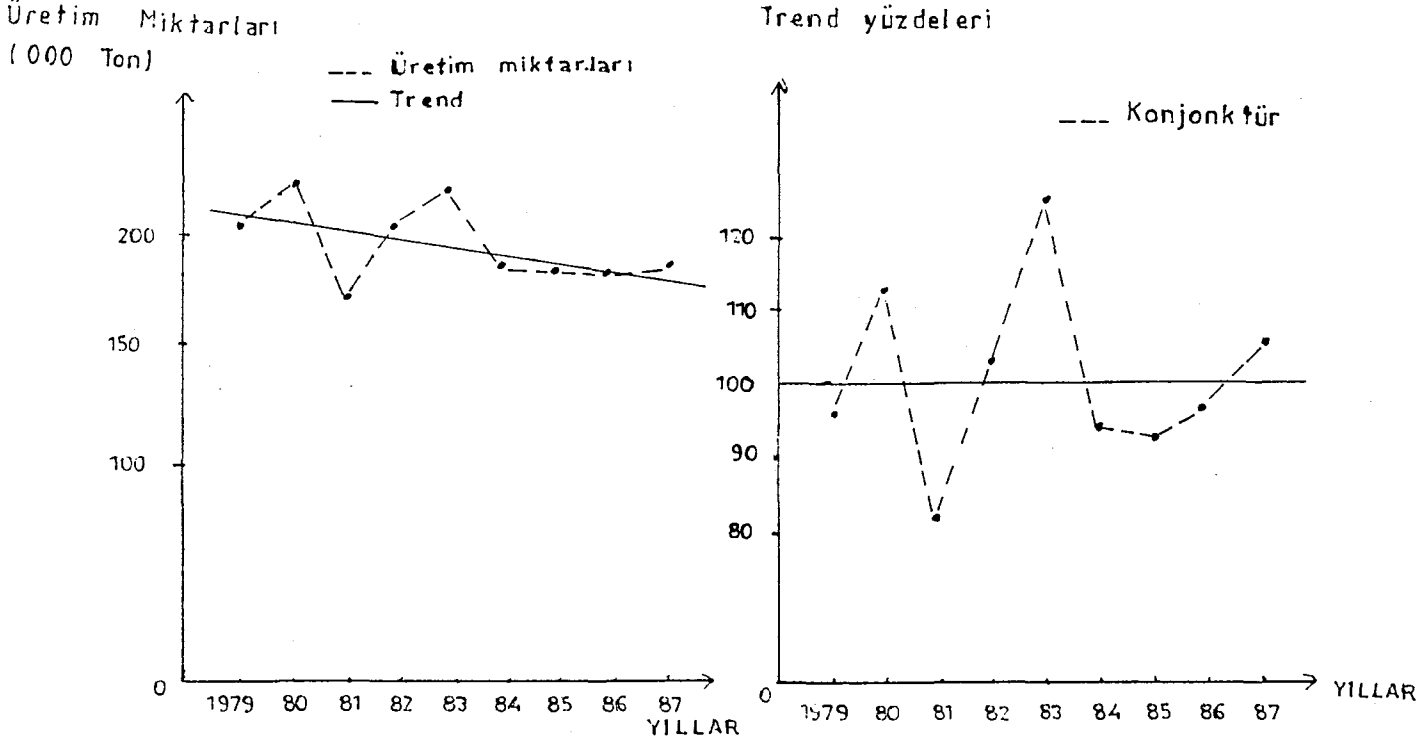
Kaynak: Tablo 10 verileri.

$$Y = 193927,22 - 5550,08 X \quad S_y = 21154,80$$

Tütün üretim trendi, dönem boyunca azalma eğilimi göstermektedir. Tütün üretimi 1980, 1982, 1983 ve 1987 yıllarında trendin üzerinde, diğer yıllarda trendin altında seyretmiştir.

Sekil (6)

Tütün Üretim Miktarları, Trend ve Konjonktürü

Konjonktür, normale göre yıllar itibariyle dalgalanmalar göstermiştir. Normalin altında minimum sapma 1981 yılında % 18,05 oranında, normalin üstündeki maksimum sapma ise 1983 yılında % 20,58 oranında gerçekleşmiştir. Normalin altındaki seyir genellikle üretimin az olduğu (1979 yılı dışında) yıllarda gerçekleşmiştir. Konjonktür dalgalanmalarının nedenleri olarak, ekim alanlarının sınırlandırılması, verimlilikteki değişmeler ve doğa koşullarının etkisi gösterilebilir. Konjonktür dalgalanma sınırı (81,95-120,58) % 38,63 oranında, normale oldukça yakın sayılabilecek bir dalgalanma göstermiştir.

b) Tütün İhracat Miktarları Trend ve Konjonktürü

Tütün ihracat miktarındaki değişmelere bağlı olarak, trend ve konjonktürde meydana gelen gelişmeler Tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablo (12)

Tütün İhracat Miktarları, Trend ve Konjonktürü

<u>Yıllar</u>	<u>İhracat Mik. (Ton)</u>	<u>Trend</u>	<u>Konjonktür</u>	<u>İhracat ($\frac{\text{İhracat}}{\text{Trend}} \times 100$)</u>
1979	69554	87595,07	79,40	
1980	83727	88481,80	94,63	
1981	130969	89368,53	146,55	
1982	104908	90255,27	116,23	
1983	69528	91142,00	76,29	
1984	69720	92028,73	75,76	
1985	102790	92915,47	110,63	
1986	82181	93802,20	87,61	
1987	106901	94688,93	112,90	

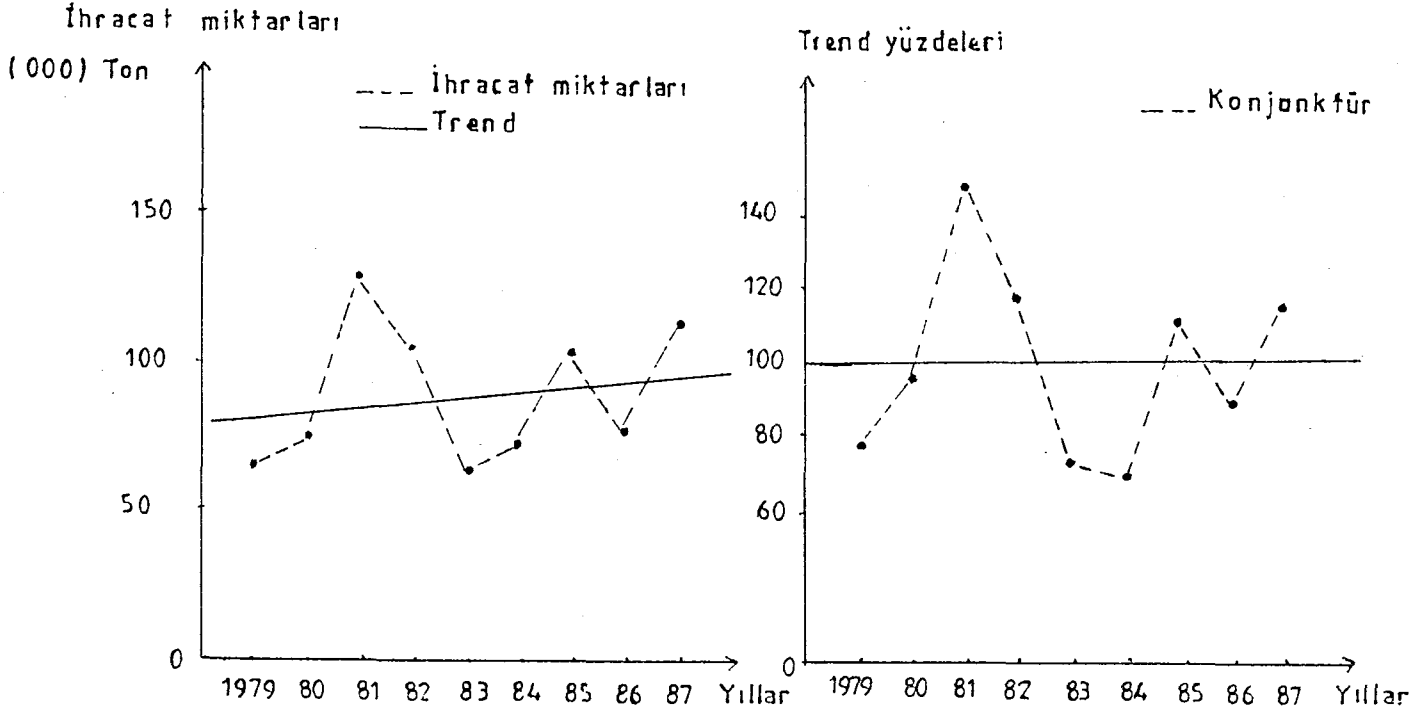
Kaynak: Tablo 10 verileri.

$$Y = 91142 + 886,73 X \quad S_y = 20110,60$$

Tütün ihracat trendi, dönem boyunca yavaş da olsa bir artma eğilimi göstermektedir. İhracat miktarları 1979, 1980, 1983, 1984 ve 1986 yılında trendin altında, diğer yıllarda trendin üzerinde seyretmiştir. Tütün ihracat trendinin artma göstermesinde, 1981, 1982, 1985 ve 1987 yılındaki ihracat miktarındaki artışlar etkili olmuştur.

Sekil (7)

Tütün İhracat Miktarları, Trend ve Konjonktürü

Tütün ihraç miktarı konjonktürü, yıllar itibariyle dalgalanma göstermiştir. Konjonktür, 1981, 1982, 1985 ve 1987 yıllarında normalin üzerinde diğer yıllarda normalin altında seyretmiştir. Normalin üzerinde maksimum sapma 1981 yılında % 46,55 oranında, normalin altında en büyük sapma ise 1984 yılında % 24,24 olarak gerçekleşmiştir. 1981 yılında meydana gelen sapmanın nedeni olarak bu yıldaki ihracat miktarının artması yanında, dış satım fiyatlarındaki önemli artış da etkili olmuştur. Konjonktürün normalin altında seyrettiği yıllarda, baş fiyatlardaki aşırı artış yanında dünya fiyatlarında önemli değişmelerin olması nedeniyle dış satımın düşmesi sonucunu doğurmuştur.

Konjonktürün dalgalanma sınırı (75,76 - 145,55) % 69,79 oranında, normale göre çok yüksek sayılabilecek bir şekilde dalgalanma göstermektedir.

2. Taban Fiyatındaki Gelişmeler

Tütün, destekleme kapsamı içinde olması nedeniyle fiyatı, devletçe saptanmaktadır. Bu nedenle piyasada arz ve talebe göre oluşan fiyattan oldukça farklı niteliktedir. Devletçe saptanan tütün için baş fiyat, üretici ve tüketiciyi korumaya yönelik olduğundan piyasada oluşan ve arz ve talep şartlarına göre gerçekleşen fiyattan farklı olabilmektedir.

Gerek devletçe belirlenen, gerekse piyasa koşullarında oluşan fiyat, üretim miktarının belirlenmesinde en büyük etkiyi meydana getirmektedir.

Tütüne verilen baş fiyatların reel ve nominal olarak gelişimine bakıldığında, nominal fiyatlar yıllara göre önemli artışlar gösterirken reel fiyatlar, nominal fiyatların tersine bazı yıllarda azalarak, dalgalı bir durum göstermektedir. Tablo 13'de, tütün baş fiyatlarının araştırma dönemine göre, reel ve nominal gelişimi gösterilmiştir.

Tablo (13)

Tütün Reel ve Nominal Baş Fiyatları, Trend ve Konjonktürü

Nominal Baş Fiyatlar. (TL/KG)				Reel (1) Baş Fiyatlar. (TL/KG)		
<u>Yıllar</u>	<u>Baş Fiyat</u>	<u>Trend</u>	<u>Konjonktür</u>	<u>Baş Fiyat</u>	<u>Trend</u>	<u>Konjonktür</u>
1979	60,91	75,97	80,18	60,91	56,09	108,59
1980	111,68	108,77	102,67	53,89	61,17	88,10
1981	184,00	115,74	118,15	64,91	64,97	99,91
1982	240,00	222,98	107,63	67,60	67,43	100,17
1983	335,00	319,26	104,93	72,23	68,71	105,12
1984	465,00	475,10	101,73	65,95	68,66	96,05
1985	710,00	654,46	108,49	71,95	67,33	106,86
1986	772,96	937,05	82,49	61,69	64,71	95,32

$$Y = 266,81 \cdot (1,20)^X$$

$$S_y = 62,89$$

$$Y = 68,26 + 0,62 X - 0,16 X^2$$

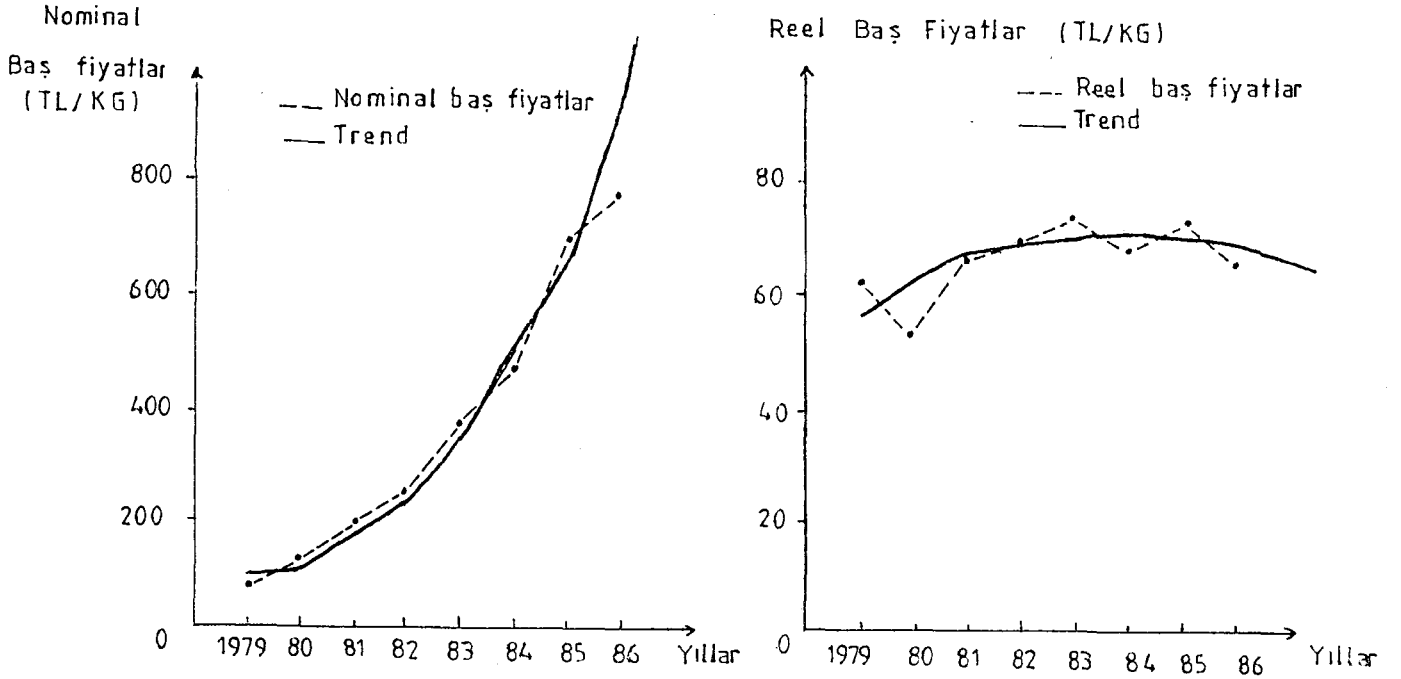
$$S_y = 3,98$$

(1) Reel fiyatlar, nominal taban fiyatlarının 1979 temel yılı Toptan Eşya Fiyatları Endeksine bölünmesiyle bulunmuştur. TEFİE; T.C. Başbakanlık HDTM, Değerlendirme Dairesi Başkanlığının 1963 temel yılı TEFİE'den hesaplanmıştır (1979=100 olmak üzere; 1980=207,24, 1981=283,45, 1982=355,02, 1983=463,80, 1984=705,09, 1985=1985=986,81, 1986=1252,91).

Tablo 13'de görüldüğü gibi, tütünde nominal baş fiyatlar araştırma dönemi boyunca toplam olarak % 127 oranında, reel baş fiyatlar ise toplam olarak % 1,3 oranında artmıştır. Nominal ve reel baş fiyatlar arasındaki (127-1,3) % 125,7'lik fark, enflasyonun neden olduğu şişkinlikten ileri gelmektedir.

Şekil (8)

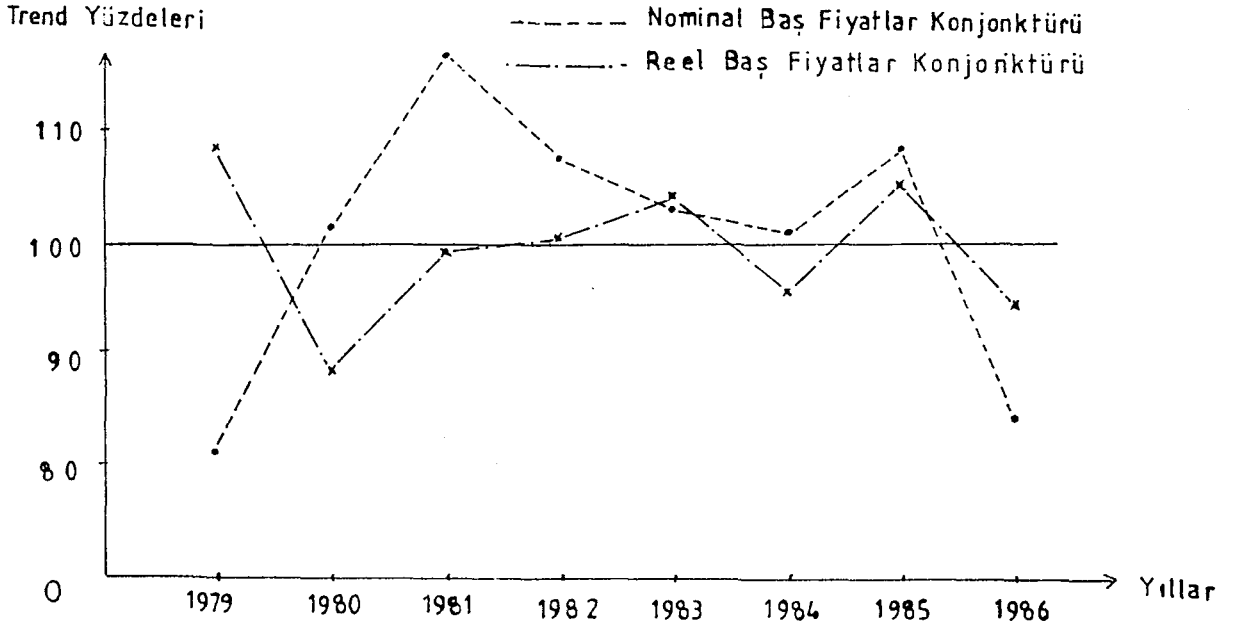
Tütün Reel ve Nominal Baş Fiyat, Trend ve Konjonktürü

Şekil 8'de görüldüğü gibi, nominal tütün baş fiyatları trend değerlerine oldukça yakın bir düzeyde seyretmektedir. Nominal baş fiyatlar 1980, 1981, 1982, 1983 ve 1985 yıllarında trendin üzerinde, diğer yıllarda trendin altında seyretmişlerdir. Reel tütün baş fiyatları ise, trend değerlerine yakın bir durumda seyretmektedirler.

Reel baş fiyatlar 1979,1982,1983 ve 1985 yıllarında trend değerlerinin üzerinde, diğer yıllarda altında seyretmektedir.

Tütüne verilen baş fiyatlarda yıllara göre büyük oranda artışlar görülürken, reel baş fiyatlarda nominal fiyatlardaki artışlar oranında artmalar görülmemekte, buna karşılık düşmeler bile görülmektedir. 1980 yılında 111.68 TL. olan nominal baş fiyat, 1985 yılında 6,4 kat artarak 710 TL.'ye yükselirken aynı yıllarda reel baş fiyatlardaki artış 1,3 kat olarak gerçekleşmiştir (1980'de reel baş fiyat 53,89 iken 1985'de 71.95 TL. olmuştur).

Konjonktürlerindeki gelişmeler ise; tütün nominal baş fiyatı 1980,1981,1982,1983,1984 ve 1985 normalin üzerinde 1979 ve 1986 yılında normalin altında seyretmiştir. Normalin üzerinde maksimum sapma 1981 yılında % 18,15 ora-

nında, normalin altındaki minimum sapma ise, 1979 yılında % 19,82 oranında gerçekleşmiştir. Konjonktürün dalgalanma sınırı (80,18-118,15) % 37,97 oranında, normale göre oldukça yakın sayılabilecek bir şekilde dalgalanma göstermektedir.

Tütün reel fiyatı konjonktürü, 1979,1982,1983 ve 1985 yıllarında normalin üzerinde diğer yıllarda normalin altında seyretmiştir. Normalin üzerindeki en büyük sapma 1979 yılında % 8,59 oranında, normalin altındaki en büyük sapma ise 1980 yılında % 11,9 oranında meydana gelmiştir. Konjonktürün dalgalanma sınırı (88,10-198,59) % 20,49 oranında, normale oldukça yakın sayılabilecek bir düzeyde gerçekleşmiştir.

B- PAMUK

1. Üretim ve İhracatındaki Gelişmeler

Taban fiyat politikası kapsamında yer alan pamuk; bu politikaya uygun olarak üretici tercihlerinin kolayca değişebileceği ürünlerdendir. Ekiliş alanları, taban fiyatları, maliyetler ve diğer değişkenlerden etkilenmektedir. Tablo 14'de gösterildiği gibi, pamuk üretim miktarı araştırma dönemi boyunca biraz düşmeler göstermekle birlikte, genellikle artma eğilimi göstermiştir. Dönem boyunca en büyük üretim miktarları 1984 yılında 580.000 ton, 1983 yılında 522.000 ton olarak, en düşük üretim miktarları ise 1979 yılında 476.207 ton ve 1981 yılında 488.000 ton olarak gerçekleşmiştir. 1980 yılından sonra pamuk üretim mik-

tarlaları, ekim alanlarının azalması nedeniyle bir miktar düşme göstermiş ancak verimlilikte artışların sağlanması nedeniyle üretim miktarı artmıştır.

Türkiye'de bu kadar yüksek düzeyde pamuk üretiminin gerçekleştirilmesini sağlayan olanaklar arasında; uygun doğal koşullar ve tarım alanları yanısıra son yıllarda yeni türlerin ve özellikle yeni girdilerin kullanılması sayılabilir. Gerçekten de pamuk tarımında bol sulama yapılmakta, gübre ve zararlılara karşı ilaç kullanılmaktadır. Bu nedenle pamuk tarımı, Türkiye'ye yoğun tarımın girmesinde çok önemli bir etken olmuştur. Bütün bunların sonucunda da pamukta verimlilik artmıştır. Bu açıdan Türkiye (özellikle Akdeniz bölgesinde) verim artışı yönünden önemli gelişmeler göstermiş, modern tarım ülkelerindeki verim düzeyine ulaşılmasında önemli aşamalar kaydedilmiştir.

Tablo (14)

Pamuk'ta Üretim, İhracat Miktarları ve İhracat Değerleri

<u>Yıllar</u>	<u>Üretim Mik.(Ton)</u>	<u>İndeks (1979=100)</u>	<u>İhracat Mik.(Ton)</u>	<u>İndeks (1979=100)</u>	<u>İhracat Mik. Üretim Mik. (%)</u>	<u>İhracat Değeri (1000 \$)</u>	<u>İndeks (1979=100)</u>
1979	476207	100.00	174721	100.00	36.69	232021	100.00
1980	500000	105.00	205819	117.80	41.16	329888	142.18
1981	488000	102.48	247643	141.74	50.75	360944	155.57
1982	489000	102.69	258990	148.23	52.96	308135	132.80
1983	522000	109.62	176929	101.26	51.87	213171	91.88
1984	580000	121.80	151739	86.85	26.16	195562	84.29
1985	518000	108.78	181806	104.06	35.09	182006	78.44
1986	518000	108.78	220128	125.99	42.50	154441	66.56
1987	521000(1)	109.41	79450	45.47	15.25	34463	14.85

(1) Tahmini veri

Kaynak: Tablo 10'daki kaynaklar.

1979 yılını baz olarak hazırladığımız, üretim miktarı indeksine göre, 1984 yılında % 21,80 oranında dönemin en büyük üretim artışı gerçekleştirilmiştir. Daha sonra üretim miktarındaki düşmelere bağlı olarak indeks değerleri de düşmüş ve 1987 yılında üretim artışı % 9,41 oranında meydana gelmiştir.

Pamuk ihracat miktarları, üretimin artış ve azalış gösterdiği yıllarda aynı eğilimi göstermemektedir. Başka bir deyimle pamuk ihracatı, pamuk üretimi ile uyumlu olarak değişmemektedir. Örneğin, 1984 yılında en fazla üretim gerçekleştirildiği halde, aynı yıl ihracatı oldukça düşük düzeyde kalmıştır. Bu durumun tersi olarak, oldukça düşük sayılabilecek bir üretim miktarının gerçekleştirildiği 1982 yılında ihracat miktarı dönemin en yüksek düzeyine ulaşmıştır. 1979 yılında ihracat miktarı dönemin en yüksek düzeyine ulaşmıştır. 1979 bazlı ihracat miktarı indeksine göre, 1982 yılında 258.990 ton ile % 48,23 oranında dönemin en yüksek ihracat miktarı artışı gerçekleştirilmiştir. 1987 yılında, 79450 ton olarak dönemin en düşük ihracat düzeyi gerçekleştirilmiştir. Bu yıldaki azalma, % 54,53 oranındadır. Bu durum pamuk ihracatı açısından bir kayıp gibi görülebilirse de, pamuklu dokuma sanayiindeki gelişme ile yakından ilişkilidir (6). Ham pamuk ihracatının azalması, yurt içinde ham pamuğun daha fazla işlendiğini göster-

(6) Nazan S. ERGÜN, Tarım Ürünlerinde Üretim-İhracat İlişkileri, M.P.M. Ya.No.355, Ankara, 1987, s.50.

mektedir. Ayrıca pamuklu dokuma sanayiindeki bu gelişme dış ticarete de yansımış ve ham pamuk ihracatı yerini, pamuklu dokuma ihracatına bırakmıştır.

Pamuk ihracat değeri, ihracatın en fazla gerçekleştiği 1981 yılında en yüksek değere çıkmış 360.944 \$ olarak gerçekleşmiştir. Bu yıldan sonra ihracat miktarındaki değişimlere bağlı olarak dalgalanmıştır. 1979 bazlı indekse göre ihracat değerinde 1981 yılında % 55,57 oranında artış sağlanmıştır. İhracattaki azalmaya bağlı olarak 1987 yılında ihracat değeri önemli ölçüde düşmüş 34463 \$ olarak % 85,15 oranında azalma göstermiştir. İhracat değerinin dalgalanmasında, ihraç fiyatlarındaki dalgalanmalar da (1979 yılında (Ege Standart I) 1594 \$ /Ton olan pamuk (fob) ihraç fiyatı 1980 yılında 1854 \$ /Ton, 1981 yılında 1718 \$ /Ton, 1982 yılında 1397 \$ /Ton ve 1986 yılında 1064 \$ /Ton'a düşmüştür.) etkili bir faktör olmuştur (7).

İhracat miktarlarının üretim miktarı içindeki payları ise, ihracat miktarlarındaki gelişime paralel durum göstermiştir. 1982 yılında üretimin % 52,96'sı ihraç edilirken bu oran daha sonraki yıllarda düşerek 1987'de % 15,25 olarak gerçekleşmiştir.

(7) Pamuk ihraç fiyatları hakkında, daha geniş bilgi için bkz.: FAO, Production Yearbook, 1985, Vol.39, Rome, 1985.

a) Pamuk Üretim Miktarları, Trend ve Konjonktürü

Pamuk üretim miktarında görülen değişmelere bağlı olarak trend ve konjonktürde meydana gelen gelişmeler Tablo 15'de gösterilmiştir.

Tablo (15)

Pamuk Üretim Miktarları, Trend ve Konjonktürü

<u>Yıllar</u>	<u>Üretim Mik. (Ton)</u>	<u>Trend</u>	<u>Konjonktür</u>	<u>($\frac{\text{Üretim}}{\text{Trend}} \times 100$)</u>
1979	476.207	486855,98	97,81	
1980	500.000	493258,84	101,37	
1981	488.000	499661,71	97,67	
1982	489.000	506064,58	96,63	
1983	522.000	512467,44	101,86	
1984	580.000	518870,31	111,78	
1985	518.000	525273,18	98,62	
1986	518.000	531676,04	97,43	
1987	521.000	538078,91	96,83	

Kaynak: Tablo 14 verileri.

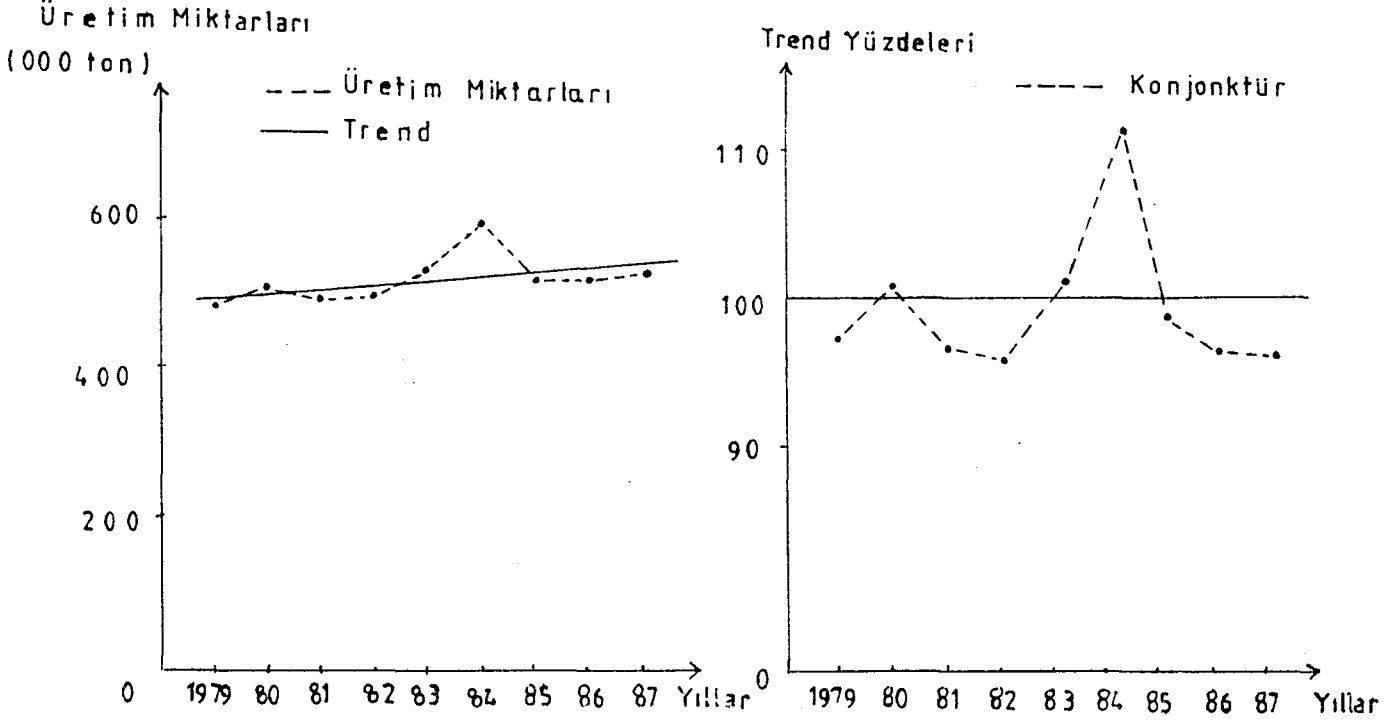
$$Y = 512467,44 + 6402,87 X$$

$$S_y = 23441,11$$

Pamuk üretim trendi, dönem boyunca artma eğilimi göstermektedir. Pamuk üretimi 1980,1983 ve 1984 yıllarında trendin üzerinde diğer yıllarda trendin altında seyretmiştir.

Sekil (9)

Pamuk Üretim Miktarları, Trend ve Konjonktürü

Konjonktür, normale göre yıllar itibariyle dalgalanmalar göstermiştir. 1980,1983 ve 1984 yıllarında normalin üzerinde, diğer yıllarda normalin altında seyreden konjonktür 1984 yılında normalin üzerindeki maksimum sapmayı % 11,78 oranında göstermiştir. Normalin altındaki minimum sapma ise 1982 yılında % 3,37 oranında gerçekleşmiştir. Konjonktürün dalgalanma sınırı (96,63-111,78) % 15,15 oranında, normale oldukça yakın sayılabilecek bir dalgalanma göstermektedir.

b) Pamuk İhracat Miktarları, Trend ve Konjonktürü

Pamuk ihracat miktarındaki değişmelere bağlı olarak trend ve konjonktürde oluşan gelişmeler Tablo 16'da gösterilmiştir.

Tablo (16)

Pamuk İhracat Miktarları, Trend ve Konjonktürü

<u>Yıllar</u>	<u>İhracat Mik. (Ton)</u>	<u>Trend</u>	<u>Konjonktür</u>	<u>($\frac{\text{İhracat}}{\text{Trend}} \times 100$)</u>
1979	174.721	188081,50	92,90	
1980	205.891	207691,86	99,10	
1981	247.643	218951,25	113,10	
1982	258.990	221859,67	116,74	
1983	176.929	216417,12	81,75	
1984	151.739	202623,60	74,89	
1985	181.806	180479,12	100,74	
1986	220.128	149983,66	146,77	
1987	79.450	111137,23	71,49	

Kaynak: Tablo 14 verileri.

$$Y = 216417,12 - 9618,03 X - 4175,48 X^2$$

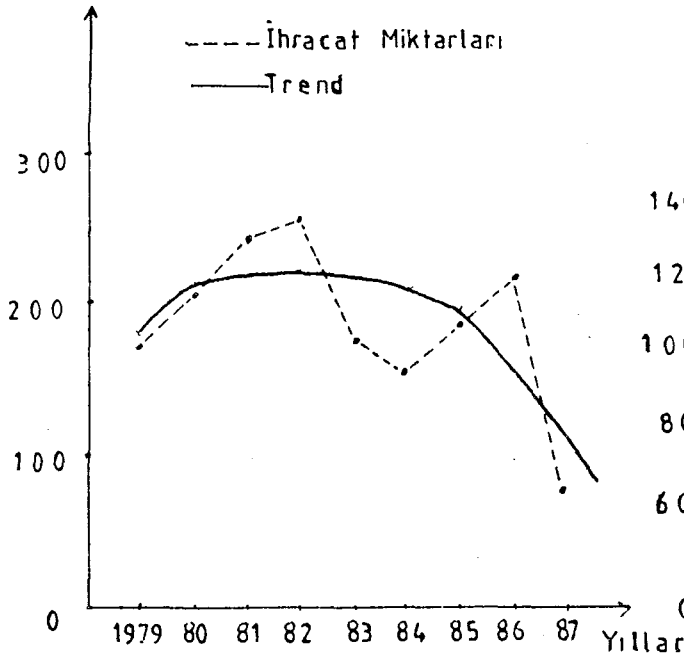
$$S_y = 37205,90$$

Pamuk ihracat miktarları trendi, araştırma dönemi boyunca önce artma, daha sonra azalma eğilimi göstermektedir. İhracat miktarı 1981,1982,1985 ve 1986 yıllarında trendin üzerinde, diğer yıllarda trendin altında seyretmiştir.

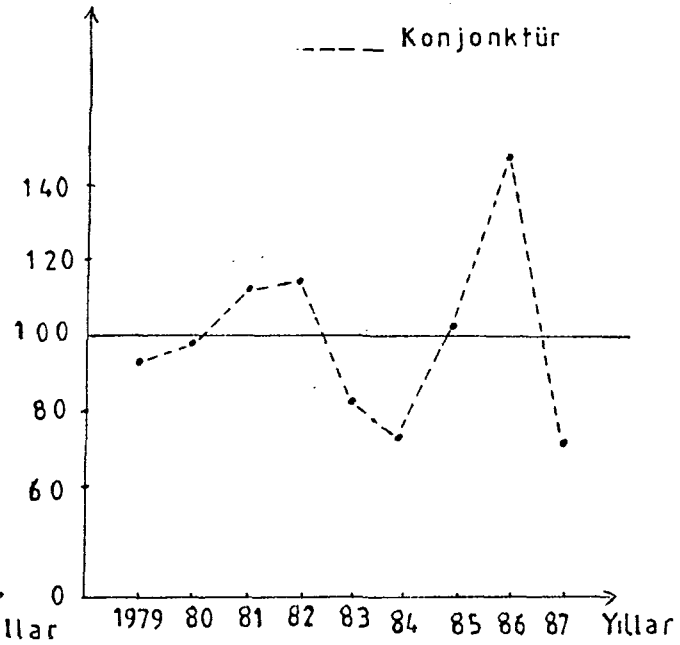
Sekil (10)

Pamuk İhracat Miktarları, Trend ve Konjonktürü

İhracat Miktarları (000 ton)

Trend Yüzdeleri

Konjonktür normale göre, dönem sonuna doğru (1984 yılından itibaren) büyük ölçüde dalgalanmalar göstermiştir. Konjonktür 1981,1982,1985 ve 1986 yıllarında normalin üzerinde diğer yıllarda normalin üzerinde diğer yıllarda normalin altında seyretmiştir. Normalin altında minimum sapma 1987 yılında % 28,51 oranında, normalin üzerindeki maksimum sapma ise 1986 yılında % 46,77 oranında meydana gelmiştir. Konjonktürün dalgalanma sınırı (71,49-146,77) % 75,28 oranında normalden büyük ölçüde uzak sayılabilecek dalgalanma görülmektedir.

2. Taban Fiyatındaki Gelişmeler

Pamuk için devlet tarafından verilen taban fiyatı, serbest piyasada oluşan fiyattan farklı niteliğe sahiptir. Taban fiyatı, pamukta üretim miktarının belirlenmesinde başta gelen faktörlerden birisidir.

Pamuğa verilen taban fiyatın, reel ve nominal gelişimine baktığımızda nominal fiyatlarda yıllara göre birkaç kat fazla oranda artışlar gözlenirken, reel fiyatlar küçük artışlar yanında bazı yıllarda düşmeler dahi görülmektedir. Tablo 17'de araştırma dönemi boyunca taban fiyatların, reel ve nominal olarak gelişimi gösterilmiştir.

Tablo (17)

Pamuk Reel ve Nominal Taban Fiyatları, Trend ve Konjonktürü

<u>Yıllar</u>	<u>Nominal Taban Fiyatları</u> (TL/KG)			<u>Reel (1) Taban Fiyatları</u> (TL/KG)		
	<u>Taban Fiyatı</u>	<u>Trend</u>	<u>Konjonktür</u>	<u>Taban Fiyatı</u>	<u>Trend</u>	<u>Konjonktür</u>
1979	25.00	29.68	84,22	25.00	25,09	99,65
1980	50.00	41,28	121,12	24.13	23,61	102,17
1981	63.00	57,41	109,74	22.23	22,56	98,53
1982	78.00	79,84	97,70	21.97	21,92	100,23
1983	95.00	111,03	85,56	20.48	21,69	94,40
1984	160.00	154,40	103,63	22.69	21,88	103,69
1985	232.00	214,72	108,05	23,51	22,49	104,54
1986	285.00	298,61	95,44	22.75	23,51	96,77

(1) Reel fiyatlar açıklamaları için bkz.: Tablo 13.

$$Y = 94,15 \cdot (1,18)^x$$

$$S_y = 10,63$$

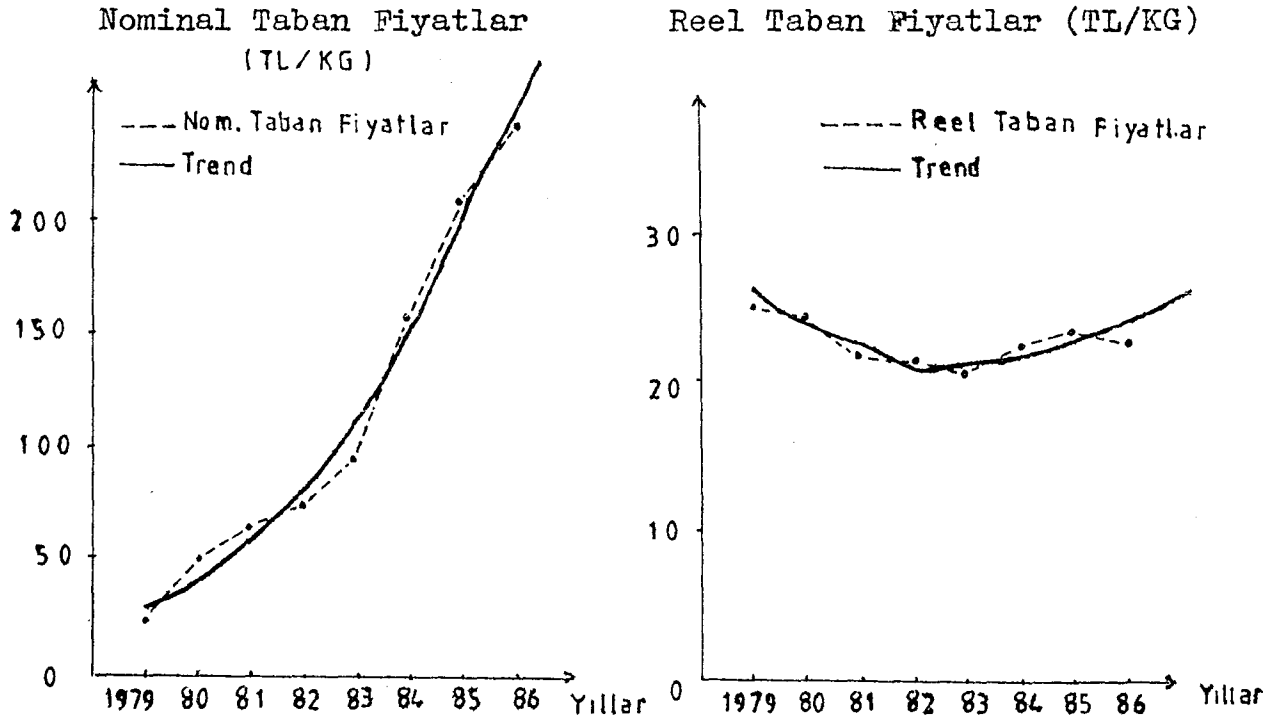
$$Y = 21,76 - 0,11 x + 0,05 x^2$$

$$S_y = 0,72$$

Tablo 17'de görüldüğü gibi, pamuk nominal taban fiyatları dönem boyunca toplam olarak % 114 oranında artarken, reel taban fiyatlar toplam olarak % 91 oranında azalmıştır. Nominal ve reel taban fiyatlar arasındaki (114-(-91)) % 205'lik fark enflasyondan kaynaklanmaktadır.

Şekil (11)

Pamuk Reel ve Nominal Taban Fiyatı, Trend ve Konjonktürü

Şekil 11'de görüldüğü gibi, pamuk taban fiyatları trend değerlerine oldukça yakın bir düzeyde seyretmektedir. Nominal taban fiyatlar 1980,1981,1984 ve 1985 yıllarında trendin üzerinde diğer yıllarda trendin altında seyretmişlerdir. Reel taban fiyatlar, 1980,1982,1984 ve 1985 yıllarında trendin altında seyretmektedirler. Pamuğa verilen nominal fiyatlar dönem sonuna kadar büyük artış gösterirken,

rında normalin üzerinde diğer yıllarda normalin altında seyretmiştir. Normalin üzerinde maksimum sapma 1985 yılında % 4,54 oranında, normalin altında minimum sapma ise, 1983 yılında % 5,6 oranında gerçekleşmiştir. Konjonktürün dalgalanma sınırı (94,40-104,54) % 10,14 oranında normale oldukça yakın dalgalanmalar göstermektedir.

C- FINDIK

1. Üretim ve İhracatındaki Gelişmeler

Dünya üretim ve ihracat piyasalarından büyük pay alan fındık, aynı zamanda destekleme kapsamında da yer almaktadır. 1975-1984 yılları ortalamasına göre, Türkiye dünya fındık üretiminin % 72'sini, dünya fındık ihracatının % 29'unu, iç fındık ihracatının ise % 81'ini tek başına karşılamaktadır (8). Ancak ülkemiz açısından fındığın en önemli sorunu, dünya fiyatlarında da aynı etkinlikte söz sahibi olamamasıdır. Ekim alanlarının daraltılması da üretim ve kalitenin kontrolü açısından zaman zaman gündeme gelmektedir. Tablo 18'de görüldüğü gibi, araştırma dönemi boyunca fındık üretim miktarları oldukça dalgalı bir gelişme göstermektedir. Üretim miktarlarındaki gelişme; ekim alanlarının genişlemesi ve bu ekim alanlarının düz veya az eğimli, daha verimli topraklara kaymasından ve ayrıca verimin, yetiştirme teknikleri, rasyonel girdi kullanımı nede-

(8) Nejat PİRİNÇCIOĞLU-Canan ARIKBAY, Dünya Fındık Piyasası, Türkiye'nin Yeri ve Etkisi, M.P.M. Ya.No.357, Ankara, 1987, s.7.

Tablo (18)

Fındık'ta Üretim, İhracat Miktarları ve İhracat Değerleri

<u>Yıllar</u>	<u>Üretim Mik.(Ton)</u>	<u>İndeks (1979=100)</u>	<u>İhracat Mik.(Ton)</u>	<u>İndeks (1979=100)</u>	<u>İhracat Mik. Üretim Mik. (%)</u>	<u>İhracat Değeri (1000 \$)</u>	<u>İndeks (1979=100)</u>
1979	300000	100.00	134343	100.00	44.78	352998	100.00
1980	250000	83.33	100938	75.13	40.38	394849	111.86
1981	350000	116.67	105264	78.35	30.08	301772	85.49
1982	220000	73.33	116989	87.08	53.18	240694	68.19
1983	395000	131.67	115243	85.78	29.18	245986	69.68
1984	300000	100.00	141374	105.23	47.12	304800	86.35
1985	180000	60.00	89432	66.57	49.68	255391	72.35
1986	300000	100.00	115513	85.98	38.50	377973	107.08
1987	260000(1)	86.67	109.115	81.22	41.97	390742	110.69

(1) Tahmini veri.

Kaynak: Tablo 10 kaynakları.

niyle artmasından kaynaklanmaktadır. Bunların dışında, destekleme alımları ve üreticiye pazar güvencesi verilmesi gibi nedenler ekim alanlarının hızla artması sonucunu doğurmuştur (9).

Araştırma dönemi içinde en yüksek üretim, sırasıyla 1983,1981,1979 ve 1984 yıllarında gerçekleşmiştir. Bu artışların nedeni, ekim alanlarının genişlemesi ve verimdeki artışlara dayanmaktadır. 1979 yılını baz olarak hazırladığımız miktar indeksine göre, 1983 yılında üretimde % 31,67 ve 1981 yılında % 16.67 oranlarında artışlar sağlanmıştır. Dönemin en düşük üretim düzeyi, 1985 yılında 180.000 ton olarak ve indekse göre % 40'lık bir azalma ile gerçekleşmiştir. Ancak dönemin sonuna doğru tekrar artan üretim, 1986 yılında 300.000 ton ve 1987 yılında 260.000 ton olmuştur.

İhracat miktarları dönem boyunca, üretim miktarındaki gelişmelere bağlı olmaksızın dalgalı bir gelişme göstermiştir. Dönem içinde en yüksek ihracat düzeyleri, sırasıyla 1984,1979, 1982 ve 1983 yıllarında gerçekleşmiştir. 1984 yılında fındık ihracatı mutlak olarak 141374 ton, 1979 bazlı ihracat miktar indeksine göre, % 5,23 oranında artışla gerçekleşmiştir. 1985 yılında dönemin en düşük ihracat düzeyi ile karşılaşılmış, mutlak olarak 89432 ton, 1979 bazlı indekse göre % 33,43 oranında azalma görülmek-

(9) ERGÜN, s.52.

tedir. Bu yıldan sonra bir miktar artma gösteren fındık ihracatı 1986 yılında 115513 ton, 1987 yılında ise 109115 ton olarak gerçekleşmiştir.

İhracat miktarının, üretim miktarı içindeki payları ihracat miktarındaki eğilimlerden farklı olarak gelişmiştir. İhracat miktarının en yüksek olduğu 1984 yılında üretimin % 47,12'si ihraç edilirken, 1982 yılında üretimin % 53,18'i ihraç edilmiştir. Bu pay dönemin sonuna doğru 1985'de % 49,68, 1986'da % 38,5 ve 1987 yılında ise % 41,97 olmuştur.

Fındık ihracat değeri ise, dönem boyunca dalgalı bir seyir izlemektedir. En yüksek fındık ihracat değerleri sırasıyla 1980,1987 ve 1986 yıllarında gerçekleşmiştir. İhracat değerinin 1980 yılında, dönemin en yüksek düzeyini gerçekleştirmesinin nedeni; bu yıl ihraç fiyatlarının, diğer yıl ihraç fiyatlarından daha fazla artmasıdır. 1979 yılında 3025 \$/Ton olan (Fob) ihraç fiyatı, 1980 yılında 4218 \$/Ton'a yükselmiş (10) ancak daha sonraki yıllarda ihraç fiyatlarındaki düşmelere bağlı olarak, ihracat değerlerinde de düşmeler, görülmektedir. 1985 yılında (fob) ihraç fiyatı 2905 \$/Ton ve 1986 yılında 3238 \$/Ton olması nedeniyle dönem sonuna doğru ihracat değerlerinde de artışlar sağlanmıştır. 1979 yılı bazlı indekse göre; fındık ihracat değeri 1980 yılında % 11,86 oranında artarken, bu

(10) Fındık ihraç fiyatları hakkında, daha geniş bilgi için bkz.: Gill And Duffus, Edible Nut Statistics, June, 1988, s.13.

oran daha sonraki yıllarda düşmüş ancak, dönem sonunda tekrar artacak 1986'da % 7,08 ve 1987'de % 10,69 oranlarında artışlar gözlenmektedir.

a) Fındık Üretim Miktarları, Trend ve Konjonktürü

Fındık üretim miktarındaki dalgalanmalara bağlı olarak trend ve konjonktürde meydana gelen gelişmeler Tablo 19'da gösterilmiştir.

Tablo (19)

Fındık Üretim Miktarları, Trend ve Konjonktürü

<u>Yıllar</u>	<u>Üretim Mik. (Ton)</u>	<u>Trend</u>	<u>Konjonktür</u>
1979	300000	287242,42	104,44
1980	250000	293727,27	85,11
1981	350000	297073,59	117,82
1982	220000	297281,39	74,00
1983	395000	294350,65	134,19
1984	300000	288281,39	104,06
1985	180000	279073,59	64,50
1986	300000	266727,27	112,47
1987	260000	251242,42	103,49

Kaynak: Tablo 18 verileri.

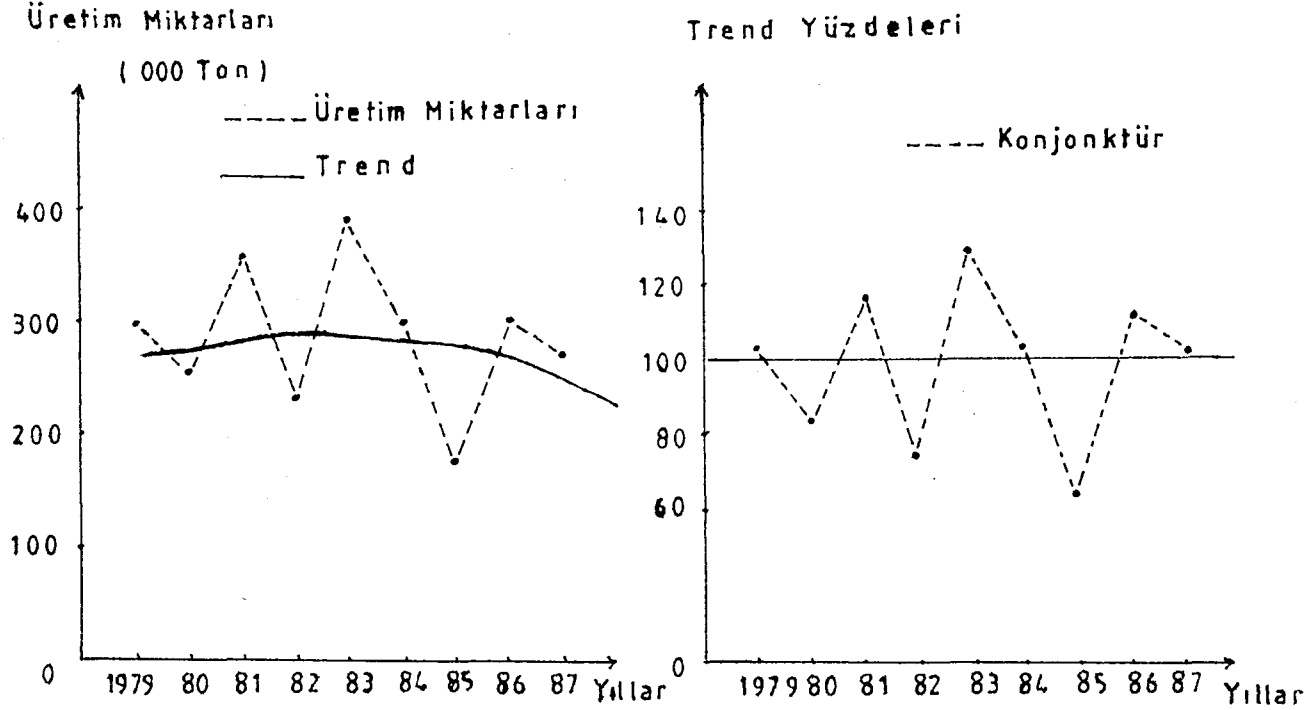
$$Y = 294350,65 - 4500 X - 1569,26 X^2$$

$$S_y = 59735,91$$

Fındık üretim miktarı trendi, dönem boyunca önce artma, daha sonra azalma eğilimi göstermektedir. Fındık üretimi 1980,1982 ve 1985 yıllarında trendin altında, diğer yıllarda trendin üzerinde seyretmiştir.

Sekil (12)

Fındık Üretim Miktarları, Trend ve Konjonktürü

Konjonktür, normale göre yıllar itibariyle dalgalanmalar göstermiştir. 1979,1981,1983,1984,1986 ve 1987 yıllarında normalin üzerinde seyreden konjonktür, 1983 yılında normalin üzerinde maksimum sapmayı % 34,19 oranında göstermiştir. Normalin altındaki minimum sapma ise 1985 yılında % 35,5 oranında göstermiştir. Konjonktürün dalgalanma sınırı (64,50-134,19) % 69,69 oranında, normale göre çok yüksek sayılabilecek bir dalgalanma göstermektedir.

b) Fındık İhracat Miktarları, Trend ve Konjonktürü

Fındık ihracatındaki değişmelere bağlı olarak trend ve konjonktürde oluşan gelişmeler Tablo 20'de gösterilmiştir.

Tablo (20)

Fındık İhracat Miktarları, Trend ve Konjonktürü

<u>Yıllar</u>	<u>İhracat Mik. (Ton)</u>	<u>Trend</u>	<u>Konjonktür</u>
1979	134343	118543,40	113,33
1980	100938	117468,97	85,93
1981	105264	116394,53	90,44
1982	116989	115320,10	101,45
1983	115243	114245,67	100,87
1984	141374	113171,23	124,92
1985	89432	112096,80	79,78
1986	115513	111022,37	104,04
1987	109115	109947,93	99,24

Kaynak: Tablo 18 verileri.

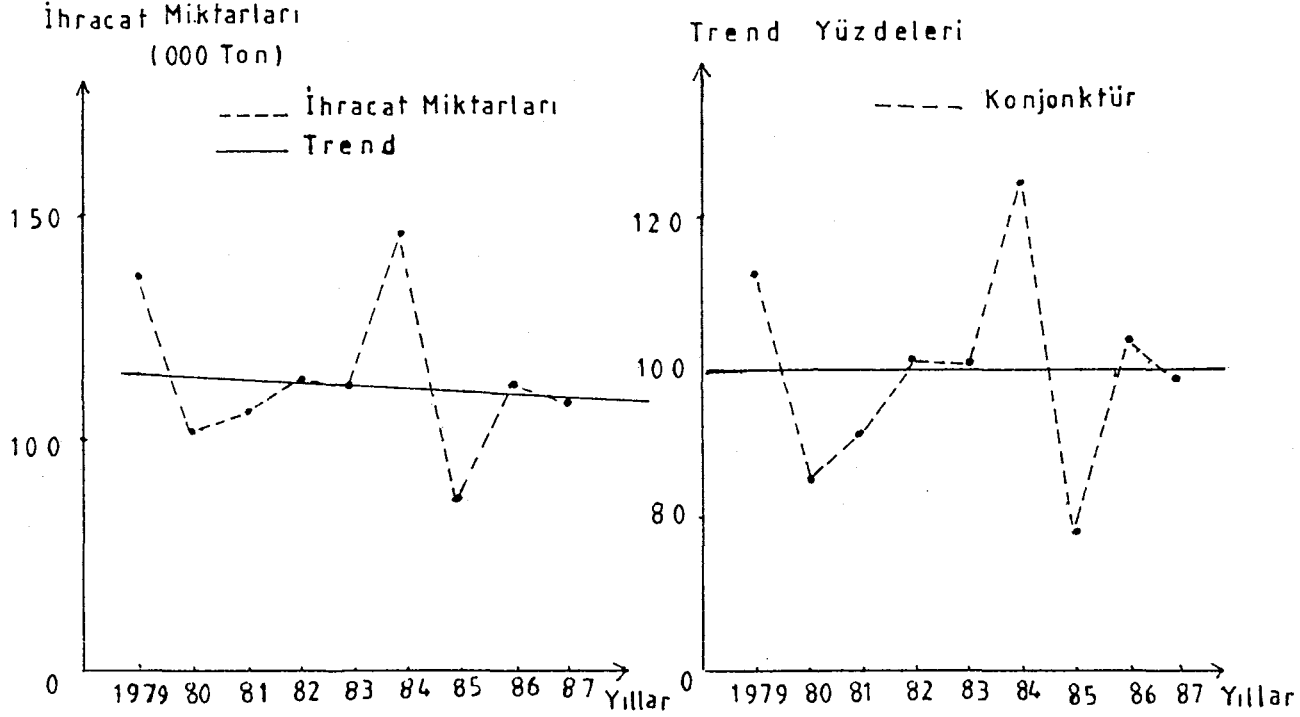
$$Y = 114245,67 - 1047,43 X$$

$$S_y = 14834,34$$

Fındık ihracat miktarları trendi, dönem boyunca azalma eğilimi göstermektedir. İhracat miktarları 1979,1982, 1983,1984 ve 1986 yıllarında trendin üzerinde diğer yıllarda trendin altında seyretmişlerdir.

Sekil (13)

Fındık İhracat Miktarları, Trend ve Konjonktürü

Konjonktür, normale göre yıllar itibariyle dalgalanmalar göstermiştir. Konjonktür 1979,1982,1983,1984 ve 1986'da normalin üzerinde diğer yıllarda normalin altında seyretmiştir. Normalin üzerindeki maksimum sapma 1984 yılında % 24,92 oranında, normalin altındaki minimum sapma ise 1985 yılında % 20,22 oranında gerçekleşmiştir. Konjonktürün dalgalanma sınırı (79,78-124,92) % 45,14 oranında, normale göre yüksek derecede dalgalanma göstermektedir.

2. Taban Fiyatındaki Gelişmeler

Fındık için devlet tarafından belirlenen taban fiyatları, üretim düzeyinin belirlenmesinde önde gelen faktörlerden birisidir.

Fındığa verilen taban fiyatın nominal ve reel gelişimine bakıldığında nominal fiyatın, araştırma dönemi boyunca, yıllar itibariyle sürekli artarak dönem sonunda 15,5 kat yükselmesine rağmen reel fiyat, yıllara göre artma ve azalma yönünde değişmiş ve dönem sonunda 1,24 kat artma göstermiştir. Tablo 21'de fındığa verilen taban fiyatların araştırma dönemi boyunca reel ve nominal olarak gelişimini izlemek mümkündür.

Tablo (21)

Fındık Reel ve Nominal Taban Fiyatları, Trend ve Konjonktürü

<u>Yıllar</u>	<u>Nominal Taban Fiyatlar (TL/KG)</u>			<u>Reel (1) Taban Fiyatlar (TL/KG)</u>		
	<u>Taban Fiyat</u>	<u>Trend</u>	<u>Konjonktür</u>	<u>Taban Fiyat</u>	<u>Trend</u>	<u>Konjonktür</u>
1979	45.00	54,10	83,18	45.00	50,69	88,77
1980	110.00	77,68	141,61	58.08	45,20	117,44
1981	125.00	111,54	112,06	44.10	42,00	104,99
1982	150.00	160,18	93,65	42.25	41,10	102,79
1983	175.00	229,99	76,09	37.73	42,51	88,76
1984	240.00	330,27	72,67	34.04	46,21	78,67
1985	675.00	474,24	142,33	68.40	52,22	130,98
1986	700.00	680,99	102,79	55.87	60,53	92,31

(1) Reel fiyatlar açıklamaları için bkz.: Tablo 13.

$$Y = 191,94 \cdot (1,20)^X$$

$$S_y = 81,58$$

$$Y = 41,52 + 0,70X + 0,29X^2$$

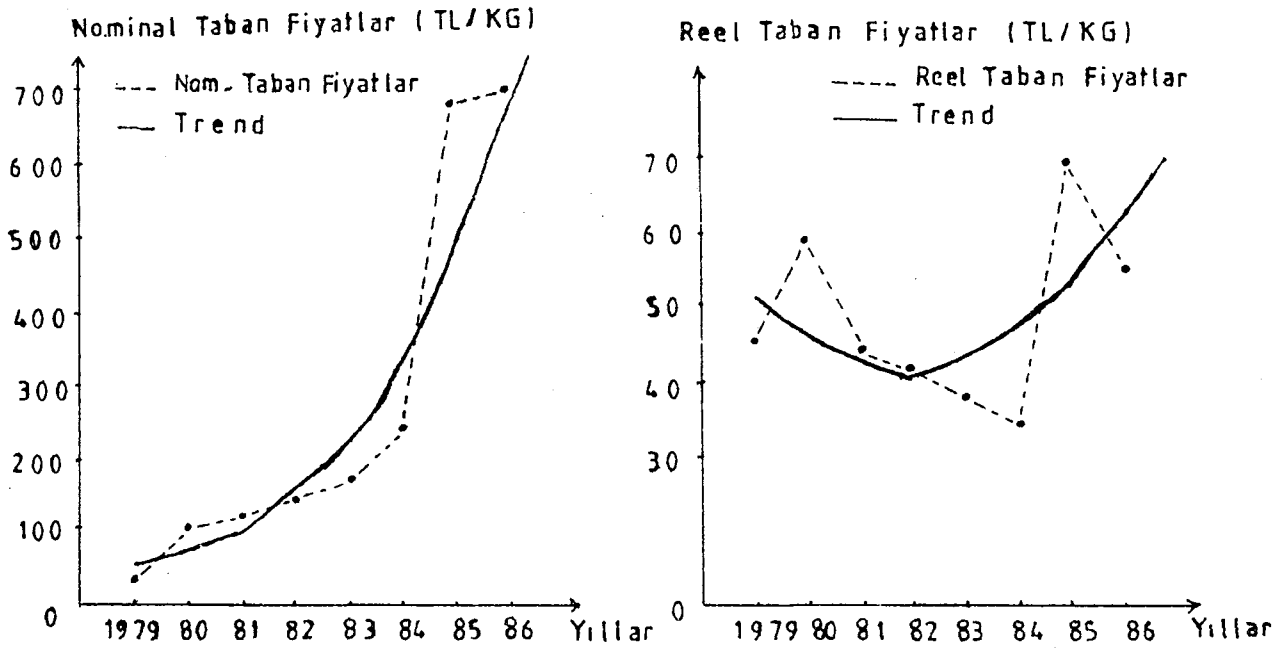
$$S_y = 8,33$$

Tablo 21'den de izlenebileceği gibi fındık nominal taban fiyatları dönem boyunca toplam olarak % 156 oranında artarken, reel taban fiyatlar toplam olarak % 24,2 oranın-

nında artmıştır. Nominal ve reel taban fiyatları arasındaki (156-24,2) % 131,8 oranındaki fark, enflasyondan kaynaklanmaktadır.

Şekil (14)

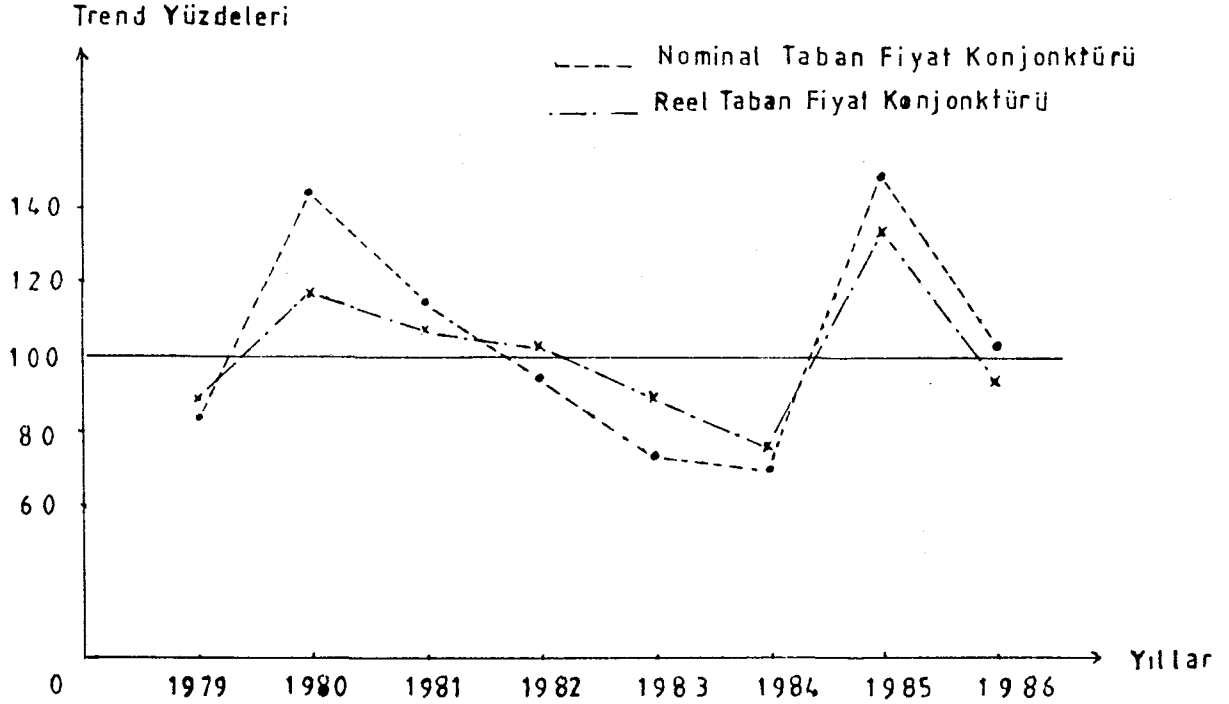
Fındık Reel ve Nominal Taban Fiyatı, Trend ve Konjonktürü

Şekil 14'den izlenebileceği gibi, fındık nominal taban fiyatları trend değerlerinden hayli uzak bir gelişme göstermiştir. Nominal fındık taban fiyatları 1980,1981, 1985 ve 1986 yıllarında trendin üzerinde, diğer yıllarda trendin altında seyretmiştir. Reel fındık taban fiyatları ise, trend değerlerine hayli yakın bir gelişme göstermiştir. Reel fındık fiyatları 1980,1981,1982 ve 1985 yıllarında trendin üzerinde, diğer yıllarda trendin altında seyretmiştir.

Nominal fiyatlar dönem boyunca artan oranlarda yük-

selirken, reel fiyatlar dönem başından 1982 yılına kadar azalmış, bu yıl minimum düzeye indikten sonra tekrar artmaya başlamış ancak 1986 yılında tekrar azalma eğilimi göstermiştir.

Fındık nominal taban fiyatı konjonktürü, normale göre dönem içinde oldukça büyük dalgalanmalar göstermektedir. Konjonktür, 1980,1981,1985 ve 1986 yılında normalin üzerinde diğer yıllarda normalin altında seyretmiştir. Normalin üzerinde maksimum sapma 1985 yılında % 42,33 oranında, normalin altındaki minimum sapma ise, 1984 yılında % 27,33 oranında meydana gelmiştir. Konjonktürün dalgalanma sınırı (72,67-142,33) % 69,66 oranında, normalden çok yüksek bir düzeyde dalgalanma göstermiştir.

Reel taban fiyatı konjonktürü ise, 1985 yılı dışındaki yıllarda normale oldukça yakın sayılabilecek dalgalan-

malar göstermiştir. Konjonktür 1980,1981,1982 ve 1985 yılında normalin üzerinde, diğer yıllarda normalin altında seyretmiştir. Normalin üzerindeki maksimum sapma 1985 yılında % 30,98 oranında, normalin altındaki minimum sapma ise, 1984 yılında % 21,33 oranında gerçekleşmiştir. Konjonktürün dalgalanma sınırı (78,67-130,98) % 52,31 oranında, normalden çok yüksek bir dalgalanma göstermiştir. Konjonktürlerin 1985 yılında maksimum sapma göstermesinin nedeni, fındık taban fiyatının(1984 fiyatlarına göre) nominal olarak 2,8 kat, reel olarak 2 kat artmasından kaynaklanmaktadır.

D- ÇEKİRDEKSİZ KURU ÜZÜM

1. Üretim ve İhracatındaki Gelişmeler

Çekirdeksiz kuru üzüm üretimi, bağ alanları ile doğrudan ilişkilidir. Bağ alanlarındaki değişimler yanında, iklim koşullarının etkisi, girdi fiyatlarındaki değişimler ve önemli bir faktör olan devletçe belirlenen taban fiyat düzeyleri çekirdeksiz kuru üzüm üretimini önemli ölçüde etkilemektedir. Tablo 22'de görülebileceği gibi, araştırma dönemi boyunca çekirdeksiz kuru üzüm üretimi dalgalı bir seyir izlemektedir. Bağ alanlarında görülen daralmaların aksine verimlilikte meydana gelen artışlar nedeniyle üretim miktarları fazla etkilenmemişlerdir. Çekirdeksiz kuru üzüm üretiminde etkili olan diğer bir faktör de yaş üzümün bazı yıllarda ihracat olanaklarının artması yanında, yaş üzüme dayalı üretim yapan sanayilerin gelişmesi de çekirdeksiz

Tablo (22)

Çekirdeksiz Kuru Üzüm'de Üretim, İhracat Miktarları ve İhracat Değerleri

<u>Yıllar</u>	<u>Üretim Mik.(Ton)</u>	<u>İndeks (1979=100)</u>	<u>İhracat Mik.(Ton)</u>	<u>İndeks (1979=100)</u>	<u>İhracat Mik. Üretim Mik. (%)</u>	<u>İhracat Değeri (1000 \$)</u>	<u>İndeks (1979=100)</u>
1979	82000	100.00	69823	100.00	85.15	110447	100.00
1980	104000	126.83	73908	105.85	71.07	125309	113.46
1981	95000	115.85	97630	139.82	102.77	128458	116.31
1982	108500	132.32	98438	140.98	90.73	98457	89.14
1983	108000	131.71	79145	113.35	73.28	70251	63.61
1984	100000	121.95	81017	116.03	81.02	61405	55.60
1985	101267(1)	123.50	90729	129.94	89.59	74710	67.64
1986	100729(1)	122.84	111919	160.29	111.11	102910	93.18
1987	100192(1)	122.19	103297	147.94	103.10	108291	98.05

(1) Tahmini veriler.

Kaynak: Tablo 10 kaynakları.

kuru üzüm üretimi üzerinde etkili olmaktadır.

Araştırma dönemi içinde en yüksek üretim sırasıyla 1982,1983 ve 1980 yıllarında gerçekleştirilmiştir. 1979 yılı baz olarak hazırladığımız indekse göre, dönem içindeki bütün yıllarda üretim artışı sağlanmıştır. 1982 yılında % 32,32 oranında üretim artışı gerçekleştirilirken bu oran, geçen yıllarda azalmış ve 1987 yılında % 22,19 oranında üretim artışı sağlanmıştır.

İhracat miktarlarındaki gelişmeler, üretim miktarlarındaki gelişmelerden bağımsız olarak meydana gelmiştir. Dönem başında düşük olan ihracat miktarlarında dönem sonuna doğru artışlar kaydedilmiştir. 1979 yılı bazlı ihracat miktar indeksine göre, dönem içindeki bütün yıllarda ihracat artışı sağlanmıştır. En büyük artışlar sırasıyla 1986 yılında % 60,29 oranında, 1987 yılında % 47,94 oranında gerçekleştirilmiştir.

İhracat miktarının, üretim miktarı içindeki payları % 71,07 ile % 11,11 arasında değişmektedir. % 100'ün üzerine çıktığı 1981,1986 ve 1987 yıllarında, stoklar rol oynamıştır. Ancak genelde, çekirdeksiz kuru üzümün iç tüketiminin çok düşük olduğu, üretimin tamamının dış piyasaya yönelik olduğu söylenebilir.

Çekirdeksiz kuru üzüm ihracat değeri, dönem başında yüksek bir düzeyde iken, dönemin ortalarında düşmüş ancak dönem sonunda tekrar yükselmiştir. Dönem içinde en yüksek ihracat değerleri, sırasıyla 1981 yılında 128458 \$, 1980

yılında 125309 \$ olarak gerçekleşmiştir. 1979 bazlı indekse göre, ihracat değerinde 1981 yılında % 16,31, 1980'de % 13,46 oranlarında artışlar meydana gelmiştir. Daha sonraki yıllarda düşen bu oranlar 1984 yılında minimum düzeye indikten sonra (% 44,4 oranında azalmış) bir miktar artarak 1986 yılında % 6,82, 1987 yılında ise, % 1,95 oranlarında azalmalar meydana gelmiştir. İhracat değerindeki dalgalanmaların nedeni olarak ihracat fiyatlarında değişimler gösterilebilir. 1979 yılında (normal standart, fob) ihraç fiyatı 1618 \$/Ton iken 1980 yılında 1699 \$/Ton'a yükselmiş ancak daha sonraki yıllarda sürekli olarak azalmıştır. 1984 yılında ihracat değerinin dönemin en düşük değerine sahip olmasında ihraç fiyatınının 763 \$/Ton'a düşmesi en önemli etkidir (11).

a) Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üretim Miktarları,
Trend ve Konjonktürü

Çekirdeksiz kuru üzüm üretimindeki gelişmelere bağlı olarak üretim trend ve konjonktüründeki değişimler Tablo 23'de gösterilmiştir.

(11) Çekirdeksiz kuru üzüm ihraç fiyatları hakkında daha geniş bilgi için bkz.: FAO, Production Yearbook, 1986, Vol.40, Rome, 1987.

Tablo (23)

Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üretim Miktarları, Trend ve Konjonktürü

<u>Yıllar</u>	<u>Üretim Mik. (Ton)</u>	<u>Trend</u>	<u>Konjonktür</u>
1979	82000	88023,07	93,16
1980	104000	94746,80	109,77
1981	95000	99868,46	95,13
1982	108500	103388,05	104,94
1983	108000	105305,57	102,56
1984	100000	105621,02	94,68
1985	101267	104334,40	97,06
1986	100729	101445,70	99,29
1987	100192	96954,93	103,34

Kaynak: Tablo 22 verileri.

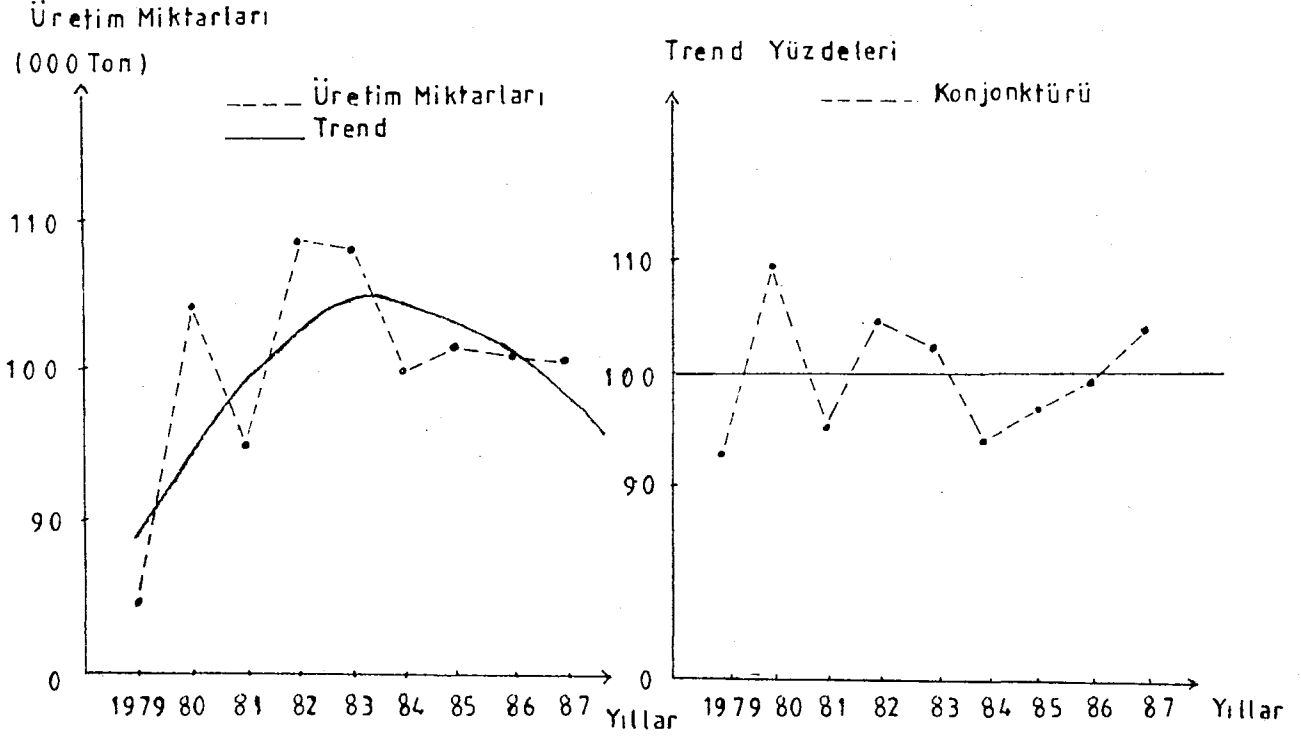
$$Y = 105305,57 + 1116,48 X - 801,04 X^2$$

$$S_y = 5066,12$$

Çekirdeksiz kuru üzüm üretim miktarı trendi, dönem boyunca küçük miktarlarda önce artma, daha sonra küçük miktarlarda azalma eğilimi göstermektedir. Üretim 1980, 1982, 1983 ve 1987 yıllarında trendin üzerinde diğer yıllarda trendin altında seyretmektedir.

Sekil (15)

Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üretim Miktarları, Trend ve Konjonktürü

Konjonktür yıllara göre dalgalı bir gelişme göstererek 1980,1982,1983 ve 1987 yıllarında normalin üzerinde, diğer yıllarda normalin altında seyretmiştir. Normalin üzerindeki maksimum sapma 1980 yılında % 9,77 oranında, normalin altındaki minimum sapma ise, 1979 yılında % 6,84 oranında gerçekleşmiştir. Konjonktürün dalgalanma sınırı (93,16-109,77) % 16,61 oranında, normale oldukça yakın sayılabilecek bir biçimde dalgalanma göstermektedir.

b) Çekirdeksiz Kuru Üzüm İhracat Miktarları,
Trend Konjonktürü

Çekirdeksiz kuru üzüm ihracatındaki değişmelere bağlı olarak trend ve konjonktürde oluşan gelişmeler Tablo 24'de gösterilmiştir.

Tablo (24)

Çekirdeksiz Kuru Üzüm İhracat Miktarları, Trend ve Konjonktürü

<u>Yıllar</u>	<u>İhracat Mik. (Ton)</u>	<u>Trend</u>	<u>Konjonktür</u>
1979	69823	75098,04	92,98
1980	73908	78709,81	93,90
1981	97630	82321,58	118,60
1982	98438	85933,34	114,55
1983	79145	89545,11	88,39
1984	81017	93156,88	86,97
1985	90729	96768,64	93,76
1986	111919	100380,41	111,49
1987	103297	103992,18	99,33

Kaynak: Tablo 22 verileri.

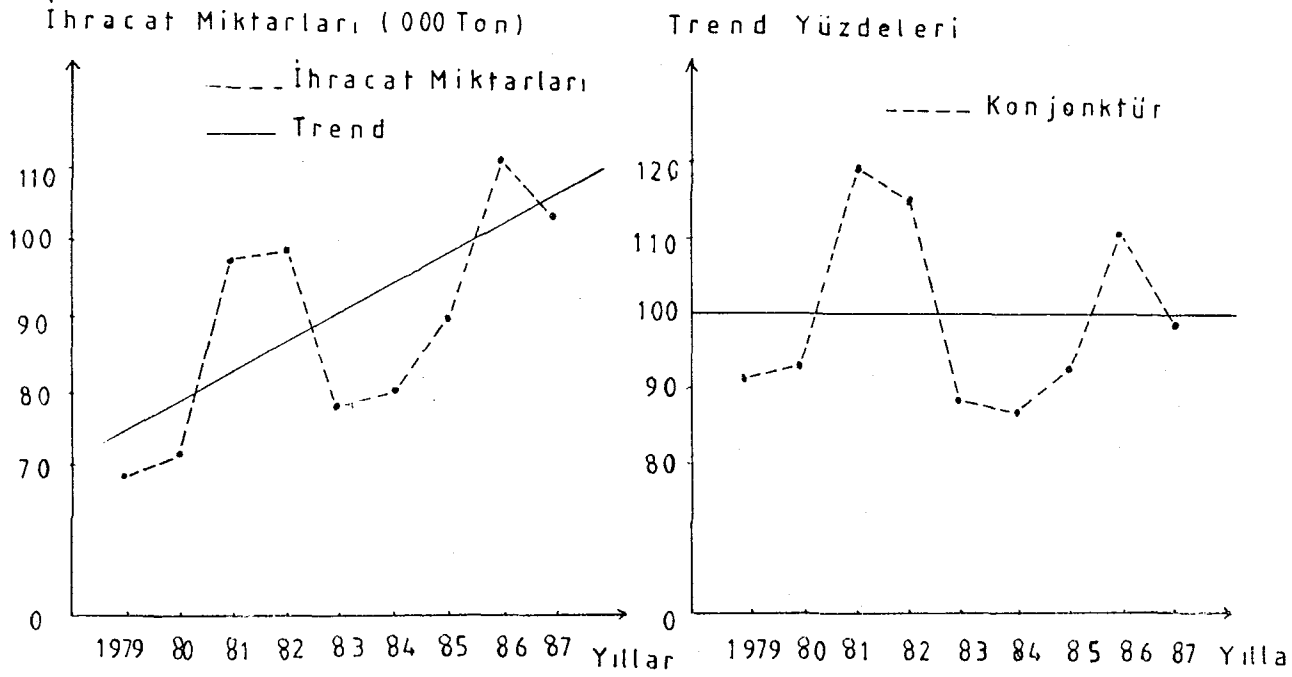
$$Y = 89545,11 + 3611,77 X$$

$$S_y = 9816,29$$

Çekirdeksiz kuru üzüm ihracat miktarları trendi, dönem boyunca artma eğilimi göstermektedir. İhracat miktarları, 1981,1982,1986 ve 1987 yıllarında trendin üzerinde, diğer yıllarda trendin altında seyretmektedir.

Şekil (16)

Çekirdeksiz Kuru Üzüm İhracat Miktarları, Trend ve Konjonktürü

Konjonktür yıllara göre, dalgalı bir gelişme göstermiştir. Konjonktür 1981,1982 ve 1986 yılında normalin üzerinde, diğer yıllarda normalin altında seyretmiştir. Normalin üzerindeki maksimum sapma 1981 yılında % 18,60 oranında, normalin altındaki minimum sapma ise 1984 yılında % 13,03 oranında meydana gelmiştir. Konjonktürün dalgalanma sınırı (86,97-118,60) % 31,63 oranında, normale göre oldukça yüksek sayılabilecek bir dalgalanma göstermektedir.

2. Taban Fiyatındaki Gelişmeler

Piyasa koşulları dışında devlet tarafından belirlenen taban fiyatlar, normal piyasada arz ve talebe göre olu-

şan fiyatlardan farklı bir niteliğe sahiptir. Bu yolla devlet, çekirdeksiz kuru üzüm üreticilerinin üretim kararlarını doğrudan etkileyebilmektedir.

Çekirdeksiz kuru üzüme verilen taban fiyatın nominal ve reel olarak gelişimine bakıldığında; nominal olarak devamlı artmakta iken, reel olarak nominal artışlardaki gibi artmadığı, hatta dönem sonuna kadar sürekli (1986 yılı dışında) azaldığı görülmektedir. Nominal taban fiyatı dönem sonunda, dönem başı fiyatına göre toplam % 88,9 oranında artarken, reel taban fiyatı toplam % 71 oranında azalmıştır. Tablo 25'de, çekirdeksiz kuru üzüm taban fiyatlarının reel ve nominal olarak gelişimini izlemek mümkündür.

Tablo (25)

Çekirdeksiz Kuru Üzüm Reel ve Nominal Taban Fiyatları,
Trend ve Konjonktürü

Yıllar	Nominal Taban Fiy.(TL(KG))			Reel (1) Taban Fiy.(TL/KG)		
	<u>Taban Fiyat</u>	<u>Trend</u>	<u>Konjonktür</u>	<u>Taban Fiyat</u>	<u>Trend</u>	<u>Konjonktür</u>
1979	45.00	54,97	81,87	45.00	43,39	103,71
1980	85.00	72,75	116,83	41.02	41,25	99,44
1981	110.00	96,29	114,23	38.81	39,11	99,24
1982	132.00	127,46	103,56	37.18	36,97	100,57
1983	158.00	168,70	93,66	34.07	34,83	97,83
1984	210.00	223,29	94,05	29.78	32,69	91,11
1985	290.00	295,55	98,12	29.39	30,55	96,22
1986	400.00	391,19	102,25	31.93	28,40	112,41

(1) Reel fiyatlar açıklamaları için bkz.: Tablo 13.

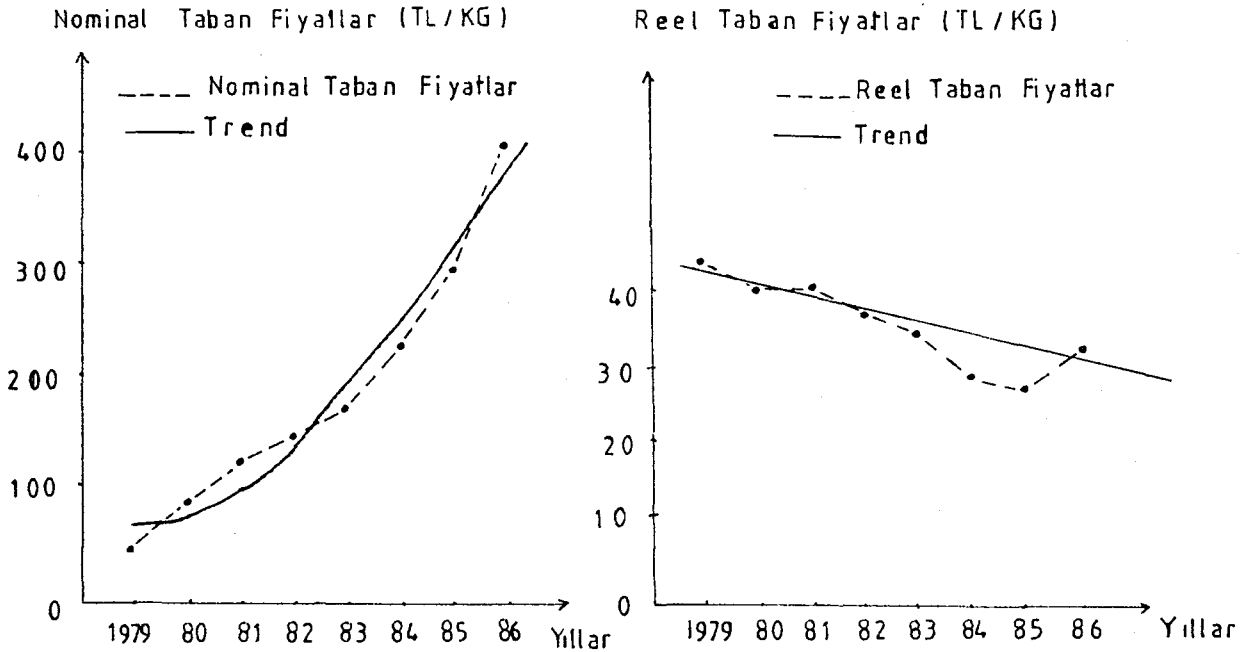
$$Y = 146,64 \cdot (1,15)^X$$
$$S_y = 10,35$$

$$Y = 35,90 - 1,07 X$$
$$S_y = 1,79$$

Tablo 25'da görüldüğü gibi, nominal fiyatlarda büyük oranlarda artışlar gerçekleşirken reel fiyatlardaki gelişme, 1986 yılı dışındaki yıllarda sürekli azalma şeklinde meydana gelmiştir. Nominal ve reel taban fiyatları arasındaki $(88,9 - (-71))$ % 159,9 oranındaki fark, enflasyonun meydana getirdiği şişkinlikten kaynaklanmaktadır.

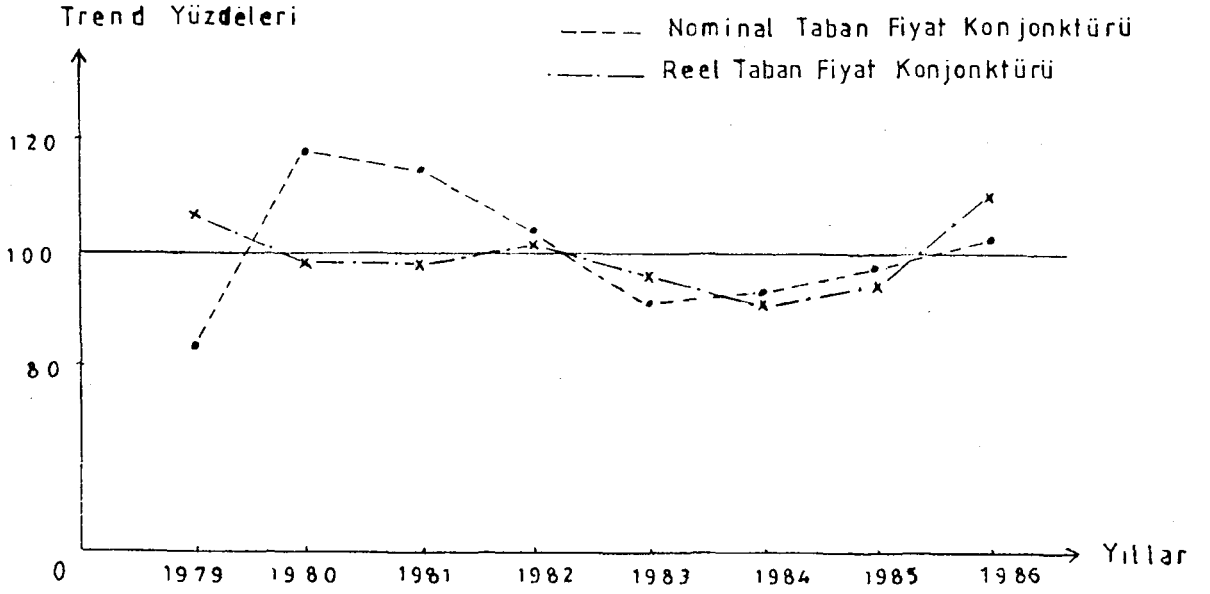
Sekil (17)

Çekirdeksiz Kuru Üzüm Reel ve Nominal Taban Fiyatları,
Trend ve Konjonktürü

Şekil 17'de görüldüğü gibi, çekirdeksiz kuru üzüm nominal taban fiyatları, trend değerlerine oldukça yakın bir gelişme göstermektedir. Nominal taban fiyatları 1980, 1981, 1982 ve 1986 yıllarında trendin üzerinde, diğer yıllarda trendin altında seyretmektedir. Reel taban fiyatları ise; dönemin son yılı olan 1986 yılı dışındaki yıllarda,

dönem başından itibaren sürekli bir azalma eğilimi göstermektedir. Dönem içinde taban fiyatları trend değerlerin oldukça yakın bir gelişme göstermiştir. Reel taban fiyatları 1979,1982 ve 1986 yıllarında trendin üzerinde, diğer yıllarda trendin altında seyretmektedir.

Çekirdeksiz kuru üzüm nominal taban fiyatı konjonktürü, dönem içinde normale göre oldukça büyük dalgalanmalar göstermektedir. Konjonktür 1980,1981,1982 ve 1986 yıllarında normalin üzerinde, diğer yıllarda normalin altında seyretmektedir. Normalin üzerindeki maksimum sapma 1980 yılında % 16,83 oranında, normalin altındaki minimum sapma ise 1979 yılında % 18,13 oranında meydana gelmiştir. Konjonktürün dalgalanma sınırı (81,87-116,83) % 34,96 oranında, normalden oldukça yüksek sayılabilecek bir düzeyde dalgalanma göstermektedir.

Reel taban fiyatı konjonktürü ise, normale oldukça

yakın bir dalgalanma göstermektedir. Konjonktür 1979,1982 ve 1986 yıllarında normalin üzerinde, diğer yıllarda normalin altında seyretmektedir. Normalin üzerindeki maksimum sapma 1986 yılında % 12,41 oranında, normalin altındaki minimum sapma ise, 1984 yılında % 8,89 oranında gerçekleşmiştir. Konjonktürün dalgalanma sınırı (91,11-112,41) % 21,3 oranında, normalden oldukça yakın sayılabilecek bir düzeyde dalgalanma göstermektedir.

E- KURU İNCİR

1. Üretim ve İhracatındaki Gelişmeler

Kuru incir üretim miktarında meydana gelen sapmalar; incirin çok yıllık bir ürün olması nedeniyle, ağaç sayısından çok iklim ve doğa koşullarında oluşan değişimlerden kaynaklanmaktadır. Bunun yanısıra kuru incir üretimini, devletçe belirlenen taban fiyat düzeyi ve ihracat olanaklarının genişletilmesi de etkilemektedir. Tablo 26'dan izlenebileceği gibi, araştırma dönemi boyunca üretim miktarı sürekli artma eğilimi göstermektedir. En yüksek üretim düzeyleri dönemin son yıllarında gerçekleşmiştir. 1979 bazlı üretim miktarı indeksine göre, sırasıyla 1987'de % 18,14, 1986'da % 17,02 ve 1985 yılında % 15,58 oranlarında üretim artışları sağlanmıştır.

İhracat miktarındaki gelişmeler, üretim miktarındaki artışlardan bağımsız olarak dalgalı bir değişme göstermektedir. Dönemin en yüksek ihracat artışları, sırasıyla 1984 yılında mutlak olarak 47014 ton (1979 bazlı ihracat

Tablo (26)

Kuru İncir'de Üretim Miktarları ve İhracat Değerleri

<u>Yıllar</u>	<u>Üretim Mik.(Ton)</u>	<u>İndeks (1979=100)</u>	<u>İhracat Mik.(Ton)</u>	<u>İndeks (1979=100)</u>	<u>İhracat Mik. Üretim Mik. (%)</u>	<u>İhracat Değeri (1000 \$)</u>	<u>İndeks (1979=100)</u>
1979	53000	100.00	34872	100.00	65.80	41504	100.00
1980	53800	101.51	32580	93.43	60.56	38745	93.35
1981	55000	103.77	35948	103.09	65.36	35344	85.16
1982	59000	111.32	38071	109.17	64.53	33487	80.68
1983	60000	113.21	43201	123.88	72.00	27385	65.98
1984	60000	113.21	47014	134.82	78.36	31715	76.41
1985	61260(1)	115.58	37602	107.83	61.38	32094	77.33
1986	62018(1)	117.02	41232	118.24	66.48	34155	82.29
1987	62775(1)	118.44	33329	95.58	53.09	32639	78.64

(1) Tahmini veri.

Kaynak: Tablo 10 kaynakları.

miktar indeksine göre) oran olarak % 34,82, 1983 yılında mutlak olarak 43201 ton, oran olarak % 23,88, 1986 yılında mutlak olarak 41232 ton, oran olarak % 18,24'lük artışlar görülmektedir. Dönemin son yılı olan 1987 yılında, mutlak olarak 33329 ton oran olarak % 4,42'lik azalma gözlenmektedir.

İhracat miktarının üretim miktarı içindeki payları da ihracat miktarındaki değişmelere bağlı olarak gelişmiştir. İhracat miktarlarının en yüksek olduğu 1984 yılında üretimin % 78,36'sı ihraç edilirken, dönemin ikinci yüksek ihracatın gerçekleştirildiği 1983 yılında bu oran % 72 olarak gerçekleşmiştir. Dönemin son yılı olan 1987'de ihracat miktarındaki azalmaya bağlı olarak bu oran da düşmüş ve % 53,09 olarak gerçekleşmiştir.

Kuru incir ihracat değeri, dönem boyunca dalgalı bir seyir izlemektedir. Dönemin en yüksek ihracat değerleri sırasıyla 1979 yılında 41504 , 1980 yılında 38745 olarak gerçekleşmiştir. 1979 bazlı indekse göre, ihracat değeri sürekli olarak 1979'daki değer altında seyretmiş ve 1980 yılında % 6,65 oranında azalma meydana gelmiştir. İhracat değeri, ihracat miktar değişimlerinden bağımsız olarak gelişmiştir. Örneğin, dönemin en yüksek ihracat miktarlarının gerçekleştirildiği 1984 yılında ihracat değerinde % 23,59 oranında, 1983 yılında ise % 34,02 oranında azalmalar görülmektedir. Bu durumun aksine 1987 yılında ihracat miktarı dönemin en düşük ikinci değerine sahipken ihracat

değerinde % 21,36 oranında (1983 ve 1984 yıllarına göre, ihracat değerindeki yükselme nedeniyle) daha düşük azal-
görölmektedir. İhracat değerindeki düşmelerin nedeni ola-
rak, ihraç fiyatlarında meydana gelen düşmeler gösterile-
bilir.

a) Kuru İncir Üretim Miktarları, Trend ve
Konjonktürü

Kuru incir üretimindeki değişmelere bağlı olarak
trend ve konjonktürde oluşan gelişmeler Tablo 27'de gös-
terilmektedir.

Tablo (27)

Kuru İncir Üretim Miktarları, Trend ve Konjonktürü

<u>Yıllar</u>	<u>Üretim Mik. (Ton)</u>	<u>Trend</u>	<u>Konjonktür</u>
1979	53000	53387,62	99,27
1980	53800	54675,52	98,40
1981	55000	55963,42	98,28
1982	59000	57251,32	103,05
1983	60000	58539,22	102,50
1984	60000	59827,12	100,29
1985	61260	61115,02	100,24
1986	62018	62402,92	99,38
1987	62775	63690,82	98,56

Kaynak: Tablo 26 verileri.

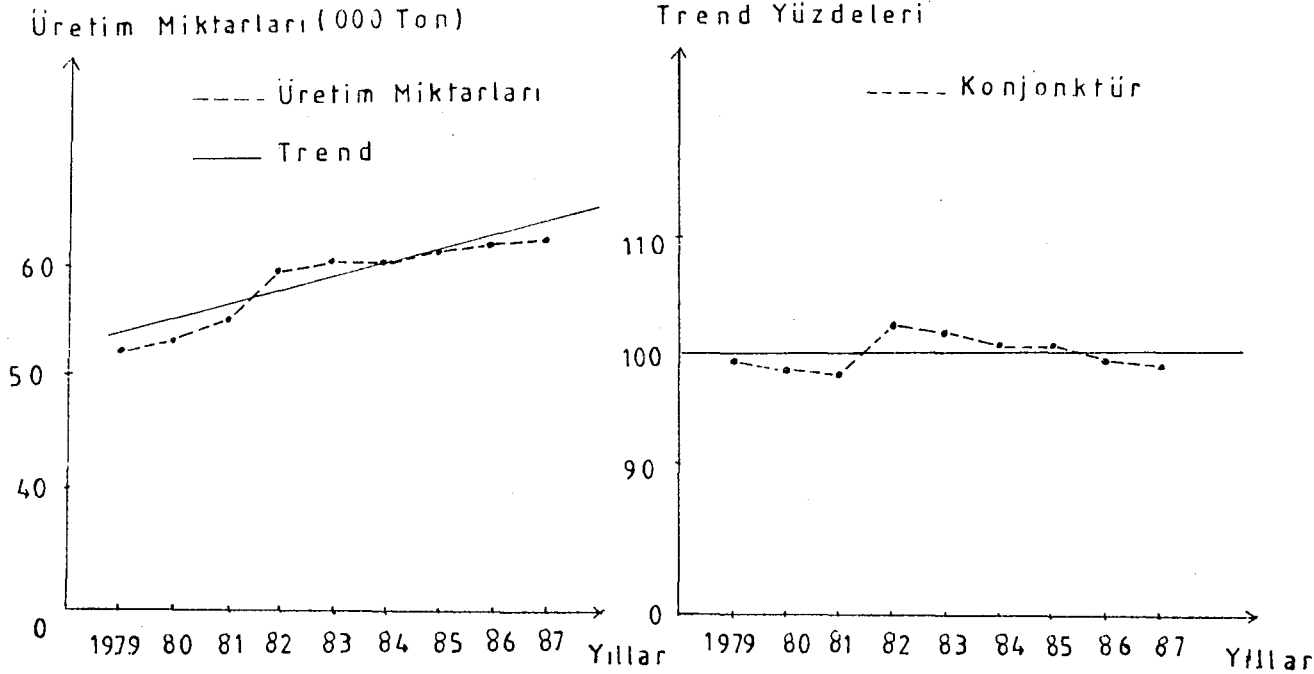
$$Y = 58539,22 + 1287,90 X$$

$$S_y = 947,19$$

Kuru incir üretim trendi, dönem boyunca sürekli olarak artma eğilimi göstermektedir. Üretim 1982,1983, 1984 ve 1985 yıllarında trendin üzerinde, diğer yıllarda trendin altında seyretmektedir.

Sekil (18)

Kuru incir Üretim Miktarları, Trend ve Konjonktürü

Konjonktür dönem içinde, normale çok yakın bir düzeyde ve çok küçük dalgalanmalar göstererek gelişmektedir. Konjonktür 1982,1983,1984 ve 1985 yıllarında normalin üzerinde, diğer yıllarda normalin altında seyretmektedir. Normalin üzerinde maksimum sapma 1982 yılında % 3,05 oranında, normalin altındaki minimum sapma ise, 1981 yılında % 1,72 oranında gerçekleşmiştir. Konjonktürün dalgalanma sınırı (98,28-103,05) % 4,77 oranında, normale çok yakın sayılabilecek bir dalgalanma göstermektedir.

b) Kuru İncir İhracat Miktarları, Trend ve Konjonktürü

Kuru incir ihracatındaki değişmelere bağlı olarak trend ve konjonktürde oluşan gelişmeler Tablo 28'de gösterilmiştir.

Tablo (28)

Kuru İncir İhracat Miktarları, Trend ve Konjonktürü

<u>Yıllar</u>	<u>İhracat Mik. (Ton)</u>	<u>Trend</u>	<u>Konjonktür</u>
1979	34872	31296,51	111,42
1980	32580	35410,38	92,00
1981	35948	38501,40	93,37
1982	38071	40569,58	93,84
1983	43201	41614,92	103,81
1984	47014	41637,41	112,91
1985	37602	40637,07	92,53
1986	41232	38613,88	106,78
1987	33329	35567,85	93,71

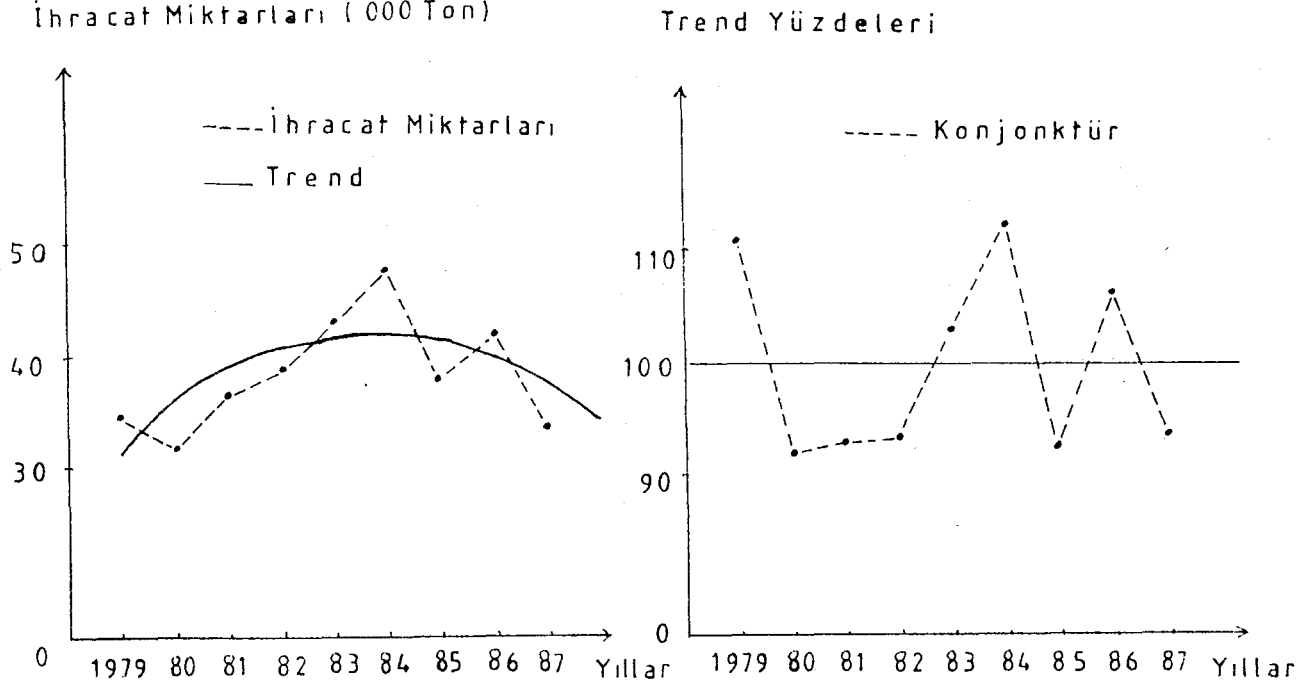
Kaynak: Tablo 26 verileri.

$$Y = 41614,92 + 533,92X - 511,42X^2 \quad S_y = 3092,28$$

Kuru incir ihracat miktarları trendi, araştırma dönemi boyunca, artma daha sonra azalma eğilimi göstermektedir. İhracat miktarları 1979,1983,1984 ve 1986 yıllarında trendin üzerinde diğer yıllarda trendin altında seyretmektedir.

Şekil (19)

Kuru İncir İhracat Miktarları, Trend ve Konjonktürü

Konjonktür yıllara göre, dalgalı bir gelişme göstermektedir. Konjonktür, 1979, 1983, 1984 ve 1986 yıllarında normalin üzerinde diğer yıllarda normalin altında seyretmiştir. Normalin üzerindeki maksimum sapma 1984 yılında % 12,91 oranında, normalin altındaki minimum sapma ise, 1980 yılında % 8 oranında meydana gelmiştir. Konjonktürün dalgalanma sınırı (92-112,91) % 20,91 oranında, normale göre oldukça yüksek sayılabilecek bir dalgalanma göstermektedir.

2. Taban Fiyatındaki Gelişmeler

Kuru incir üretimini yönlendirmek amacıyla devlet tarafından verilen taban fiyatı, normal piyasada oluşan fiyattan farklı bir niteliğe sahiptir.

Kuru incire verilen taban fiyatın nominal ve reel olarak gelişimine bakıldığında, nominal fiyatların sürekli arttığı, reel fiyatların dalgalı bir durum gösterdiği bazı yıllarda meydana gelen artışların küçük oranlarda olduğu görülmektedir. Nominal taban fiyatlar dönem içinde toplam % 113,6 oranında artarken, reel taban fiyatlar toplam % 90,7 oranında azalmıştır. Tablo 29'da kuru incir taban fiyatlarının reel ve nominal gelişimi gösterilmektedir.

Tablo (29)

Kuru İncir Reel ve Nominal Taban Fiyatları, Trend ve Konjonktürü

<u>Yıllar</u>	<u>Taban Fiyat</u>	<u>Trend</u>	<u>Kon- jonktür</u>	<u>Taban Fiyat</u>	<u>Trend</u>	<u>Kon- jonktür</u>
1979	22.00	29,59	74,36	22.00	23,45	93,82
1980	50.00	40,22	124,31	24.13	22,77	105,97
1981	65.00	54,68	118,87	22.93	21,76	105,38
1982	78.00	74,34	104,93	21.97	21,42	102,57
1983	94.00	101,06	93,02	20.27	20,74	97,73
1984	135.00	137,39	98,26	19.15	20,40	93,87
1985	180.00	186,78	96,37	18.24	19,39	94,07
1986	250.00	253,92	98,46	19.95	18,76	106,63

(1) Reel fiyatlar açıklamaları için bkz.: Tablo 13.

$$Y = 86,67 \cdot (1,17)^X$$

$$S_y = 6,98$$

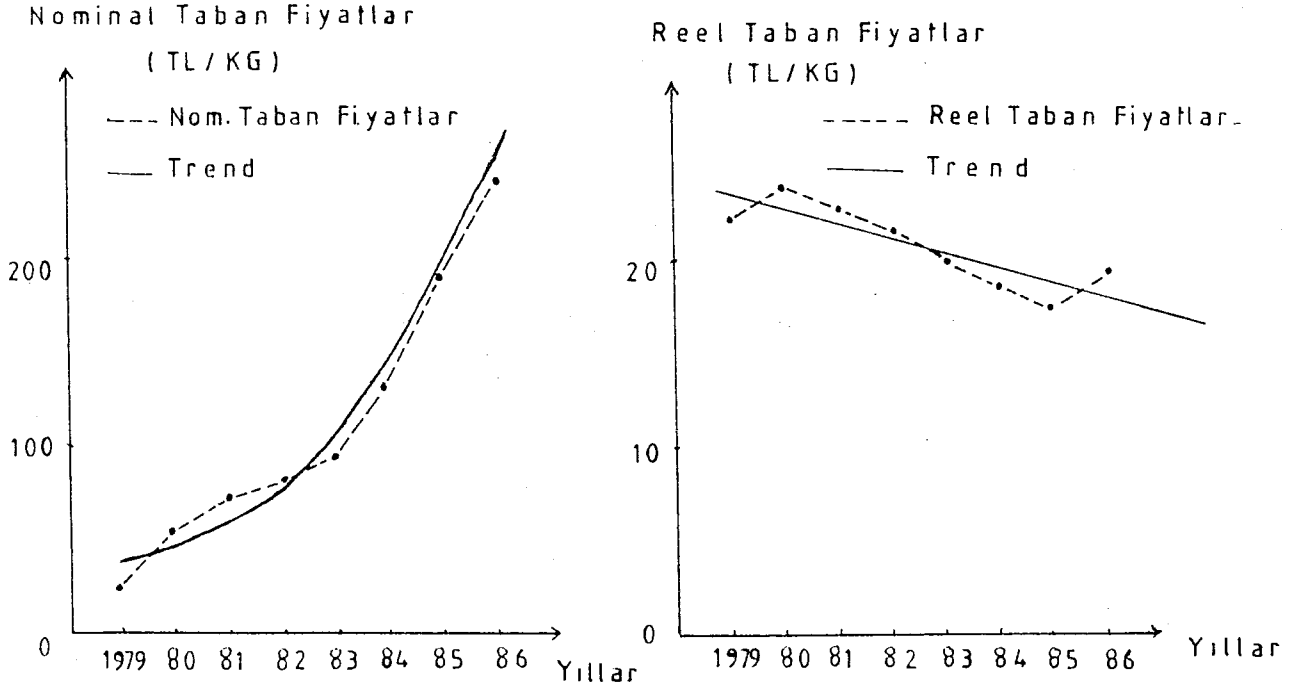
$$Y = 21,08 - 0,34 X$$

$$S_y = 1,13$$

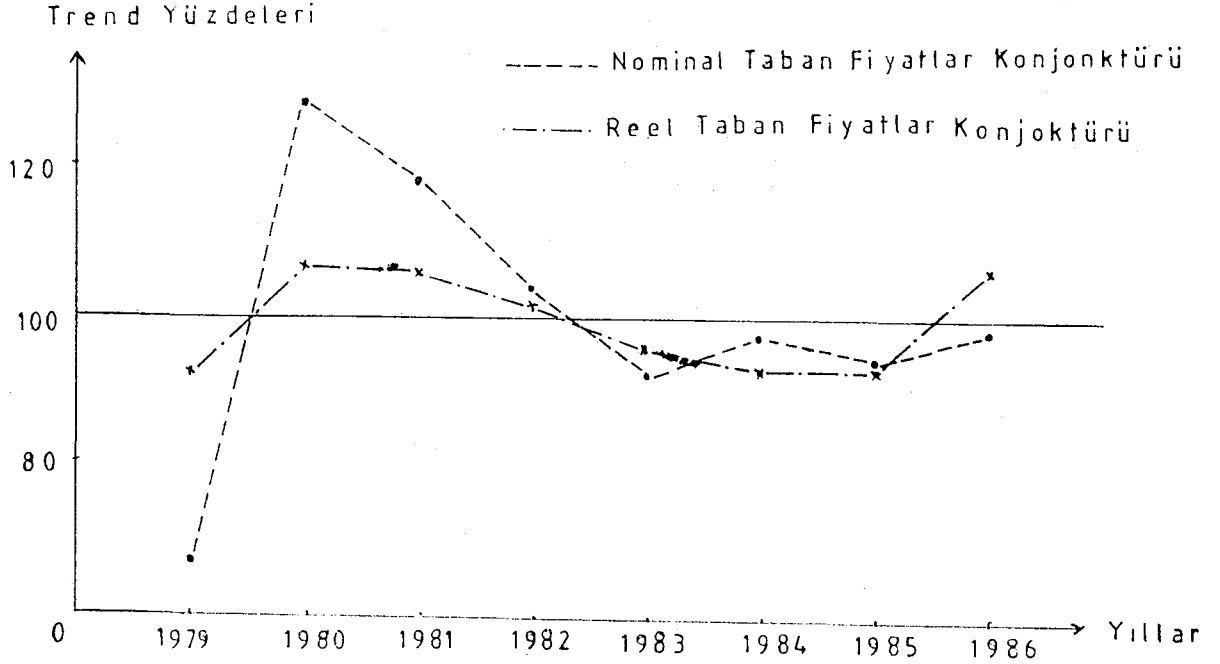
Tablo 29'da görüldüğü gibi nominal taban fiyatlarda büyük oranlarda artışlar gerçekleşirken, reel taban fiyatlarında küçük oranlarda artış ve azalışlar meydana gelmektedir. Nominal ve reel fiyatlar arasındaki (113,6-(90,7)) % 204,3 oranındaki fark, enflasyondan kaynaklanmaktadır.

Sekil (20)

Kuru İncir Reel ve Nominal Taban Fiyatları, Trend ve Konjonktürü

Şekil 20'de görüldüğü gibi, kuru incir nominal taban fiyatları trend değerlerine oldukça yakın bir gelişme göstermektedir. Nominal taban fiyatları 1980,1981 ve 1983 yıllarında trendin üzerinde, diğer yıllarda trendin altında seyretmiştir. Reel taban fiyatları da, dönem boyunca trend değerlerine oldukça yakın bir gelişme göstermektedir. Reel taban fiyatları 1980,1981,1982 ve 1986 yıllarında trendin üzerinde, diğer yıllarda trendin altında seyretmektedir.

Kuru incir nominal taban fiyat konjonktürü, araştırma döneminin başlarında normale göre oldukça büyük, dönem sonunda ise normale yakın dalgalanmalar göstermektedir. Konjonktür 1980,1981 ve 1982 yıllarında normalin üzerinde, diğer yıllarda normalin altında seyretmektedir. Normalin üzerindeki maksimum sapma 1980 yılında % 24,31 oranında, normalin altındaki minimum sapma ise, 1979 yılında % 25,64 oranında meydana gelmiştir. Konjonktürün dalgalanma sınırı (74,36-124,31) % 49,95 oranında, normalden yüksek sayılabilecek bir düzeyde dalgalanma göstermektedir.

Kuru incir reel taban fiyat konjonktürü ise, normale oldukça yakın dalgalanmalar göstermektedir. Konjonktür 1980,1981,1982 ve 1986 yıllarında normalin üzerinde, diğer yıllarda normalin altında seyretmektedir. Normalin üzerindeki maksimum sapma 1986 yılında % 6,63 oranında, normalin altındaki minimum sapma ise, 1979 yılında % 6,18 oranında meydana gelmiştir. Konjonktürün dalgalanma sınırı (93,82-106,63) % 12,81 oranında, normale oldukça yakın sayılabilecek bir şekilde dalgalanmaktadır.

D ö r d ü n c ü B ö l ü m

T Ü R K İ Y E ' D E G E L E N E K S E L İ H R A Ç Ü R Ü N L E R İ N D E U Y G U L A N A N T A B A N F İ - Y A T P O L İ T İ K A L A R I N I N B U Ü R Ü N L E R İ N Ü R E T İ M V E İ H R A C A T I Ü Z E R İ N D E K İ E T K İ L E R İ

Araştırmamızın bu bölümünde; geleneksel ihraç ürünlerinin devletçe belirlenen taban fiyatlarının, bu ürünlerin üretim ve ihracat miktarlarını nasıl etkilediğini belirlemek amacıyla regresyon ve korelasyon analizleri yapılmıştır.

Regresyon analizlerinde; araştırmamızın birinci bölümündeki açıklamalarımıza (1) bağlı olarak, taban fiyatlarının üretim ve ihracat miktarlarını bir dönem (= yıl) gecikmeli olarak etkilediği varsayılmıştır. Ayrıca taban fiyatlarının devlet tarafından serbestçe belirlenmesi ve

(1) Daha geniş bilgi için, bu araştırmamızın bkz.: s. 15.

değiştirilmelerinin kolay olması nedeniyle bağımsız değişken, üretim ve ihracat miktarlarının da, taban fiyatlarındaki değişimlerden kolaylıkla etkileneceği düşünüldüğünden bağımlı değişkenler olarak seçilmişlerdir.

Korelasyon analizi sonucunda bulunan; korelasyon katsayısı (r) ve belirlilik katsayısı (r^2) aracılığı ile elde edilen değerlerin en az, $r=0.71$ ve $r^2=0.50$ olması durumunda değişkenler arasında kuvvetli bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır (2).

Bağımsız değişkenin, bağımlı değişken üzerindeki etkisini gösteren belirlilik katsayısı yorumlandıktan sonra bizim için daha geçerli olan, gözlem sayısına (n) göre düzeltilmiş belirlilik katsayısının (\bar{r}^2) yorumuna geçilmiştir (3).

Daha sonra, değişkenler arasında gerçekten ilişkinin olup olmadığını belirlemek amacıyla, t ve F testleri (4) ve ayrıca regresyon analizdeki hata terimleri arasında ilişkinin yani, otokorelasyonun olup olmadığını gösteren Von Neumann testi yapılmıştır.

-
- (2) Kenan GÜRTAN, İstatistik ve Araştırma Metodları, İstanbul Üniv. Ya.No.96, İşletme Fakültesi Ya.No.2657, İstanbul, 1979, s.569.
- (3) Araştırmamızdaki gözlem sayısı ($n=8$ yıl) az olduğu için, yorumlarımızda \bar{r}^2 göz önüne alınmıştır. Bkz.: Uğur KORUM, İstatistiğe Giriş, Ankara Üniv.S.B.F.Ya.No.483, Ankara, 1981, s.257.
- (4) t testi ile regresyondaki bağımsız değişkenin anlamlılığı, F testi ile de topluca regresyonun anlamlılığı araştırılmaktadır.

Araştırmamızın üçüncü bölümünde, üretim ve ihracat miktarlarını etkileyen faktörler geniş olarak belirtildiği için, buradaki yorumlarımızda sadece taban fiyatlarının üretim ve ihracat miktarları üzerindeki etkileri açıklanmıştır.

Testlerin yapılması sırasında yararlanılan Minitab paket programından elde edilen değerler (5), aşağıda gösterilen işlemler aracılığı ile yorumlanmıştır.

Hipotezler:

H_0 : Değişkenler arasında ilişki yoktur.

H_1 : Değişkenler arasında ilişki vardır.

t testinin yapılışı; hesaplanan t değeri, $t_h = \frac{r \sqrt{n-2}}{\sqrt{1-r^2}}$ formülü yardımıyla bulunmuştur. Tablo t değeri, 0,025 anlamlılık düzeyi ve serbestlik derecesi (n-2) aracılığı ile 2,447 olarak bulunmuştur. Tablo t değeri ile hesaplanan t değeri, hesaplanan t değerinin işaretine bakılmadan (6) aşağıdaki karar kuralına göre karşılaştırılarak çıkan sonuca göre yorumlar yapılmıştır.

F testinin yapılışı; hesaplanan F değeri, Minitab çıktısında yer alan $F_h = \frac{MS_{\text{regression}}}{MS_{\text{residual}}} = \frac{\text{Regresyon Kareler Ortalaması}}{\text{Hata Kareleri Ortalaması}}$ işlemi aracılığı ile bulunmuştur. Tablo F değeri, 0,05 anlamlılık düzeyi ve serbestlik dereceleri 1, (n-2) aracılığı ile 5,99 olarak bulunmuş ve aşağıdaki karar kuralına göre

(5) Paket programı çıktıları eklerde gösterilmektedir.

(6) Halis PÜSKÜLCÜ-Fikret İKİZ, İstatistiğe Giriş, Ege Univ. Mühendislik Fakültesi Ya.No.1, B.2, İzmir, 1986, s.236.

hesaplanan F değeri ile tablo F değeri karşılaştırılarak çıkan sonuca göre yorumlar yapılmıştır.

Karar Kuralı:

t testi için, $\begin{cases} t_h \geq t_t & \text{ise } H_0, \text{ red edilir.} \\ t_h < t_t & \text{ise } H_0, \text{ kabul edilir.} \end{cases}$

F testi için, $\begin{cases} F_h \geq F_t & \text{ise } H_0, \text{ red edilir.} \\ F_h < F_t & \text{ise } H_0, \text{ kabul edilir.} \end{cases}$

Von Neumann testinin yapılışı, hesaplanan V değeri, Mini-tab programından bulunan Durbin Watson (=d) istatistiğinin, $V_h = d \left(\frac{n'}{n'-1} \right)$ formülünde yerine konulması ile bulunmuştur. Formülde n', gözlem sayısı ile açıklayıcı değişken sayısı arasındaki farkı göstermektedir. Tablo V değerleri, 0.01 anlamlılık düzeyi ve serbestlik derecesine (n-1) göre 0,7163 ve 3,9504 olarak bulunmuştur. Hesaplanan ve tablo aracılığı ile bulunan V değerleri aşağıda gösterilen şekilde, hangi bölgede yer alıyorsa buna göre yorumlanmıştır.

Pozitif Otokorelasyon var.	Otokorelasyon yok.	Negatif Otokorelasyon var.
$V_{0.01,7} = 0,7163$		$V_{0.01,7}^* = 3,9504$

I- TABAN FİYAT- ÜRETİM- İHRACAT İLİŞKİSİ

A- TÜTÜN

1. Baş (Taban) Fiyatların-Üretim Miktarlarına Etkisi

Devlet tarafından tütüne verilen baş fiyatın, tütün

üretim miktarları üzerindeki etkisi; baş fiyatın nominal veya reel olmasına göre farklı sonuçlar doğurabilmektedir.

a) Üretim Miktarları, Nominal Baş Fiyatlar İlişkisi

Bir yıl gecikmeli olarak yaptığımız regresyon ve korelasyon analizlerinden aşağıdaki değerler bulunmuştur (7).

$$(8) Y = 213927 - 59,9 X \quad S_y = 25511$$

$$r = -0.56 \quad (\text{Korelasyon Katsayısı})$$

$$r^2 = 0.32 \quad (\text{Belirlilik Katsayısı})$$

$$\bar{r}^2 = 0.20 \quad (\text{Düzeltilmiş Belirlilik Katsayısı})$$

Regresyon analizi sonucunda; üretim miktarları ile nominal baş fiyatlar arasında matematiksel olarak, azalan doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Fonksiyona göre; nominal baş fiyatlardaki bir birimlik artış, üretim miktarlarının 59,9 birim azalmasına neden olmaktadır.

Korelasyon analizi sonucunda; değişkenler arasında negatif yönde, 0.56 oranında zayıf bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Değişkenler arasındaki belirlilik katsayısı % 32 olarak bulunmuştur. Gözlem sayısına göre düzeltilmiş belirlilik katsayısı ise % 20 olarak bulunmuştur. Buna göre, bir önceki yılın nominal baş fiyatlarında meydana gelen değiş-

(7) Üretim miktarları Tablo 11'den, Nominal baş fiyatlar Tablo 13'den alınmıştır.

(8) Analizler için bkz.: Ek.1.

meler, bu yılın üretim miktarlarındaki değişmelerin % 20'sini açıklamaktadır. Geriye kalan % 80 oranındaki bölüm ise, nominal baş fiyatlar dışındaki değişkenlerden kaynaklanmaktadır.

t testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} t_h = -1,656 \\ t_{0.025,6} = 2,447 \end{array} \right\} t_h < t_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$

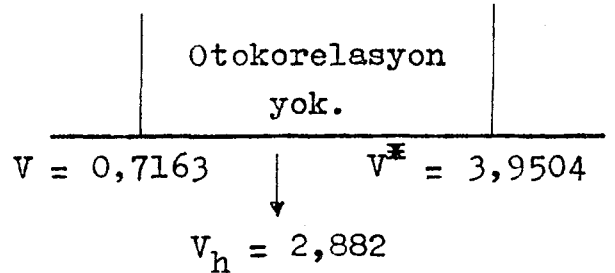
F testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} F_h = 2,762 \\ F_{0.05,1,6} = 5,99 \end{array} \right\} F_h < F_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$

t ve F testleri sonucunda, H_0 hipotezinin kabul edilmesi nedeniyle; hem regresyon denklemindeki bağımsız değişkenin katsayısı hem de, topluca regresyon katsayıları anlamsız çıkmıştır. Bu durumda bir yıl önceki nominal baş fiyatlar ile, bir yıl sonraki üretim miktarları arasında ilişkinin olmadığı söylenebilir.

Von Neumann testi sonucunda,

$$\begin{array}{l} V_h = 2,882 \\ V_{0.01,7} = 0,7163 \\ V_{0.01,7}^{\#} = 3,9504 \end{array}$$

Hesaplanan V değerinin, uç değerler arasında olması nedeniyle, otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

b) Üretim Miktarları, Reel Baş Fiyatlar
İlişkisi

Bir yıl gecikmeli olarak yaptığımız, regresyon ve korelasyon analizlerinden aşağıdaki değerler bulunmuştur(9).

$$(10) Y = 199174 - 105 X \quad S_y = 30820$$

$$r = -0.022$$

$$r^2 = 0.0005$$

$$\bar{r}^2 = 0.00001$$

Regresyon analizi sonucunda; üretim miktarları ile reel baş fiyatlar arasında matematiksel olarak, azalan doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Fonksiyona göre, reel baş fiyatlardaki bir birimlik artış, üretim miktarlarının 105 birim azalmasına neden olmaktadır.

Korelasyon analizi sonucunda; değişkenler arasında negatif yönde, 0.022 oranında ihmal edilebilecek kadar zayıf bir ilişki bulunmuştur.

Değişkenler arasındaki belirlilik katsayısı % 0.05 olarak bulunmuştur. Gözlem sayısına göre düzeltilmiş belirlilik katsayısı ise, % 0.001 olarak bulunmuştur. Buna göre; bir yıl gecikmeli olarak reel baş fiyatlarda meydana gelen değişmeler, üretim miktarlarında meydana gelen değişmeleri, hiç açıklayamadıkları sonucuna varmamız mümkündür.

(9) Üretim miktarları Tablo 11'den, Reel baş fiyatlar Tablo 13'den alınmıştır.

(10) Analizler için bkz.: Ek.2.

t testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} t_h = 0,052 \\ t_{0.025,6} = 2,447 \end{array} \right\} t_h < t_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$

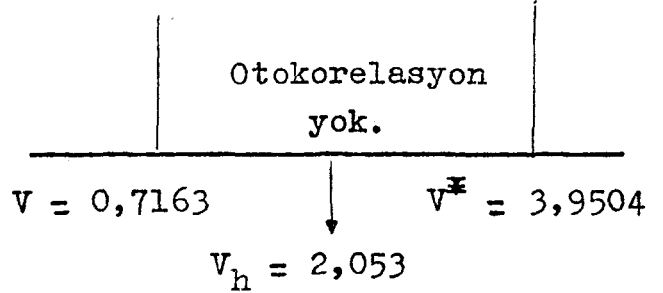
F testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} F_h = 0,003 \\ F_{0.05,1,6} = 5,99 \end{array} \right\} F_h < F_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$

t ve F testlerinin sonucunda, H_0 hipotezinin kabul edilmesi nedeniyle; hem regresyon denklemindeki bağımsız değişkenin katsayısı hem de, topluca regresyon katsayıları anlamsız çıkmıştır. Bu durumda bir yıl önceki reel baş fiyatları ile, bir yıl sonraki üretim miktarları arasında ilişkinin olmadığı söylenebilir.

Von Neumann testi sonucunda,

$$\begin{array}{l} V_h = 2,053 \\ V_{0.01,7} = 0,7163 \\ V_{0.01,7}^{\#} = 3,9504 \end{array}$$

Hesaplanan V değerinin, uç değerler arasında olması nedeniyle, otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

Yukarıda yaptığımız analizlerin sonucunda; bir yıl önceki baş fiyatların, bu yılki üretim miktarları üzerinde etkisi olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle beklenilenin aksine, tütün üretim miktarlarını baş fiyatları yoluyla yönlendirmek olanağının olmadığı sonucuna varmamız mümkündür.

Yapılan bir araştırma ise, tütün arzının fiyatlara karşı duyarlı olmadığını, fakat bir önceki yılın verimine duyarlı olduğunu ortaya koymuştur (11).

2. Baş (Taban) Fiyatların-İhracat Miktarları- na Etkisi

Tütün ihracat miktarları ile baş fiyatlar ilişkisi, baş fiyatların reel veya nominal olmasına göre, farklı sonuçlar doğurabilmektedir.

a)İhracat Miktarları, Nominal Baş Fiyatlar İlişkisi

Bir yıl gecikmeli olarak yaptığımız regresyon ve korelasyon analizlerinden aşağıdaki değerler bulunmuştur (12).

$$(13) Y = 95543 - 4,7 X \quad S_y = 22919$$

$$r = -0.059$$

$$r^2 = 0.0035$$

$$\bar{r}^2 = 0.00001$$

Regresyon analizi sonucunda; ihracat miktarları ile nominal baş fiyatlar arasında matematiksel olarak, azalan doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Fonksiyona göre nominal baş fiyatlardaki bir birimlik artış ihracat miktarlarını 4,7 birim azaltmaktadır.

(11) Daha geniş bilgi için bkz.: BULMUŞ, s.72.

(12) İhracat miktarları Tablo 11'den, Nominal baş fiyatlar Tablo 13'den alınmıştır.

(13) Analizler için bkz.: Ek.3.

Korelasyon analizi sonucunda; değişkenler arasında negatif yönde, 0.059 oranında ihmal edilebilecek kadar çok zayıf bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Değişkenler arasındaki belirlilik katsayısı % 0.35 olarak bulunmuştur. Gözlem sayısına göre düzeltilmiş belirlilik katsayısı ise, % 0.001 olarak bulunmuştur. Buna göre; bir yıl gecikmeli olarak baş fiyatlarda meydana gelen değişmeler, üretim miktarlarında meydana gelen değişmeleri, hiç açıklayamadıkları sonucuna varmamız mümkündür.

t testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} t_h = -0,145 \\ t_{0.025,6} = 2,447 \end{array} \right\} t_h < t_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edildi.}$$

F testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} F_h = 0,021 \\ F_{0.05,1,6} = 5,99 \end{array} \right\} F_h < F_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edildi.}$$

t ve F testleri sonucunda, H_0 hipotezinin kabul edilmesi nedeniyle; hem regresyon denklemindeki bağımsız değişkenin katsayısı hem de, topluca regresyon katsayıları anlamsız çıkmıştır. Bu durumda bir yıl önceki nominal baş fiyatlar ile, bir yıl sonraki ihracat miktarları arasında ilişkinin olmadığı söylenebilir.

Von Neumann testi sonucunda,

$$V_h = 2,333$$

$$V_{0.01,7} = 0,7163$$

$$V_{0.01,7}^* = 3,9504$$

	Otokorelasyon yok	
$V = 0,7163$	↓	$V^* = 3,9504$
	$V_h = 2,333$	

Hesaplanan V değerlerinin, uç değerler arasında olması nedeniyle, otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

b) İhracat Miktarları, Reel Baş Fiyatlar
İlişkisi

Bir yıl gecikmeli olarak yaptığımız regresyon ve korelasyon analizlerinden aşağıdaki değerler bulunmuştur (14)

$$(15) Y = 275422 - 2798 X$$

$$S_y = 13740$$

$$r = -0.80$$

$$r^2 = 0.64$$

$$\bar{r}^2 = 0.58$$

Regresyon analizi sonucunda; ihracat miktarları ile reel baş fiyatlar arasında matematiksel olarak, azalan doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Fonksiyona göre reel baş fiyatlardaki bir birimlik artış, ihracat miktarlarını 2798 birim azaltmaktadır.

Korelasyon analizi sonucunda; değişkenler arasında negatif yönde, 0.80 oranında kuvvetli bir ilişki ortaya

(14) İhracat miktarları Tablo 11'den, Reel Baş Fiyatlar Tablo 13'den alınmıştır.

(15) Analizler için bkz.: Ek.4.

çıkmiştir.

Değişkenler arasındaki belirlilik katsayısı % 64 olarak bulunmuştur. Gözlem sayısına göre düzeltilmiş belirlilik katsayısı ise, % 58 olarak bulunmuştur. Buna göre; bir yıl gecikmeli olarak reel baş fiyatlarda oluşan değişmeler, ihracat miktarlarında oluşan değişmelerin % 58'ini açıklamaktadır. Geriye kalan % 42 oranındaki değişmeler ise, reel baş fiyatlar dışında kalan değişkenlerden kaynaklanmaktadır.

t testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} t_h = -3,265 \\ t_{0.025,6} = 2,447 \end{array} \right\} t_h > t_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ red edilmiştir.}$$

F testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} F_h = 10,754 \\ F_{0.05,1,6} = 5,99 \end{array} \right\} F_h > F_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ red edilmiştir.}$$

t ve F testleri sonucunda, H_0 hipotezinin red edilmesi nedeniyle; hem regresyondaki bağımsız değişkenin katsayısı hem de, topluca regresyon katsayıları anlamlı çıkmıştır. Bu durumda bir önceki yıl reel baş fiyatları ile, bir yıl sonraki ihracat miktarları arasında ilişkinin olduğu söylenebilir.

Von Neumann testi sonucunda,

$$V_h = 2,065$$

$$V_{0.01,7} = 0,7163$$

$$V_{0.01,7}^* = 3,9504$$

	Otokorelasyon yok.	
$V = 0,7163$	↓	$V^* = 3,9594$
	$V_h = 2,065$	

Hesaplanan V değerinin, uç değerler arasında olması nedeniyle, otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

Yukarıda yaptığımız analizlerin sonucunda; bir yıl önceki baş fiyatların bir yıl sonraki ihracat miktarları üzerindeki etkisini aşağıdaki gibi sonuca bağlamamız mümkündür.

Nominal baş fiyatlar ile ihracat miktarları arasında ilişkinin olmadığı ancak, reel baş fiyatlar ile ihracat miktarları arasında zayıf da olsa, bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumda enflasyon göz önüne alınarak belirlenen reel baş fiyatlar, ihracat miktarları üzerinde kuvvetli olarak ve azaltıcı yönde etki yapabilmektedir.

B- PAMUK

1. Taban Fiyatların-Üretim Miktarlarına Etkisi

Devlet tarafından pamuğa verilen taban fiyatların, üretim miktarları üzerindeki etkisi, taban fiyatların reel veya nominal olmasına göre farklı sonuçlar doğurabilmektedir.

a) Üretim Miktarları, Nominal Taban Fiyatlar İlişkisi

Bir yıl gecikmeli olarak yaptığımız regresyon ve korelasyon analizlerinden aşağıdaki değerler bulunmuştur (16).

$$(17) Y = 508335 + 70 X \quad S_y = 30623$$

$$r = 0.225$$

$$r^2 = 0.051$$

$$\bar{r}^2 = 0.00001$$

Regresyon analizi sonucunda; üretim miktarları ile nominal taban fiyatları arasında matematiksel olarak, artan doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Fonksiyona göre, nominal taban fiyatların bir birim artması durumunda, üretim miktarlarında 70 birimlik artış meydana gelecektir.

Korelasyon analizi sonucunda; değişkenler arasında pozitif yönde, 0.0225 oranında çok zayıf bir ilişki bulunmuştur.

Değişkenler arasındaki belirlilik katsayısı % 5,1 olarak bulunmuştur. Gözlem sayısına göre düzeltilmiş belirlilik katsayısı ise, % 0.001 olarak bulunmuştur. Buna göre; bir yıl gecikmeli olarak nominal taban fiyatlarında meydana gelen değişmeler, üretim miktarlarında meydana gelen değişmeleri hiç açıklayamadıkları sonucuna varmamız mümkündür.

(16) Üretim miktarları Tablo 14'den, Nominal taban fiyatlar Tablo 17'den alınmıştır.

(17) Analizler için bkz.: Ek.5.

t testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} t_h = 0,566 \\ t_{0.025,6} = 2,447 \end{array} \right\} t_h < t_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edildi.}$$

F testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} F_h = 0.032 \\ F_{0.05,1,6} = 5,99 \end{array} \right\} F_h < F_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edildi.}$$

t ve F testleri sonucunda, F testleri sonucunda, H_0 hipotezinin kabul edilmesi nedeniyle; hem regresyon denklemindeki bağımsız değişkenin katsayısı hem de, topluca regresyon katsayıları anlamsız çıkmıştır. Bu durumda bir yıl önceki nominal taban fiyatlar ile, bir yıl sonraki üretim miktarları arasında ilişkinin olmadığı söylenebilir.

Von Neumann testi sonucunda,

$V_h = 1,808$		Otokorelasyon	
$V_{0.01,7} = 0,7163$		yok.	
$V_{0.01,7}^* = 3,9504$	$V = 0,7163$	↓	$V^* = 3,9504$
		$V_h = 1,808$	

Hesaplanan V değerinin, uç değerler arasında olması nedeniyle, otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

b) Üretim Miktarları, Reel Taban Fiyatlar İlişkisi

Bir yıl gecikmeli olarak yaptığımız regresyon ve korelasyon analizlerinden aşağıdaki değerler bulunmuştur (18).

(18) Üretim miktarları Tablo 14'den, Reel taban fiyatlar Tablo 17'den alınmıştır.

$$(19) Y = 872032 - 15541 X \quad S_y = 21070$$

$$r = 0,742$$

$$r^2 = 0,551$$

$$\bar{r}^2 = 0,476$$

Regresyon analizi sonucunda; üretim miktarları ile reel taban fiyatlar arasında matematiksel olarak, azalan doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Fonksiyona göre reel taban fiyatlarındaki bir birimlik artış, üretim miktarlarını 15541 birim azaltmaktadır.

Korelasyon analizi sonucunda; değişkenler arasında negatif yönde, 0.742 oranında kuvvetli bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Değişkenler arasındaki belirlilik katsayısı % 55,1 olarak bulunmuştur. Gözlem sayısına göre düzeltilmiş belirlilik katsayısı ise, % 47,6 olarak bulunmuştur. Buna göre, bir yıl gecikmeli olarak reel taban fiyatlarda meydana gelen değişmeler, üretim miktarlarında meydana gelen değişmelerin % 47,6'sını açıklamaktadır. Geriye kalan % 52,4 oranındaki değişmeler ise, reel taban fiyatların dışındaki değişkenlerden kaynaklanmaktadır.

t testi sonucunda,

$$t_h = -2,712$$

$$t_{0.025,6} = 2,447$$

$t_h > t_t$ olduğundan, H_0 red edilmiştir.

(19) Analizler için bkz.: Ek.6.

F testi sonucunda,

$$F_h = 7,349$$

$$F_{0.05,1,6} = 5,99$$

$F_h > F_t$ olduğundan, H_0 red edilmiştir.

t ve F testleri sonucunda, H_0 hipotezinin red edilmesi nedeniyle; hem regresyon denklemindeki bağımsız değişkenin katsayısı hem de, topluca regresyon katsayıları anlamlı çıkmıştır. Bu durumda bir yıl önceki reel taban fiyatlar ile, bir yıl sonraki üretim miktarları arasında ilişkinin olduğu söylenebilir.

Von Neumann testi sonucunda,

$$V_h = 1,983$$

$$V_{0.01,7} = 0,7163$$

$$V_{0.01,7}^* = 3,9504$$

	Otokorelasyon yok.	
$V = 0,7163$	↓	$V^* = 3,9504$
	$V_h = 1,983$	

Hesaplanan V değerinin, uç değerler arasında olması nedeniyle, otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

Yukarıda yaptığımız analizlerin sonucunda; bir yıl önceki taban fiyatların, bir yıl sonraki üretim miktarları üzerindeki etkisini aşağıdaki gibi sonuca bağlamamız mümkündür.

Beklenenin aksine, naminal taban fiyatlar ile üretim miktarları arasında ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Reel taban fiyatların ise, üretim miktarlarını azaltıcı yönde ve kuvvetli olarak etkilediği ortaya çıkmıştır.

2. Taban Fiyatların-İhracat Miktarlarına
Etkisi

Pamuk ihracat miktarları ile taban fiyatlar ilişkisi, taban fiyatların reel veya nominal olmasına göre farklı sonuçlar doğurabilmektedir.

a) İhracat Miktarları, Nominal Taban Fiyatlar İlişkisi

Bir yıl gecikmeli olarak yaptığımız regresyon ve korelasyon analizlerinden aşağıdaki değerler bulunmuştur (20).

$$(21) Y = 237346 - 381 X \quad S_y = 48887$$

$$r = 0.617$$

$$r^2 = 0.381$$

$$\bar{r}^2 = 0.278$$

Regresyon analizi sonucunda; ihracat miktarları ile nominal taban fiyatlar arasında matematiksel olarak, azalan doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Fonksiyona göre nominal taban fiyatlardaki bir birimlik artış, ihracat miktarlarını 381 birim azaltmaktadır.

Korelasyon analizi sonucunda; değişkenler arasında negatif yönde, 0.617 oranında oldukça kuvvetli sayılabilecek bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Değişkenler arasındaki belirlilik katsayısı % 38,1

(20) İhracat miktarları Tablo 14'den, Nominal taban fiyatlar Tablo 17'den alınmıştır.

(21) Analizler için bkz.: Ek.7.

olarak bulunmuştur. Gözlem sayısına göre düzeltilmiş belirlilik katsayısı ise, % 27,8 olarak bulunmuştur. Buna göre, bir yıl gecikmeli olarak nominal taban fiyatlarda meydana gelen değişimler, ihracat miktarlarında meydana gelen değişimlerin % 27,8'ini açıklamaktadır. Geriye kalan % 72,2 oranındaki değişimler ise, nominal taban fiyatları dışında kalan değişkenlerden kaynaklanmaktadır.

t testi sonucunda,

$$t_h = -1,921$$

$$t_{0.025,6} = 2,447$$

$t_h < t_t$ olduğundan, H_0 kabul edildi.

F testi sonucunda,

$$F_h = 3,692$$

$$F_{0.05,1,6} = 5,99$$

$F_h < F_t$ olduğundan, H_0 kabul edildi.

t ve F testlerinin sonucunda, H_0 hipotezinin kabul edilmesi nedeniyle; hem regresyon denklemindeki bağımsız değişkenin katsayısı, hem de, topluca regresyon katsayıları anlamsız çıkmıştır. Bu durumda bir yıl önceki nominal taban fiyatlar ile, bir yıl sonraki ihracat miktarları arasında ilişkinin olmadığı söylenebilir.

Von Neumann testi sonucunda,

$$V_h = 2,519$$

$$V_{0.01,7} = 0,7163$$

$$V_{0.01,7}^* = 3,9504$$

	Otokorelasyon yok.	
$V = 0,7163$	↓	$V^* = 3,9504$
	$V_h = 2,519$	

Hesaplanan V değerinin, uç değerler arasında olması nedeniyle, otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

b) İhracat Miktarları, Reel Taban Fiyatlar İlişkisi

Bir yıl gecikmeli olarak yaptığımız regresyon ve korelasyon analizlerinden aşağıdaki değerler bulunmuştur(22).

$$(23) Y = -147037 + 14767 X \quad S_y = 58048$$

$$r = 0.357$$

$$r^2 = 0.127$$

$$\bar{r}^2 = 0.00001$$

Regresyon analizi sonucunda; ihracat miktarları ile reel taban fiyatlar arasında matematiksel olarak, artan doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Fonksiyona gore, reel taban fiyatlardaki bir birimlik artış, ihracat miktarlarını 14767 birim arttırmaktadır.

Korelasyon analizi sonucunda; değişkenler arasında pozitif yonde, 0.357 oranında zayıf bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Değişkenler arasındaki belirlilik katsayısı % 12,7 olarak bulunmuştur. Gozlem sayısına gore duzeltilmif belirlilik katsayısı ise, % 0.01 olarak bulunmuştur. Buna

(22) İhracat miktarları Tablo 14'den, Reel taban fiyatlar Tablo 17'den alınmıştır.

(23) Analizler için bkz.: Ek.8.

göre, bir yıl gecikmeli olarak reel taban fiyatlarda meydana gelen değişmeler, ihracat miktarlarında meydana gelen değişmeleri hiç açıklayamadıkları sonucuna varmamız mümkündür.

t testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} t_h = 0,936 \\ t_{0.025,6} = 2,447 \end{array} \right\} t_h < t_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$

F testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} F_h = 0,874 \\ F_{0.05,1,6} = 5,99 \end{array} \right\} F_h < F_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$

t ve F testleri sonucunda, H_0 hipotezinin kabul edilmesi nedeniyle; hem regresyondaki bağımsız değişkenin katsayısı hem de, topluca regresyon katsayıları anlamsız çıkmıştır. Bu durumda bir önceki yıl reel taban fiyatları ile, bir yıl sonraki ihracat miktarları arasında ilişkinin olmadığı söylenebilir.

Von Neumann testi sonucunda,

$V_h = 1,622$		Otokorelasyon	
$V_{0.01,7} = 0,7163$		yok.	
$V_{0.01,7}^* = 3,9504$			
	$V = 0,7163$	↓	$V^* = 3,9504$
		$V_h = 1,622$	

Hesaplanan V değerinin, uç değerler arasında olması nedeniyle, otokorelasyonun olmadığı sonucuna varılmıştır.

Yukarıda yaptığımız analizlerin sonucunda; bir yıl

gecikmeli taban fiyatlar ile ihracat miktarları arasında ilişkinin olmadığı sonucuna varmamız mümkündür. Bu nedenle, taban fiyatlar aracılığıyla ihracat miktarları üzerinde etki yapılamayacağı ortaya çıkmaktadır.

C- FINDIK

1. Taban Fiyatlarının-Üretim Miktarlarına Etkisi

Devlet tarafından fındık için verilen taban fiyatların, üretim miktarları üzerindeki etkisi, taban fiyatların reel veya nominal olmasına göre farklı sonuçlar doğurabilmektedir.

a) Üretim Miktarları, Nominal Taban Fiyatlar ilişkisi

Bir yıl gecikmeli olarak yaptığımız regresyon ve korelasyon analizlerinden aşağıdaki değerler bulunmuştur (24).

$$(25) Y = 287225 - 19 X \quad S_y = 74858$$

$$r = -0.072$$

$$r^2 = 0.005$$

$$\bar{r}^2 = 0.00001$$

Regresyon analizi sonucunda; üretim miktarları ile nominal taban fiyatları arasında matematiksel olarak, aza-

(24) Üretim Miktarları Tablo 18'den, Nominal taban fiyatları Tablo 21'den alınmıştır.

(25) Analizler için bkz.: Ek.9.

lan doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Fonksiyona göre, nominal taban fiyatların bir birim artması durumunda, üretim miktarlarında 19 birimlik azalış meydana gelecektir.

Korelasyon analizi sonucunda; değişkenler arasında negatif yönde, 0.072 oranında ihmal edilebilecek kadar çok zayıf bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Değişkenler arasındaki belirlilik katsayısı % 0.5 olarak bulunmuştur. Gözlem sayısına göre düzeltilmiş belirlilik katsayısı ise, % 0.001 olarak bulunmuştur. Buna göre; bir yıl gecikmeli olarak, nominal taban fiyatlarda meydana gelen değişimleri hiç açıklayamadıkları sonucuna varmamız mümkündür.

t testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} t_h = -0,176 \\ t_{0.025,6} = 2,447 \end{array} \right\} t_h < t_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$

F testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} F_h = 0,031 \\ F_{0.05,1,6} = 5,99 \end{array} \right\} F_h < F_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$

t ve F testleri sonucunda, H_0 hipotezinin kabul edilmesi nedeniyle; hem regresyon denklemindeki bağımsız değişkenin katsayısı hem de, topluca regresyon katsayıları anlamsız çıkmıştır. Bu durumda bir yıl önceki nominal taban fiyatlar ile, bir yıl sonraki üretim miktarları arasında ilişkinin olmadığı söylenebilir.

Von Neumann testi sonucunda,

$$V_h = 3,430$$

$$V_{0.01,7} = 0,7163$$

$$V_{0.01,7}^{\#} = 3,9505$$

	Otokorelasyon yok.	
$V = 0,7163$	↓	$V^{\#} = 3,9504$
	$V_h = 3,430$	

Hesaplanan V değerinin, uç değerler arasında olması nedeniyle, otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

b) Üretim Miktarları, Reel Taban Fiyatlar
İlişkisi

Bir yıl gecikmeli olarak yaptığımız regresyon ve korelasyon analizlerinden aşağıdaki değerler bulunmuştur(26).

$$(27) Y = 200792 + 1705 X$$

$$S_y = 72223$$

$$r = 0.273$$

$$r^2 = 0.074$$

$$\bar{r}^2 = 0.00001$$

Regresyon analizi sonucunda; üretim miktarları ile reel taban fiyatlar arasında matematiksel olarak, artan doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Fonksiyona göre, reel taban fiyatlardaki bir birimlik artış, üretim miktarlarını 1705 birim arttırmaktadır.

Korelasyon analizi sonucunda; değişkenler arasında pozitif yönde, 0.273 oranında zayıf bir ilişki ortaya çıkmıştır.

(26) Üretim miktarları Tablo 18'den, Reel Taban Fiyatlar Tablo 21'den alınmıştır.

(27) Analizler için bkz.: Ek.10.

Değişkenler arasındaki belirlilik katsayısı % 7,4 olarak bulunmuştur. Gözlem sayısına göre düzeltilmiş belirlilik katsayısı ise, % 0.001 olarak bulunmuştur. Buna göre, bir yıl gecikmeli olarak reel taban fiyatlarda oluşan değişmeler, üretim miktarlarında oluşan değişmeleri hiç açıklayamadıkları sonucuna varmamız mümkündür.

t testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} t_h = 0,695 \\ t_{0.025,6} = 2,447 \end{array} \right\} t_h < t_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$

F testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} F_h = 0,479 \\ F_{0.05,1,6} = 5,99 \end{array} \right\} F_h < F_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$

t ve F testleri sonucunda, H_0 hipotezinin kabul edilmesi nedeniyle; hem regresyon denklemindeki bağımsız değişkenin katsayısı hem de, topluca regresyon katsayıları anlamsız çıkmıştır. Bu durumda bir yıl önceki reel taban fiyatlar ile bir yıl sonraki üretim miktarları arasında ilişkinin olmadığı söylenebilir.

Von Neumann testi sonucunda,

$V_h = 2,870$	Otokorelasyon	
$V_{0.01,7} = 0,7163$	yok.	
$V_{0.01,7}^* = 3,9504$	$V = 0,7163$	$V^* = 3,9504$
	$V_h = 2,870$	

Hesaplanan V değerinin, uç değerler arasında olması nedeniyle, otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

Yukarıda yaptığımız analizlerin sonucunda; fındık için bir yıl önceki taban fiyatların bir yıl sonraki üretim miktarları üzerinde etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Buna göre, fındık üretimini taban fiyatlar aracılığıyla etkilemek olanığının olmadığı ortaya çıkmaktadır.

2. Taban Fiyatlarının-İhracat Miktarlarına Etkisi

Fındık ihracat miktarları ile taban fiyatlar ilişkisi, taban fiyatların reel veya nominal olmasına göre farklı sonuçlar doğurabilmektedir.

a) İhracat Miktarları, Nominal Taban Fiyatlar İlişkisi

Bir yıl gecikmeli olarak yaptığımız regresyon ve korelasyon analizlerinden aşağıdaki değerler bulunmuştur(28).

$$(29) Y = 111415 + 1,1 X \quad S_y = 16303$$
$$r = 0.020$$
$$r^2 = 0.0004$$
$$\bar{r}^2 = 0.00001$$

Regresyon analizi sonucunda; ihracat miktarları ile nominal taban fiyatlar arasında matematiksel olarak, artan doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Fonksiyona göre, nominal taban fiyatlarındaki bir birimlik artış, ihracat miktarla-

(28) İhracat miktarları Tablo 18'den, Nominal Taban Fiyatlar Tablo 21'den alınmıştır.

(29) Analizler için bkz.: Ek.11.

rını 1,1 birim arttırmaktadır.

Korelasyon analizi sonucunda; değişkenler arasında pozitif yönde, 0.020 oranında ihmal edilebilecek kadar zayıf bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Değişkenler arasındaki belirlilik katsayısı % 0.04 olarak bulunmuştur. Gözlem sayısına göre düzeltilmiş belirlilik katsayısı ise, % 0.001 olarak bulunmuştur. Buna göre, bir yıl gecikmeli olarak nominal taban fiyatlarda meydana gelen değişmeler, ihracat miktarlarında meydana gelen değişmeleri hiç açıklayamadıkları sonucuna varmamız mümkündür.

t testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} t_h = 0,049 \\ t_{0.025,6} = 2,447 \end{array} \right\} t_h < t_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$

F testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} F_h = 0,002 \\ F_{0.05,1,6} = 5,99 \end{array} \right\} F_h < F_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$

t ve F testleri sonucunda, H_0 hipotezinin kabul edilmesi nedeniyle; hem regresyon denklemindeki bağımsız değişkenin katsayısı hem de, topluca regresyon katsayıları anlamsız çıkmıştır. Bu durumda bir yıl önceki nominal taban fiyatlar ile, bir yılsonraki ihracat miktarları arasında ilişkinin olmadığı söylenebilir.

Von Neumann testi sonucunda,

$$V_h = 3,103$$

$$V_{0.01,7} = 0,7163$$

$$V_{0.01,7}^* = 3,9504$$

	Otokorelasyon yok.	
$V = 0,7163$	↓	$V^* = 3,9504$
	$V_h = 3,103$	

Hesaplanan V değerinin, uç değerler arasında olması nedeniyle, otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

b) İhracat Miktarları, Reel Taban Fiyatlar
İlişkisi

Bir yıl gecikmeli olarak yaptığımız regresyon ve korelasyon analizlerinden aşağıdaki değerler bulunmuştur (30).

$$(31) Y = 110502 + 26 X$$

$$S_y = 16303$$

$$r = 0.020$$

$$r^2 = 0.0004$$

$$\bar{r}^2 = 0.00001$$

Regresyon analizi sonucunda; ihracat miktarları ile reel taban fiyatlar arasında matematiksel olarak, artan doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Fonksiyona göre, reel taban fiyatlardaki bir birimlik artış, ihracat miktarlarını 26 birim arttırmaktadır.

Korelasyon analizi sonucunda; değişkenler arasında pozitif yönde 0.020 oranında ihmal edilebilecek kadar zayıf bir ilişki ortaya çıkmıştır.

(30) İhracat Miktarları, Tablo 18'den, Reel Taban Fiyatlar Tablo 21'den alınmıştır.

(31) Analizler için bkz: Ek.12.

Değişkenler arasındaki belirlilik katsayısı % 0.04 olarak bulunmuştur. Gözlem sayısına göre düzeltilmiş belirlilik katsayısı ise, % 0.001 olarak bulunmuştur. Buna göre, bir yıl gecikmeli olarak reel taban fiyatlarda meydana gelen değişmeler, ihracat miktarlarında meydana gelen değişmeleri hiç açıklayamadıkları sonucuna varmamız mümkündür.

t testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} t_h = 0,048 \\ t_{0.025,6} = 2,447 \end{array} \right\} t_h < t_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$

F testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} F_h = 0,002 \\ F_{0.05,1,6} = 5,99 \end{array} \right\} F_h < F_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$

t ve F testleri sonucunda, H_0 hipotezinin kabul edilmesi nedeniyle; hem regresyondaki bağımsız değişkenin katsayısı hem de, topluca regresyon katsayıları anlamsız çıkmıştır. Bu durumda bir önceki yıl reel taban fiyatları ile, bir sonraki yıl ihracat miktarları arasında ilişkinin olmadığı söylenebilir.

Von Neumann testi sonucunda,

$$V_h = 2,870$$

$$V_{0.01,7} = 0,7163$$

$$V_{0.01,7}^{\#} = 3,9504$$

	Otokorelasyon yok.	
$V = 0,7163$	↓	$V^{\#} = 3,9504$
	$V_h = 2,870$	

Hesaplanan V değerinin, uç değerler arasında olması nedeniyle, otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

Yukarıda yaptığımız analizlerin sonucunda; bir yıl gecikmeli taban fiyatlar ile, ihracat miktarları arasında ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle, taban fiyatları aracılığı ile ihracat miktarları üzerinde etki yapılamayacağı ortaya çıkmaktadır.

D- ÇEKİRDEKSİZ KURU ÜZÜM

1. Taban Fiyatlarının-Üretim Miktarlarına Etkisi

Devlet tarafından çekirdeksiz kuru üzüme verilen taban fiyatların, üretim miktarları üzerindeki etkisi, taban fiyatların reel veya nominal olmasına göre farklı sonuçlar doğurabilmektedir.

a) Üretim Miktarları, Nominal Taban Fiyatlar İlişkisi

Bir yıl gecikmeli olarak yaptığımız regresyon ve korelasyon analizlerinden aşağıdaki değerler bulunmuştur (32).

$$(33) Y = 103810 - 8,9 X \quad S_y = 4701$$

$$r = -0.234$$

$$r^2 = 0.055$$

$$\bar{r}^2 = 0.00001$$

(32) Üretim Miktarları Tablo 22'den, Nominal Taban Fiyatlar Tablo 25'den alınmıştır.

(33) Analizler için bkz.: Ek.13.

Regresyon analizi sonucunda; üretim miktarları ile nominal taban fiyatlar arasında matematiksel olarak, azalan doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Fonksiyona göre, nominal taban fiyatların bir birim artması durumunda, üretim miktarlarında 8,9 birimlik azalma meydana gelecektir.

Korelasyon analizi sonucunda; değişkenler arasında negatif yönde, 0.055 oranında ihmal edilebilecek kadar çok zayıf bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Değişkenler arasındaki belirlilik katsayısı % 5.5 olarak bulunmuştur. Gözlem sayısına göre düzeltilmiş belirlilik katsayısı ise, % 0.001 olarak bulunmuştur. Buna göre; bir yıl gecikmeli olarak, nominal taban fiyatlarda meydana gelen değişimler, üretim miktarlarında meydana gelen değişimleri hiç açıklayamadıkları sonucuna varmamız mümkündür.

t testi sonucunda,

$$t_h = -0,589 \quad t_h < t_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$
$$t_{0.025,6} = 2,447$$

F testi sonucunda,

$$F_h = 0,349 \quad F_h < F_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$
$$F_{0.05,1,6} = 5,99$$

t ve F testlerinin sonucunda, H_0 hipotezinin kabul edilmesi nedeniyle; hem regresyon denklemindeki bağımsız değişkenin katsayısı hem de, topluca regresyon katsayıları anlamsız çıkmıştır. Bu durumda bir yıl önceki nominal ta-

ban fiyatları ile, bir yıl sonraki üretim miktarları arasında ilişkinin olmadığı söylenebilir.

Von Neumann testi sonucunda,

$$V_h = 2,870$$

$$V_{0.01,7} = 0,7163$$

$$V_{0.01,7}^* = 3,9504$$

	Otokorelasyon yok.	
$V = 0,7163$	↓	$V^* = 3,9504$
	$V_h = 2,870$	

Hesaplanan V değerinin, uç değerler arasında olması nedeniyle, otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

b) Üretim Miktarları, Reel Taban Fiyatlar
İlişkisi

Bir yıl gecikmeli olarak yaptığımız regresyon ve korelasyon analizlerinden aşağıdaki değerler bulunmuştur (34).

$$(35) Y = 96852 + 149 X$$

$$S_y = 4751$$

$$r = 0.186$$

$$r^2 = 0.035$$

$$\bar{r}^2 = 0.00001$$

Regresyon analizi sonucunda; üretim miktarları ile reel taban fiyatlar arasında matematiksel olarak, artan doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Fonksiyona göre, reel taban fiyatlardaki bir birimlik artış, üretim miktarlarını 149 birim arttırmaktadır.

(34) Üretim miktarları Tablo 22'den, Reel taban fiyatlar Tablo 25'den alınmıştır.

(35) Analiz için bkz.: Ek.14.

Korelasyon analizi sonucunda; değişkenler arasında pozitif yönde, 0.186 oranında zayıf bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Değişkenler arasındaki belirlilik katsayısı % 3.5 olarak bulunmuştur. Gözlem sayısına göre düzeltilmiş belirlilik katsayısı ise, % 0.001 olarak bulunmuştur. Buna göre, bir yıl gecikmeli olarak reel taban fiyatlarda oluşan değişmeler, üretim miktarlarında oluşan değişmeleri hiç açıklayamadıkları sonucuna varmamız mümkündür.

t testi sonucunda,

$$t_h = 0,463 \quad t_h < t_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$
$$t_{0.025,6} = 2,447$$

F testi sonucunda,

$$F_h = 0,215 \quad F_h < F_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$
$$F_{0.05,1,6} = 5,99$$

t ve F testleri sonucunda, H_0 hipotezinin kabul edilmesi nedeniyle; hem regresyon denklemindeki bağımsız değişkenin katsayısı hem de, topluca regresyon katsayıları anlamsız çıkmıştır. Bu durumda, bir yıl önceki reel taban fiyatlar ile, bir yıl sonraki üretim miktarları arasında ilişkinin olmadığı söylenebilir.

Von Neumann testi sonucunda,

$$V_h = 2,7883$$

$$V_{0.01,7} = 0,7163$$

$$V_{0.01,7}^* = 3,9504$$

	Otokorelasyon yok.	
$V = 0,7163$	↓	$V^* = 3,9504$
	$V_h = 2,7883$	

Hesaplanan V değerinin, uç değerler arasında olması nedeniyle, otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

Yukarıda yaptığımız analizler sonucunda; çekirdeksiz kuru üzüm için, bir yıl önceki taban fiyatların bir yıl sonraki üretim miktarları üzerinde etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Buna göre, çekirdeksiz kuru üzüm üretimini taban fiyatlar aracılığı ile etkilemek olanağının olmadığı ortaya çıkmaktadır.

2. Taban Fiyatlarının İhracat Miktarlarına Etkisi

Çekirdeksiz kuru üzüm ihracat miktarları ile taban fiyatlar ilişkisi, taban fiyatların reel veya nominal olmasına göre farklı sonuçlar doğurabilmektedir.

a) İhracat Miktarları, Nominal Taban Fiyatlar İlişkisi

Bir yıl gecikmeli olarak yaptığımız regresyon ve korelasyon analizlerinden aşağıdaki değerler bulunmuştur (36).

(36) İhracat miktarları Tablo 22'den, Nominal taban fiyatlar Tablo 25'den alınmıştır.

$$(37) Y = 79106 + 72,2 X \quad S_y = 10881$$

$$r = 0.644$$

$$r^2 = 0.414$$

$$\bar{r}^2 = 0.316$$

Regresyon analizi sonucunda; ihracat miktarları ile nominal taban fiyatlar arasında matematiksel olarak artan doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Fonksiyona göre nominal taban fiyatlardaki bir birimlik artış, ihracat miktarlarını 72,2 birim arttırmaktadır.

Korelasyon analizi sonucunda; değişkenler arasında pozitif yönde, 0.644 oranında kuvvetli sayılabilecek bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Değişkenler arasındaki belirlilik katsayısı % 41,4 olarak bulunmuştur. Gözlem sayısına göre düzeltilmiş belirlilik katsayısı ise, % 31,6 olarak bulunmuştur. Buna göre, bir yıl gecikmeli olarak nominal taban fiyatlarda meydana gelen değişmeler, ihracat miktarlarında meydana gelen değişmelerin % 31,6'sını açıklamaktadır. Geriye kalan % 68,4 oranındaki değişmeler ise, nominal taban fiyatlar dışındaki değişkenlerden kaynaklanmaktadır.

t testi sonucunda,

$$t_h = 2,061$$

$$t_{0.025,6} = 2,447$$

$t_h < t_t$ olduğundan, H_0 kabul edilmiştir.

(37) Analizler için bkz.: Ek.15.

F testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} F_h = 4,241 \\ F_{0.05,1,6} = 5,99 \end{array} \right\} F_h < F_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$

t ve F testleri sonucunda, H_0 hipotezinin kabul edilmesi nedeniyle; hem regresyon denklemindeki bağımsız değişkenin katsayısı hem de, topluca regresyon katsayıları anlamsız çıkmıştır. Bu durumda bir yıl önceki nominal taban fiyatlar ile, bir yıl sonraki ihracat miktarları arasında ilişkinin olmadığı söylenebilir.

Von Neumann testi sonucunda,

$V_h = 2,333$	Otokorelasyon
$V_{0.01,7} = 0,7163$	yok.
$V_{0.01,7}^* = 3,9504$	
	$V = 0,7163$ ↓ $V^* = 3,9504$
	$V_h = 2,333$

Hesaplanan V değerinin, uç değerler arasında olması nedeniyle, otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

b) İhracat Miktarları, Reel Taban Fiyatlar İlişkisi

Bir yıl gecikmeli olarak yaptığımız regresyon ve korelasyon analizlerinden aşağıdaki değerler bulunmuştur (38).

$$(39) Y = 138130 - 1285 X \quad S_y = 11919$$

(38) İhracat Miktarları Tablo 22'den, Reel taban fiyatlar Tablo 25'den alınmıştır.

(39) Analizler için bkz.: Ek.16.

$$r = -0.545$$

$$r^2 = 0.297$$

$$\bar{r}^2 = 0.180$$

Regresyon analizi sonucunda; ihracat miktarları ile reel taban fiyatlar arasında matematiksel olarak, azalan doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Fonksiyona göre, reel taban fiyatlardaki bir birimlik artış, ihracat miktarlarını 1285 birim azaltmaktadır.

Korelasyon analizi sonucunda; değişkenler arasında negatif yönde, 0.545 oranında oldukça zayıf bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Değişkenler arasındaki belirlilik katsayısı % 29,7 olarak bulunmuştur. Gözlem sayısına göre düzeltilmiş belirlilik katsayısı ise, % 18 olarak bulunmuştur. Buna göre, bir yıl gecikmeli olarak reel taban fiyatlarda meydana gelen değişmeler, ihracat miktarlarında meydana gelen değişmelerin % 18'ini açıklamaktadır. Geriye kalan % 82 oranındaki değişmeler ise, reel taban fiyatlar dışındaki değişkenlerden kaynaklanmaktadır.

t testi sonucunda,

$$t_h = -1,592$$

$$t_{0.025,6} = 2,447$$

$t_h < t_t$ olduğundan, H_0 kabul edilmiştir.

F testi sonucunda,

$$F_h = 2,534$$

$$F_{0.05,1,6} = 5,99$$

$F_h < F_t$ olduğundan, H_0 kabul edilmiştir.

t ve F testleri sonucunda, H_0 hipotezinin kabul edilmesi nedeniyle; hem regresyondaki bağımsız değişkenin katsayısı hem de, topluca regresyon katsayıları anlamsız çıkmıştır. Bu durumda bir önceki yıl reel taban fiyatları ile, bir sonraki yıl ihracat miktarları arasında ilişkinin olmadığı söylenebilir.

Von Neumann testi sonucunda,

$$V_h = 1,762$$

$$V_{0.01,7} = 0,7163$$

$$V_{0.01,7}^* = 3,9504$$

	Otokorelasyon yok.	
$V = 0,7163$	↓	$V^* = 3,9504$
	$V_h = 1,762$	

Hesaplanan V değerinin, uç değerler arasında olması nedeniyle, otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

Yukarıda yaptığımız analizler sonucunda; bir yıl gecikmeli taban fiyatlar ile, ihracat miktarları arasında ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle, taban fiyatları aracılığı ile ihracat miktarları üzerinde etki yapılamayacağı ortaya çıkmaktadır.

E- KURU İNCİR

1. Taban Fiyatlarının-Üretim Miktarlarına

Etkisi

Devlet tarafından kuru incire verilen taban fiyatların üretim miktarları üzerindeki etkisi, taban fiyatların reel veya nominal olmasına göre farklı sonuçlar doğurabilmektedir.

a) Üretim Miktarları, Nominal Taban Fiyatlar İlişkisi

Bir yıl gecikmeli olarak yaptığımız regresyon ve korelasyon analizlerinden aşağıdaki değerler bulunmuştur (40).

$$(41) Y = 55256 + 36,4 X \quad S_y = 1844$$

$$r = 0.849$$

$$r^2 = 0.721$$

$$\bar{r}^2 = 0.674$$

Regresyon analizi sonucunda; üretim miktarları ile nominal taban fiyatlar arasında matematiksel olarak, artan doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Fonksiyona göre, nominal taban fiyatların bir birim artması durumunda, üretim miktarlarında 36,4 birimlik artış meydana gelecektir.

Korelasyon analizi sonucunda; değişkenler arasında pozitif yönde, 0.849 oranında kuvvetli bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Değişkenler arasındaki belirlilik katsayısı % 72.1 olarak bulunmuştur. Gözlem sayısına göre düzeltilmiş belirlilik katsayısı ise, % 67,4 olarak bulunmuştur. Buna göre; bir yıl gecikmeli olarak, nominal taban fiyatlarda meydana gelen değişmeler üretim miktarlarında meydana gelen değişmelerin % 67,4'ünü açıklamaktadır. Geriye kalan % 32,6 oranındaki değişmeler ise, nominal taban fiyatlar dışındaki

(40) Üretim miktarları Tablo 26'dan, Nominal taban fiyatlar Tablo 29'dan alınmıştır.

(41) Analizler için bkz.: Ek.17.

değişkenlerden kaynaklanmaktadır.

t testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} t_h = 3,934 \\ t_{0.025,6} = 2,447 \end{array} \right\} t_h > t_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ red edilmiştir.}$$

F testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} F_h = 15,482 \\ F_{0.05,1,6} = 5,99 \end{array} \right\} F_h > F_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ red edilmiştir.}$$

t ve F testleri sonucunda, H_0 hipotezinin red edilmesi nedeniyle; hem regresyondaki bağımsız değişkenin katsayısı hem de, topluca regresyon katsayıları anlamlı çıkmıştır. Bu durumda bir yıl önceki nominal taban fiyatları ile, bir yıl sonraki üretim miktarları arasında ilişkinin olduğu söylenebilir.

Von Neumann testi sonucunda,

$V_h = 0,945$		
$V_{0.01,7} = 0,7163$		
$V_{0.01,7}^* = 3,9504$		
	Otokorelasyon yok.	
	↓	
	$V = 0,7163$	$V^* = 3,9504$
	$V_h = 0,945$	

Hesaplanan V değerinin, uç değerler arasında olması nedeniyle, otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

b) Üretim Miktarları, Reel Taban Fiyatlar
İlişkisi

Bir yıl gecikmeli olarak yaptığımız regresyon ve korelasyon analizlerinden aşağıdaki değerler bulunmuştur (42).

$$(43) Y = 84826 - 1214 X \quad S_y = 2297$$

$$r = -0.753$$

$$r^2 = 0.567$$

$$\bar{r}^2 = 0.494$$

Regresyon analizi sonucunda; üretim miktarları ile reel taban fiyatlar arasında matematiksel olarak, azalan doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Fonksiyona göre, reel taban fiyatlardaki bir birimlik artış, üretim miktarlarını 1214 birim azaltmaktadır.

Korelasyon analizi sonucunda; değişkenler arasında negatif yönde, 0.753 oranında kuvvetli bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Değişkenler arasındaki belirlilik katsayısı % 56,7 olarak bulunmuştur. Gözlem sayısına göre düzeltilmiş belirlilik katsayısı ise, % 49,4 olarak bulunmuştur. Buna göre, bir yıl gecikmeli olarak reel fiyatlarda meydana gelen değişimler, üretim miktarlarında meydana gelen değişimlerin % 49,4'ünü açıklamaktadır. Geriye kalan % 50,6 oranındaki değişimler ise, reel taban fiyatlar dışındaki değişkenlerden kaynaklanmaktadır.

(42) Üretim miktarları Tablo 26'dan, Reel taban fiyatlar Tablo 29'dan alınmıştır.

(43) Analizler için bkz.: Ek.18.

t testi sonucunda,

$$t_h = -2,803$$

$$t_{0.025,6} = 2,447 \quad t_h > t_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ red edilmiştir.}$$

F testi sonucunda,

$$F_h = 7,844$$

$$F_{0.05,1,6} = 5,99 \quad F_h > F_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ red edilmiştir.}$$

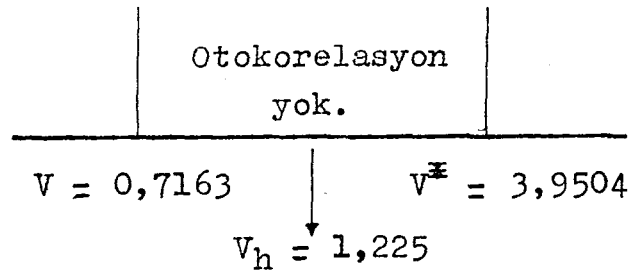
t ve F testleri sonucunda, H_0 hipotezinin red edilmesi nedeniyle; hem regresyon denklemindeki bağımsız değişkenin katsayısı hem de, topluca regresyon katsayıları anlamlı çıkmıştır. Bu durumda bir yıl önceki reel taban fiyatlar ile, bir yıl sonraki üretim miktarları arasında ilişkinin olduğu söylenebilir.

Von Neumann testi sonucunda,

$$V_h = 1,225$$

$$V_{0.01,7} = 0,7163$$

$$V_{0.01,7}^{\#} = 3,9504$$

Hesaplanan V değerinin, uç değerler arasında olması nedeniyle, otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

Yukarıda yaptığımız analizler sonucunda; kuru incir için, bir yıl önceki taban fiyatların bir yıl sonraki üretim miktarları üzerinde etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. Buna göre, kuru incir üretimini taban fiyatlar aracılığı ile etkilemek olanağının olduğu ortaya çıkmaktadır.

2. Taban Fiyatlarının-İhracat Miktarlarına Etkisi

Kuru incir ihracat miktarları ile taban fiyatlar ilişkisi, taban fiyatların reel veya nominal olmasına göre farklı sonuçlar doğurabilmektedir.

a) İhracat Miktarları, Nominal Taban Fiyatlar İlişkisi

Bir yıl gecikmeli olarak yaptığımız regresyon ve korelasyon analizlerinden aşağıdaki değerler bulunmuştur (44).

$$(45) Y = 39028 - 3,7 X \quad S_y = 5333$$

$$r = -0.057$$

$$r^2 = 0.003$$

$$\bar{r}^2 = 0.00001$$

Regresyon analizi sonucunda; ihracat miktarları ile nominal taban fiyatlar arasında matematiksel olarak, azalan doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Fonksiyona göre, nominal taban fiyatlardaki bir birimlik artış, ihracat miktarlarını 3,7 birim azaltmaktadır.

Korelasyon analizi sonucunda; değişkenler arasında negatif yönde, 0.057 oranında ihmal edilebilecek kadar zayıf bir ilişki ortaya çıkmıştır.

(44) İhracat Miktarları Tablo 26'dan, Nominal taban fiyatlar Tablo 29'dan alınmıştır.

(45) Analizler için bkz.: Ek.19.

Değişkenler arasındaki belirlilik katsayısı % 0.3 olarak bulunmuştur. Gözlem sayısına göre düzeltilmiş belirlilik katsayısı ise, % 0.001 olarak bulunmuştur. Buna göre, bir yıl gecikmeli olarak nominal taban fiyatlarda oluşan değişmeler, ihracat miktarlarında oluşan değişmeleri hiç açıklayamadıkları sonucuna varmamız mümkündür.

t testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} t_h = -0,139 \\ t_{0.025,6} = 2,447 \end{array} \right\} t_h < t_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$

F testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} F_h = 0,019 \\ F_{0.05,1,6} = 5,99 \end{array} \right\} F_h < F_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$

t ve F testleri sonucunda, H_0 hipotezinin kabul edilmesi nedeniyle; hem regresyon denklemindeki bağımsız değişkenin katsayısı hem de, topluca regresyon katsayıları anlamsız çıkmıştır. Bu durumda bir yıl önceki nominal taban fiyatlar ile, bir yıl sonraki ihracat miktarları arasında ilişkinin olmadığı söylenebilir.

Von Neumann testi sonucunda,

$$V_h = 1,482$$

$$V_{0.01,7} = 0,7163$$

$$V_{0.01,7}^* = 3,9504$$

	Otokorelasyon yok.	
$V = 0,7163$	↓	$V^* = 3,9504$
	$V_h = 1,482$	

Hesaplanan V değerinin, uç değerler arasında olması nedeniyle, otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

b) İhracat Miktarları, Reel Taban Fiyatlar
İlişkisi

Bir yıl gecikmeli olarak yaptığımız regresyon ve korelasyon analizlerinden aşağıdaki değerler bulunmuştur (46).

$$(47) Y = 51328 - 603 X \quad S_y = 5180$$
$$r = -0.152$$
$$r^2 = 0.023$$
$$\bar{r}^2 = 0.00001$$

Regresyon analizi sonucunda; ihracat miktarları ile reel taban fiyatlar arasında matematiksel olarak azalan doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Fonksiyona göre, reel taban fiyatlardaki bir birimlik artış, ihracat miktarlarını 603 birim azaltmaktadır.

Korelasyon analizi sonucunda; değişkenler arasında negatif yönde, 0.152 oranında zayıf bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Değişkenler arasındaki belirlilik katsayısı % 2,3 olarak bulunmuştur. Gözlem sayısına göre düzeltilmiş belirlilik katsayısı ise, % 0.001 olarak bulunmuştur. Buna göre, bir yıl gecikmeli olarak reel taban fiyatlarda meydana ge-

(46) İhracat miktarları Tablo 26'dan, Reel taban fiyatlar Tablo 29'dan alınmıştır.

(47) Analizler için bkz.: Ek.20.

len değişmeler, ihracat miktarlarında meydana gelen değişmeleri hiç açıklayamadıkları sonucuna varmamız mümkündür.

t testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} t_h = -0,378 \\ t_{0.025,6} = 2,447 \end{array} \right\} t_h < t_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$

F testi sonucunda,

$$\left. \begin{array}{l} F_h = 0,380 \\ F_{0.05,1,6} = 5,99 \end{array} \right\} F_h < F_t \text{ olduğundan, } H_0 \text{ kabul edilmiştir.}$$

t ve F testleri sonucunda, H_0 hipotezinin kabul edilmesi nedeniyle; hem regresyondaki bağımsız değişkenin katsayısı hem de, topluca regresyon katsayıları anlamsız çıkmıştır. Bu durumda bir önceki yıl reel taban fiyatları ile bir sonraki yıl ihracat miktarları arasında ilişkinin olmadığı söylenebilir.

Von Neumann testi sonucunda,

$V_h = 1,528$		
$V_{0.01,7} = 0,7163$		
$V_{0.01,7}^* = 3,9504$		
	-Otokorelasyon yok.	

	$V = 0,7163$	$V^* = 3,9504$
	↓	
	$V_h = 1,528$	

Hesaplanan V değerinin, uç değerler arasında olması nedeniyle, otokorelasyon olmadığı sonucuna varılmıştır.

Yukarıda yaptığımız analizler sonucunda; bir yıl

gecikmeli taban fiyatlar ile, ihracat miktarları arasında ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle, taban fiyatları aracılığı ile ihracat miktarları üzerinde etki yapılamayacağı ortaya çıkmaktadır.

II- ANALİZ SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Taban fiyatların geleneksel ihraç ürünlerinin üretim ve ihracat miktarları arasındaki ilişkiler; yukarıda yaptığımız ürün bazındaki analiz sonuçlarına göre, toplu olarak Tablo 30'da gösterilmiştir.

Tablo (30)

Geleneksel İhraç Ürünlerinde, Taban Fiyatları-Üretim ve İhracat Miktarları Arasındaki İlişkiler

Taban Fiyatlar

Ürün-ler	Tütün		Pamuk		Fındık		Ç.Siz ku.Üz.		Kuru İncir	
	Nom. B.F.	Reel B.F.	Nom. T.F.	Reel T.F.	Nom. T.F.	Reel T.F.	Nom. T.F.	Reel T.F.	Nom. T.F.	Reel T.F.
Üretim Mik.	-	-	-	Var	-	-	-	-	Var	Var
İhracat Mik.	-	Var	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 30'dan izlenebileceği gibi, bir yıl önceki taban fiyatlar ile, bir yıl sonraki üretim ve ihracat miktarları arasındaki ilişkiler ürün bazında, farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de, destekleme politikası araçlarından taban fiyat politikasına, uygulamasının kolay olması ve etkisinin kısa sürede görülmesi nedeniyle sıkça başvurulmaktadır.

Türkiye'de uygulanan destekleme politikasının amaçlarından en önemlilerinden birisi, üretimin teşvik edilmesi ve yönlendirilmesidir. Bu amaca ulaşmak için de, taban fiyat politikası en uygun araç niteliğindedir.

Taban fiyatları aracılığı ile üretim bileşiminin değiştirilmesi amaç olduğu halde; yaptığımız bir yıl gecikmeli regresyon ve korelasyon analizleri sonucunda, bu amacın araştırdığımız ürünlerden kuru incir dışında gerçekleşmediği ortaya çıkmıştır.

Geleneksel ihrac ürünlerinde uygulanan bir yıl gecikmeli taban fiyat politikalarının, üretim miktarlarını ve dolayısı ile ihracat miktarlarını yönlendirememesi araştırmamızın en önemli bulgusudur. Ancak; kuru incirde, nominal ve reel taban fiyatları ile üretim miktarları arasında kuvvetli bir ilişkinin olması, pamukda, reel taban fiyatlar ile üretim miktarları arasında kuvvetli bir ilişkinin olması, tütünde ise, reel baş fiyatlar ile ihracat miktarları arasında kuvvetli bir ilişkinin olması nedenleriyle yukarıda belirttiğimiz yargının dışında tutulması gerekmektedir.

Yukarıda yaptığımız regresyon ve korelasyon analizleri, üreticilerin bu yılki fiyatlara dayanarak, gelecek

yılın üretim miktarını ve dolaylı olarak ihracat miktarını belirlediğini kabul ederek, bir yıl gecikmeli olarak düzenlenmiştir. Bu durum; fiyatların hasattan sonra ilan edilmesi ve üreticinin bu fiyata göre üretime karar vermesi ile, aynı anlama gelmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak yaptığımız analizlerde, ilişkilerin anlamsız olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu etkinin giderilmesi amacıyla bize göre, 1986 yılından itibaren üretimin yönlendirilmesi, arz ve talebin dengelenmesi açısından benzer alanlarda ekilebilen tek yıllık ve genellikle iç tüketime yönelik tarla bitkilerinin fiyatlarının ekimden önce açıklanması uygulaması getirilmiştir.

S O N U Ç

Günümüz Türkiye'sinde tarım sektörü, son yıllarda alınan kararlar ve önlemler sonucunda oransal olarak gerilemesine rağmen, ulusal ekonomi içinde önemli bir yer tutmaya devam etmektedir.

Tarımsal üretimin ve ürün piyasalarının gösterdiği bazı özellikler nedeniyle, diğer ülkelerin pek çoğunda gözlenebileceği gibi Türkiye'de de, tarım sektörü desteklenmektedir.

Tarımsal destekleme politikası uygulamasında; fiyatın üretimi arttırmada en çok etkili faktör olması nedeniyle, destekleme alımları ve taban fiyat politikalarının önemli bir yeri vardır.

Tarımsal destekleme politikasının; ürün desenini ve toplam üretimin iç ve dış talepleri karşılayacak biçimde oluşmasını yönlendirmek, fiyatlarda istikrarı sağlamak, ürünün pazarlanmasını üretici lehine gerçekleştirmek gibi ekonomik, üretici gelirlerinin belirli bir düzeyin altına düşmesini önlemek, özellikle küçük üreticileri desteklemek

ve tüketicileri korumak gibi sosyal amaçları vardır.

Ancak son yıllara kadar uygulanan destekleme politikasının; taban fiyatlarının gerçekçi bir biçimde iç ve dış talep ve üretim miktarlarına göre belirlenmemesi, desteklemenin finansman biçiminin enflasyonist baskılara neden olması, fiyat desteği dışında maliyetleri düşürücü, verimi arttırıcı, üreticiye verilen kredilerin yetersizliği gibi önlemlerin alınması nedeniyle bu amaçlara yeterince ulaşamadığı görülmektedir.

24 Ocak 1980 ve sonrasında alınan istikrar önlemlerine bağlı olarak, tarımsal destekleme politikasının olumsuz yönlerini düzeltmek amacı ile bir dizi yeni tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler temelde; serbest piyasa koşullarının işlerliğini sağlayabilmek amacı ile, devletin ekonomik hayata ve piyasalara aşırı derecede ve giderek artan ölçülerde müdahalelerden kaçınması amacını taşımaktadır.

Türkiye'nin tarımsal ihracatı içinde önemli bir pay olan geleneksel ihraç ürünlerinde uygulanan, destekleme alımları ve taban fiyat politikalarının 24 Ocak ve sonrasında alınan önlemlere bağlı olarak, bu ürünlerin üretim ve ihracatlarında gözlenen gelişmelerin analiz sonuçları aşağıda gösterilmiştir.

Araştırma dönemi içinde geleneksel ihraç ürünlerinin üretim, ihracat ve taban fiyatlarındaki gelişmeleri, yaptığımız trend ve konjonktür analizlerine bağlı olarak

aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1- Pamuk ve kuru incirin üretim miktar trendleri artma, tütünün azalma, fındık ve çekirdeksiz kuru üzümün ise, önce artma sonra azalma eğilimine sahip oldukları belirlenmiştir. Üretim konjonktürlerinde en çok dalgalanma fındıkta, en az dalgalanma ise kuru incirde saptanmıştır.

2- Ürünlerin ihraç miktarları yönünden yaptığımız incelemede; tütün ve kuru üzümün ihracat miktar trendleri artma, fındığın azalma, pamuk ve kuru incirin önce artma sonra azalma eğilimine sahip oldukları belirlenmiştir. İhracat konjonktürlerinde en çok dalgalanma pamukta, en az dalgalanma ise kuru incirde saptanmıştır.

3- Araştırmaya konu olan ürünlerin nominal taban fiyatları dönem içinde hızlı bir artma eğilimine sahiptir. En çok artma fındıkta en az artma ise, çekirdeksiz kuru üzümde gözlenmiştir. Nominal taban fiyatları trendleri hızlı bir artma eğilimi göstermişse de, yıllık artış miktarları ürünlere göre farklı oranlarda gerçekleşmiştir.

Reel taban fiyatlar ise, dönem içinde ürünlere göre farklı gelişmeler göstermiştir. Tütün ve fındık reel fiyatları artma, diğer ürünlerin reel fiyatları ise azalma eğilimine sahiptir. Buna göre, tütün ve fındığa verilen taban fiyatlar enflasyonun üzerinde artış gösterirken, diğer ürünlerin taban fiyatları enflasyon oranının altında kalmışlardır. Başka bir deyimle, tütün ve fındık taban

fiyatları enflasyondan etkilenmezken diğerleri etkilenmiştir. Reel taban fiyat trendleri, ürünlere göre farklı gelişme göstermişlerdir. Çekirdeksiz kuru üzüm ve kuru incirde azalma, pamuk ve fıındıkta önce azalma sonra artma, tütünde önce artma sonra azalma eğilimi gösterdikleri saptanmıştır.

Nominal taban fiyat konjonktürleri, normalden uzak sayılabilecek bir düzeyde dalgalanmıştır. En çok dalgalanma fıındıkta, en az dalgalanma ise çekirdeksiz kuru üzümde görülmüştür. Reel taban fiyat konjonktürleri, fıındık dışında normale oldukça yakın sayılabilecek bir düzeyde dalgalanmıştır. En çok dalgalanma fıındıkta, en az dalgalanma ise pamukta görülmüştür.

Geleneksel ihraç ürünlerine verilen taban fiyatların bir yıl gecikmeli olarak, bu ürünlerin üretim ve ihracat miktarlarını etkileyeceğini varsayarak yaptığımız regresyon ve korelasyon analizlerinden elde edilen sonuçları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1- Kuru incirde, nominal taban fiyatlar ile üretim miktarları arasında, pozitif yönde kuvvetli bir ilişki bulunmuştur. Reel taban fiyatlar ile üretim miktarları arasında, negatif yönde kuvvetli bir ilişki bulunmuştur.

2- Pamukta, reel taban fiyatlar ile üretim miktarları arasında, negatif yönde kuvvetli bir ilişki bulunmuştur.

3- Tütünde, reel taban fiyatlar ile ihracat miktarları arasında, negatif yönde kuvvetli bir ilişki bulunmuştur.

Diğer ürünler için yapılan analizler sonucunda bulunan regresyon denklemlerinin ve korelasyon katsayılarının, t ve F testlerinden geçmemesi nedeniyle taban fiyatlar, üretim ve ihracat miktarları arasında ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Tarımsal destekleme politikasının amaçlarından birisi, üretimin ve dolayısı ile ihracatın yönlendirilmesidir. Ancak yaptığımız bir yıl gecikmeli analizler sonucunda (yukarıda elde ettiğimiz sonuçlar dışında), taban fiyatların üretim ve ihracat miktarlarını yönlendirmede yetersiz oldukları sonucuna varmamız mümkündür.

1986 yılından itibaren, tek yıllık ve genellikle iç tüketime yönelik tarla ürünlerinde taban fiyatlarının ekimden önce açıklanması bize göre, yukarıda yaptığımız analizler sonucunda ortaya çıkan olumsuz etkinin giderilmesi amacıyla gündeme getirilmiş bir uygulamadır. Ancak bu uygulamanın, ihraca yönelik çok yıllık ürünler için de genişletilmesi gerekmektedir.

Günümüzde, ihracat gelirlerinin oldukça önemli bir bölümünü karşılayan geleneksel ihraç ürünlerinin üretim ve ihracatları ile ilgili çözüm bekleyen bazı sorunları bulunmaktadır.

Üretim ile ilgili sorunları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Üretimde kullanılan girdi fiyatlarının yüksek olması, üretim maliyetlerinin hızla artmasına neden olmaktadır,

- Ürün bedellerinin zamanında, tamamen ödenmemesi, tüketicilerin refah kayıplarına neden olmaktadır,

- Maliyet araştırmalarının yeterince yapılamayışının yanında, üreticinin eğitimi ve teknolojik gelişme konusunda yeterli çabaların gösterilemeyişi kaynakların rasyonel kullanımını engellemektedir,

- Ürünlere verilen taban fiyatların ürün maliyetleri yerine enflasyona göre verilmesi, üreticileri zor durumda bırakmaktadır,

- Desteklemeci kuruluşlar ve bankalarca verilen kredilerin yetersizliği ve bu kredilerin faiz oranlarının yüksek olması üretici üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır.

İhracat ile ilgili sorunları da şu şekilde sıralayabiliriz:

- İhraç edilen ürünlerin standardizasyonun dış talebe uygun yapılamaması,

- Bazı ürünlerin kalitelerinin önemli derecede düşük oluşu,

- Paketleme ve ambalajlamada görülen aksaklıklar,

- Dış pazar araştırmalarının yeterince yapılması,

- Dış fiyatlar ile taban fiyatları arasındaki uyumun yeterince sağlanamaması nedeniyle, dış pazar paylarındaki azalmalar.

Bu sorunların çözümü amacı ile alınması gereken önlemleri de aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Tarım ürünlerinde üretici maliyetleri doğru olarak belirlenip, ürün maliyetine üretici karı da eklenerek üreticinin hak ettiği taban fiyatı verilmelidir,

- Üreticiye tarımsal eğitimin verilmesi ve teknolojik gelişmelerden yararlanması sağlanmalıdır,

- Üreticinin ihtiyaç duyduğu tarımsal girdiler yeterli düzeyde ve ucuz olarak sağlanmalıdır,

- Dış piyasalar için pazar araştırmalarının yapılması ve dış fiyatlar ile taban fiyatları arasındaki uyumun sağlanması,

- Paketleme ve ambalajlama konusunda tarım işletmelerine ve ihracatçı firmalara gerekli bilgilerin verilmesi,

- Taşıma ve depolamada ortaya çıkan aksaklıkların giderilmesi gereklidir.

Yukarıda yaptığımız öneriler ve daha önceki araştırmalarımıza bağlı olarak üretim ve ihracatın arttırılması, fiyat ve fiyat dışında yapılan desteklemelerin etkili olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Y A R A R L A N I L A N K A Y N A K L A R

- AKIN Besim : "İstikrar Politikası Uygulaması 1980-1985 ve Tarım Sektörü", TÜRKİYE EKONOMİSİ VE İSTİKRAR POLİTİKALARI 1980-1985, Marmara Üniversitesi Türkiye Ekonomisi Araştırma Merkezi (TÜRKMER), Araştırma No.5, İstanbul, 1986.
- AKSÖZ İbrahim : Zirai Ekonomiye Giriş, Atatürk Üniv.Ya.No. 252, Erzurum, 1972.
- ARIKAN Rauf : "Tarımda Destekleme Politikası", II. TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ, TARIM KOMİSYONU TEBLİĞLERİ, DPT Ya.No.1783, C.V, Ankara, 1981.
- ARIKAN Rauf : "Tarım Ürünleri Destekleme Politikasınının Dışsatımını Geliştirmede Rolü ve Önemi", TARIM ÜRÜNLERİ DIŞ PAZARLAMA SEMPOZYUMU (7-8 Kasım 1984, Adana), TÜBİTAK Ya.No. 618, Ankara, 1985.
- AYYILDIZ Tayyar : Tarım Politikası, Atatürk Üniv. Ya.No. 620, Ziraat Fakültesi Ya.No.286, Ders Kitapları Serisi No.44, Erzurum, 1983.
- BAĞRIAÇIK Atilla : "Türkiye'de Taban Fiyat Uygulaması", İstanbul Ticaret Odası Mecmuası, S.1-3 (Ocak-Mart, 1979).
- BAŞOL Koray : Türkiye Ekonomisi, Dokuz Eylül Üniv. İ.İ.B.F. Ya.No.2, İzmir, 1983.

- BERBEROĞLU Necat : Sanayi Özellikli Ekonomik Gelişmede Türkiye Tarımının Finansmanı ve Tarımsal Kredi Uygulaması, E.İ.T.İ.A. Ya.No.235/156, Eskişehir, 1981.
- BERBEROĞLU Necat : "Türk Ekonomisinde Tarım Sektörü ve Türk Tarımının Önemli Ekonomik Sorunları", ESADER, C.XIII, S.2 (Haziran, 1977).
- BERBEROĞLU Necat : Mikro Ekonomik Analiz, Eskişehir, 1985.
- BERBEROĞLU Necat : "Tarımın Alt Kesimlerinin Sorunları ve Ekonomiye Katkıları", Anadolu Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi, C.V, S.2 (Kasım, 1987).
- BULMUŞ İsmail : Tarımsal Fiyat Oluşumuna Devlet Müdahalesi, A.İ.T.İ.A. Ya.No. 1979/204, Ankara, 1979.
- BÜLBÜL Mehmet : "Tarım Ürünlerinde Fiyat Desteği Uygulamasının Ekonomik Sorunları", VERİMLİLİK DERGİSİ, S.2 (Ekim-Aralık, 1981).
- ÇETİNKAYA Cihat : "Tarımsal Destekleme Politikaları ve Destekleme Alımları", MALİYE DERGİSİ, S.41 (Eylül-Ekim, 1979).
- ÇİVİ Halil : Tarımsal Ürünlerde Taban Fiyatları ve Türkiye'de Taban Fiyat Politikası, Atatürk Üniv. Ya.No.485, İşletme Fakültesi Ya.No.59, Araştırma Serisi No.42, Erzurum, 1977.
- DAĞ Saim : "Destekleme Fiyatları Çiftçiyi Desteklemedi", ÇİFTÇİ ve KÖY DÜNYASI DERGİSİ, T.Z.O.B., S.23 (Kasım, 1986).
- DİE : Aylık Dış Ticaret Özetleri.
- DİNLER Zeynel : Mikro Ekonomi, Bursa Akademi Kitapevi Ya. No.3, B.3, İstanbul, 1983.
- DİRİMTEKİN Halil : Türkiye Ekonomisi, Anadolu Üniv. İ.İ.B.F., Eskişehir, 1986.
- DİRİMTEKİN Halil : Mikro İktisat, Eskişehir, 1984.
- DİRİMTEKİN Halil-
BERBEROĞLU Necat : Türkiye Ekonomisi, Anadolu Üniv. A.Ö.F. Ya.No.43, 3.Fasikül, 18.Ünite, Ankara, 1987.
- DPT : Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963-1967, DPT Ya., Ankara, 1973.

- DPT : 1972 Yılı Programı, DPT Ya., Ankara, 1972.
- DPT : 1988 İcra Yılı Planı, DPT Ya.No.2132, Ankara, 1988.
- DPT : Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989, DPT Ya.No.1974, Ankara, 1985.
- DPT : "Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Gelişmeler", Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Destek Çalışmaları: 1 (1972-1983), Ankara, 1985.
- DÖNMEZÇELİK Ulviye : Türkiye'de Tarımsal Destekleme Fiyat Politikasının Etkinliği, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Ya.No.1979/204, Ankara, 1979.
- EMİNKAHYAGİL Şevki : "Destekleme Alımları ve Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri", KOOPERATİFÇİLİK DERGİSİ, Türk Kooperatif Kurumu, S.58 (Ekim-Aralık, 1982).
- ERAKTAN Gülcan : "1980 Sonrası Tarım Politikası ve AET'ye Uyum Olanakları", 1980 SONRASI, TÜRK TARIMI YAPISAL GELİŞMELER VE SORUNLAR SEMPOZYUMU, T.M.M.C.B. Ziraat Mühendisleri Odası, Tarım Haftası 87, Ankara, 1987.
- ERGİN Feridun : "Tavan Fiyatları", AK İKTİSAT ANSİKLOPEDİSİ, C.II, İstanbul, 1973.
- ERGİN Feridun : "Taban Fiyatları", AK İKTİSAT ANSİKLOPEDİSİ, C.II, İstanbul, 1973.
- ERGÜN Nazan S. : Tarım Ürünlerinde Üretim-İhracat İlişkileri, M.P.M. Ya.No.355, Ankara, 1987.
- FAO : Production Yearbook 1986, Vol.40, Rome, 1987.
- FAO : Production Yearbook 1985, Vol.39, Rome, 1985.
- FİLİZ Osman Nuri : Tarımsal Destekleme Politikalarının Ekonomiye Etkisi, DPT Ya, Ankara, 1983.
- Gill And Duffus : Edible Nut Statistics, June 1988.
- GÜNEŞ Turhan : Kooperatiflerin Dış Ticaret Açısından Milli Ekonomiye Katkıları, Türk Kooperatifçilik Kurumu Ya.No.49, Araştırma Serisi No.1, Ankara, 1983.

- GÜNEŞ Turhan : "Tarım Ürünlerinin Taban Fiyatlarının Tesbiti Kriterleri ve Metodları ile Bunların Türkiye'de Uygulanması İmkanları", TARIMSAL ÜRÜNLERDE DESTEKLEME FİYAT POLİTİKASI, Türkiye Ziraat Ekonomi Derneği Ya.No.4, Ankara, 1975.
- GÜRTAN Kenan : İstatistik ve Araştırma Metodları, İstanbul Üniversitesi Ya.No.96, İşletme Fakültesi Ya.No.2657, İstanbul, 1979.
- GÜVEN Hasan : "Tarımsal Destekleme Politikası", II. TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ, TARIM KOMİSYONU TEBLİĞLERİ, DPT Ya.No.1783, C.V, Ankara, 1981.
- İLKİN Akın : "İhracatımızdaki Gelişmeler", İSTANBUL SANAYİ ODASI DERGİSİ, S.245 (Mart, 1984).
- KARACAHİSARLI Nevzat : "Tarımda Teşvik ve Yönlendirme Politikaları", II. TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ, KALKINMA POLİTİKASI KOMİSYONU TEBLİĞLERİ, DPT Ya.No.1783, C.I, Ankara, 1981.
- KARLUK Rıdvan : Uluslararası Ekonomi, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1984.
- KAZGAN Gülten : Tarım ve Gelişme, Der Ya., İstanbul, 1983.
- KEPENEK Yakup : "Tarım-Sanayi Fiyat Eğilimleri ve Sorunları", 1980 SONRASI, TÜRK TARIMI YAPISAL GELİŞMELER VE SORUNLAR SEMPOZYUMU, T.M.M.O.B. Ziraat Mühendisleri Odası, Tarım Haftası 87, Ankara, 1987.
- KESİM Atilla : "Tarımda Destekleme Politikası", II. TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ, TARIM KOMİSYONU TEBLİĞLERİ, DPT Ya.No.1783, C.V, Ankara, 1981.
- KILIÇBAY Ahmet : Türk Ekonomisi, Türkiye İş Bankası Ya.No. 263, Ekonomi Dizisi No.19, B.2, Ankara, 1985.
- KİP Ergün : "Fiyat Yönünden Tarımsal Üretimin Özellikleri", TARIMSAL ÜRÜNLERDE FİYAT POLİTİKASI, Türkiye Ziraat Ekonomi Derneği Ya.No.4, Ankara, 1975.
- KORUM Uğur : İstatistiğe Giriş, Ankara Üniv. S.B.F. Ya.No.483, Ankara, 1981.

- KUYUCUKLU Nazif : Türkiye İktisadı, Beta Ya.No.68, İktisat Dizisi No.5, B.2, İstanbul, 1986.
- LIPSEY Richard G.-
STEINER Peter O. : Economics, Second Edition, John Weatherhill Inc./Printed in Japan, 1969.
- ÖZER İlhan : "Destekleme Alımlarında Denge Sorunu", İZMİR TİCARET ODASI DERGİSİ, S.2 (Şubat, 1984).
- ÖZGÜVEN Ali : Tarım Ekonomisi ve Politikası, Bursa Univ.Ya.No.3-001-005, Bursa, 1977.
- ÖZGÜVEN Ali : İktisat Bilimine Giriş, B.5, İstanbul, 1983.
- PEKİN Tevfik : "Tarımsal Destekleme Politikası", II. TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ, TARIM KOMİSYONU TEBLİĞLERİ, DPT Ya.No.1783, C.V, Ankara, 1981.
- PIRİNÇÇİOĞLU Nejat-
DÖLEN Meral : AET ile Türkiye'nin Ekonomik ve Sınai Yapılarına ve Tarımsal Destekleme Fiyatlarına Yönelik Karşılaştırma Çalışmaları, M.P.M. Ya.No.331, Ankara, 1985.
- PIRİNÇÇİOĞLU Nejat-
ARIKBAY Canan : Dünya Fındak Piyasası, Türkiye'nin Yeri ve Etkisi, M.P.M. Ya.No.357, Ankara, 1987.
- PÜSKÜLCÜ Halis-
İKİZ Fikret : İstatistiğe Giriş, Ege Üniv. Mühendislik Fakültesi Ya.No.1, B.2, İzmir, 1986.
- SAMUELSON Paul A.
(Çev.Demir DEMİRGİL) : İktisat, Mentiş Kitapevi, İstanbul, 1982.
- T.C. Maliye ve
Gümrük Bakanlığı : Ekonomik Göstergeler.
- T.C. Maliye ve
Gümrük Bakanlığı : 1987 Yıllık Ekonomik Rapor.
- T.C. Merkez Bankası : 1980, 1981, 1986, 1987 Ekonomik Raporlar.
- TEKELİ Süheyla : "Tarımsal Ürün Fiyatlarının Özellikleri ve Desteklemenin Önemi", VERİMLİLİK DERGİSİ, S.4 (Ekim-Aralık, 1982).
- T.O.B.B. : 1984, 1987, 1988 İktisadi Rapor.

- TÜRKAY Orhan : İktisat Teorisine Giriş-Mikro İktisat, B.4, Ankara, 1985.
- TİRKEDAL Aydın : Fiyat Teorisi-Mikro İktisat, Atatürk Üniv. Ya.No.622, İşletme Fakültesi Ya. No.80; Ders Kitapları Serisi No.20, B.2, Erzurum, 1983.
- ULUATAK Özhan : Makro İktisat, Ankara, 1973.
- ÜLGER U. Özkan : "Destekleme Alımları", MALİYE DERGİSİ, S.87,(Temmuz-Ekim, 1987).
- ÜLKEN Yüksel : Fiyat Teorisi-Mal Piyasası, İstanbul Üniv. Ya.No.1602, İktisat Fakültesi Ya. No.290, C.I, B.2, İstanbul, 1971.
- YAYLALI Muammer : İhracata Yönelik Belli Başlı Tarım Ürünlerinin Fiyatlar Açısından Ekonomik Analizi, DPT Ya., Ankara, 1985.
- ZEYTİNOĞLU Erol : Genel İktisat, B.4, İstanbul, 1975.
-

TUTUN ÜRETİM NOMİNAL İÇ FİYAT İLİSKİSİ

BİR YIL GECİKMELİ OLARAK

MTB > READ 'TEZI VERI A' C1-C2

8 ROWS READ

ROW C1 C2

1	233959	60.91
2	168024	111.68
3	207735	184.00
4	233843	240.00

MTB > NAME C1='URETIM'

MTB > NAME C2='N IC FIY'

MTB > PRINT C1-C2

ROW URETİM N IC FIY

ROW	URETIM	N IC FIY
1	233959	60.91
2	168024	111.68
3	207735	184.00
4	233843	240.00
5	177529	335.00
6	170491	465.00
7	170000	710.00
8	177400	772.96

MTB > REGRESS C1 I C2

THE REGRESSION EQUATION IS
 URETİM = 213927 - 59.9 N IC FIY.

COLUMN	COEFFICIENT	ST. DEV. OF COEF.	T-RATIO = COEF/S.D.
	213927	15793	13.54
N IC FIY	-59.83	36.03	-1.66

S = 25511

R-SQUARED = 31.5 PERCENT
 R-SQUARED = 20.1 PERCENT, ADJUSTED FOR D.F.

ANALYSIS OF VARIANCE

DUE TO	DF	SS	MS=SS/DF
REGRESSION	1	1797203712	1797203712
RESIDUAL	6	3904725504	650787584
TOTAL	7	5701926912	

DURBIN-WATSON STATISTIC = 2.47

NOT: Eklerde yer alan iç fiyat, taban fiyat anlamında kullanılmıştır.

TUTUN URETIM REEL IC FIYAT ILISKISI

BIR YIL GECIKMELI OLARAK

MTB > READ 'TEZI VERI A' C1-C2
8 ROWS READ

ROW	C1	C2
1	233959	60.91
2	158024	53.89
3	207735	64.91
4	233843	67.60

MTB > NAME C1='URETIM'
MTB > NAME C2='IC R FIY'
MTB > PRINT C1-C2

ROW	URETIM	REEL IC FIYAT
1	233959	60.91
2	158024	53.89
3	207735	64.91
4	233843	67.60
5	177529	72.23
6	170491	65.95
7	170000	71.95
8	177400	61.69

MTB > REGRESS C1 1 C2

THE REGRESSION EQUATION IS
URETIM = 199174 - 105 IC R FIY

COLUMN	COEFFICIENT	ST. DEV. OF COEF.	T-RATIO = COEF/S.D.
	199174	124682	1.60
IC R FIY	-105	1914	-0.05

S = 30820

R-SQUARED = 0.0 PERCENT

R-SQUARED = 0.0 PERCENT, ADJUSTED FOR D.F.

ANALYSIS OF VARIANCE

DUE TO	DF	SS	MS=SS/DF
REGRESSION	1	2847835	2847835
RESIDUAL	6	5599080192	949846528
TOTAL	7	5701926912	

DURBIN-WATSON STATISTIC = 1.76

TUTUN IHRACAT NOMINAL IC FIYAT ILISKISI

BIR YIL GECIKMELI OLARAK

MTB > READ 'IHRACAT' C1-C2

8 ROWS READ

ROW	C1	C2
1	83727	60.91
2	130969	111.68
3	104908	184.00
4	69528	240.00

MTB > NAME C1='IHRACAT'

MTB > NAME C2='NOM IC FI'

MTB > NAME C2='NO IC FI'

MTB > PRINT C1-C2

ROW IHRACAT NOMINAL IC FIYAT

ROW	IHRACAT	NOMINAL IC FIYAT
1	83727	60.91
2	130969	111.68
3	104908	184.00
4	69528	240.00
5	69720	335.00
6	102790	455.00
7	82181	710.00
8	106901	772.96

MTB > REGR C1 1 C2

THE REGRESSION EQUATION IS

IHRACAT = 95543 + 4.7 NO IC FI

COLUMN	COEFFICIENT	ST. DEV. OF COEF.	T-RATIO = COEF/S.D.
	95543	14193	6.73
NO IC FI	-4.73	32.27	-0.15

S = 22919

R-SQUARED = 0.4 PERCENT

R-SQUARED = 0.0 PERCENT, ADJUSTED FOR D.F.

ANALYSIS OF VARIANCE

DUE TO	DF	SS	MS=SS/DF
REGRESSION	1	11206676	11206676
RESIDUAL	6	3151601408	525266688
TOTAL	7	3162808064	

DURBIN-WATSON STATISTIC = 2.00

TUTUN IHRACAT REEL IC FIYAT ILISKISI

BIR YIL GECIKMELI OLARAK

MTB > READ TUTUN IRI C1-C2

8 ROWS READ

ROW	C1	C2
1	83727	50.91
2	130969	53.39
3	104903	64.91
4	69523	67.60

MTB > NAME C1='IHRACAT'

MTB > NAME C2='RE IC FI'

MTB > PRINT C1-C2

ROW IHRACAT REEL IC FIYAT

ROW	IHRACAT	REEL IC FIYAT
1	83727	50.91
2	130969	53.39
3	104903	64.91
4	69523	67.60
5	69720	72.23
6	102790	65.95
7	32121	71.95
8	106901	61.69

MTB > REGR C1 1 C2

THE REGRESSION EQUATION IS

IHRACAT = 275422 - 2798 RE IC FI

COLUMN	COEFFICIENT	ST. DEV. OF COEF.	T-RATIO = COEF/S.D.
	275422	55585	4.95
RE IC FI	-2798.2	853.3	-3.28

S = 13740

R-SQUARED = 64.2 PERCENT

R-SQUARED = 58.2 PERCENT, ADJUSTED FOR D.F.

ANALYSIS OF VARIANCE

DUE TO	DF	SS	MS=SS/DF
REGRESSION	1	2030112768	2030112768
RESIDUAL	6	1132695040	188782495
TOTAL	7	3162807808	

DURBIN-WATSON STATISTIC = 1.77

PAMUK ÜRETİM NÖMİNAL İÇ FİYAT İLİSKİSİ

BİR YIL GECİKMELİ OLARAK

MTB > READ 'PAMUK VERİ A' C1-C2

8 ROWS READ

ROW	C1	C2
1	500000	25
2	488000	50
3	489000	63
4	522000	73

MTB > NAME C1='URETIM'

MTB > NAME C2='N.IC.FIY'

MTB > PRINT C1-C2

ROW	URETIM	N.IC.FIY
1	500000	25
2	488000	50
3	489000	63
4	522000	73
5	580000	95
6	518000	160
7	518000	232
8	521000	285

MTB > REGRESS C1 1 C2

THE REGRESSION EQUATION IS
 URETİM = 508335 + 70 N. IC. FIY

COLUMN	COEFFICIENT	ST. DEV. OF COEF.	T-RATIO = COEF/S.D.
	508335	18771	27.08
N. IC. FIY	70.2	124.2	0.57

S = 30623

R-SQUARED = 5.1 PERCENT

R-SQUARED = 0.0 PERCENT, ADJUSTED FOR D.F.

ANALYSIS OF VARIANCE

DUE TO	DF	SS	MS=SS/DF
REGRESSION	1	299435003	299435003
RESIDUAL	6	5626564608	937760768
TOTAL	7	5925998592	

ROW	N. IC. FIY	Y URETİM	PRED. Y VALUE	ST. DEV. PRED. Y	RESIDUAL	ST. DEV. RESIDUAL
5	95	580000	515000	11500	65000	2.0

P DENOTES AN OBS. WITH A LARGE ST. RES.

DURBIN-WATSON STATISTIC = 1.58

PAMUK İHRACAT NOMİNAL İC FİYAT İLİSKİSİ

BİR YIL GECİKMELİ OLARAK

MTB > READ 'PAM İHRIF' C1-C2
8 ROWS READ

ROW	C1	C2
1	205819	25
2	247643	50
3	258990	63
4	176929	78

MTB > NAME C1='İHRACAT'

MTB > NAME C2='NO İC Fİ'

MTB > PRINT C1-C2

ROW İHRACAT NOM İC FİY

ROW	İHRACAT	NOM İC FİY
1	205819	25
2	247643	50
3	258990	63
4	176929	78
5	151739	95
6	181305	160
7	220128	232
8	179450	285

MTB > REGR C1 1 C2

THE REGRESSION EQUATION IS

İHRACAT = 237346 - 331 NO İC Fİ

COLUMN	COEFFICIENT	ST. DEV. OF COEF.	T-RATIO = COEF/S.D.
	237346	29966	7.92
NO İC Fİ	-380.8	198.2	-1.92

S = 48887

R-SQUARED = 38.1 PERCENT

R-SQUARED = 27.8 PERCENT, ADJUSTED FOR D.F.

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	DF	SS	MS=SS/DF
REGRESSION	1	8823033856	8823033856
RESIDUAL	6	14339649536	2389941504
TOTAL	7	23162683392	

DURBIN-WATSON STATISTIC = 2.16

PAMUK İHRACAT REEL İC FİYAT İLİSKİSİ

BİR YIL GECİKMELİ OLARAK

MTB > READ 'PAM IRIF' C1-C2

8 ROWS READ

ROW	C1	C2
1	205819	25.00
2	247643	24.13
3	258990	22.23
4	176929	21.97

MTB > NAME C1='İHRACAT'

MTB > NAME C2='R.İC.Fİ'

MTB > PRINT C1-C2

ROW İHRACAT REEL İC FİYAT

ROW	İHRACAT	REEL İC FİYAT
1	205819	25.00
2	247643	24.13
3	258990	22.23
4	176929	21.97
5	151739	20.48
6	181306	22.69
7	220128	23.51
8	79450	22.75

MTB > REGR C1 1 C2

THE REGRESSION EQUATION IS
İHRACAT = - 147037 + 14767 R.İC.Fİ

COLUMN	COEFFICIENT	ST. DEV. OF COEF.	T-RATIO = COEF/S.D.
R.İC.Fİ	-147037	351400	-0.41
	14767	15794	0.93

S = 58048

R-SQUARED = 12.7 PERCENT
R-SQUARED = 0.0 PERCENT, ADJUSTED FOR D.F.

ANALYSIS OF VARIANCE

DUE TO	DF	SS	MS=SS/DF
REGRESSION	1	2945484544	2945484544
RESIDUAL	6	20217200640	3369533440
TOTAL	7	23162683392	

ROW	R.İC.Fİ	İHRACAT	PRED. Y VALUE	ST.DEV.	PRED. Y	RESIDUAL
8	22.7	79450	188910	20578		-109460

R DENOTES AN OBS. WITH A LARGE ST. RES.

DUREIN-WATSON STATISTIC = 1.35

FINDIK ÜRETİM NOMİNAL İC FİYAT

BİR YIL GECİKELİ OLARAK

MTB > READ 'FIN URI' C1-C2
8 ROWS READ

ROW C1 C2

1	250000	45
2	350000	110
3	220000	125
4	395000	150

MTB > NAME C1='URETIM'

MTB >

MTB > NAME C2='ND IC FI'

MTB > PRINT C1-C2

ROW URETİM NOMİNAL İC FİYAT

1	250000	45
2	350000	110
3	220000	125
4	395000	150
5	300000	175
6	180000	240
7	300000	575
8	260000	700

MTB > REGRESS C1 1 C2

THE REGRESSION EQUATION IS
URETIM = 287225 - 19 ND IC FI

COLUMN	COEFFICIENT	ST. DEV. OF COEF.	T-RATIO = COEF/S.D.
	287225	40230	7.14
ND IC FI	-19.3	109.2	-0.18

S = 74858

R-SQUARED = 0.5 PERCENT

R-SQUARED = 0.0 PERCENT, ADJUSTED FOR D.F.

ANALYSIS OF VARIANCE

DUE TO	DF	SS	MS=SS/DF
REGRESSION	1	174723872	174723872
RESIDUAL	8	3352214772	563663445
TOTAL	7	33795870144	

DURBIN-WATSON STATISTIC = 2.44

FINDIK ÜRETİM REEL İÇ FİYAT İLİSKİSİ

BİR YIL GECİKMELİ OLARAK

MTB > READ 'FINURI'C1-C2
ERROR FILE DOES NOT EXIST

MTB > READ 'FIN URI'C1-C2
8 ROWS READ

ROW	C1	C2
1	250000	45.00
2	350000	53.08
3	220000	44.10
4	395000	42.25

MTB > NAME C1='URETİM'
MTB > NAME C2='RE İÇ Fİ'
MTB > PRINT C1-C2

ROW	URETİM	REEL İÇ FİYAT
1	250000	45.00
2	350000	53.08
3	220000	44.10
4	395000	42.25
5	300000	37.73
6	180000	34.04
7	300000	68.40
8	250000	55.87

MTB > REGR C1 1 C2

THE REGRESSION EQUATION IS
URETİM = 200792 + 1705 RE İÇ Fİ

COLUMN	COEFFICIENT	ST. DEV. OF COEF.	T-RATIO = COEF/S.D.
	200792	119880	1.67
RE İÇ Fİ	1705	2463	0.69

S = 72223

R-SQUARED = 7.4 PERCENT
R-SQUARED = 0.0 PERCENT, ADJUSTED FOR D.F.

ANALYSIS OF VARIANCE

DUE TO	DF	SS	MS=SS/DF
REGRESSION	1	2499689504	2499689504
RESIDUAL	6	31297204224	5216198655
TOTAL	7	33796870144	

DURBIN-WATSON STATISTIC = 2.46

FINDIK IHRAKAT NOMINAL IC FIYAT ILISKISI

BİR YIL GECIKMELİ OLARAK

MTB > READ 'FIN IRIF' C1-C2

8 ROWS READ

ROW	C1	C2
1	100738	45
2	105264	110
3	116989	125
4	115243	150

MTB > NAME C1='IHRAKAT'

MTB > NAME C2='ND IC FI'

MTB > PRINT C1-C2

ROW IHRAKAT NOMINAL IC FIYAT

ROW	IHRAKAT	NOMINAL IC FIYAT
1	100738	45
2	105264	110
3	116989	125
4	115243	150
5	141374	175
6	89432	240
7	115513	675
8	109115	700

MTB > REGR C1 1 C2

THE REGRESSION EQUATION IS

IHRAKAT = 111415 + 1.1 ND IC FI

COLUMN	COEFFICIENT	ST. DEV. OF COEF.	T-RATIO = COEF/S.D.
	111415	9762	12.72
ND IC FI	1.15	23.73	0.05

S = 16303

R-SQUARED = 0.0 PERCENT

R-SQUARED = 0.0 PERCENT, ADJUSTED FOR D.F.

ANALYSIS OF VARIANCE

DUE TO	DF	SS	MS=SS/DF
REGRESSION	1	617743	617743
RESIDUAL	6	1594773504	265795584
TOTAL	7	1595391232	

DURBIN-WATSON STATISTIC = 2.56

FINDIK IHRACAT REEL IC FIYAT ILISKISI

BIR YIL GECIKMELI OLARAK

MTB > READ 'FIN IRIP' C1-C2

8 ROWS READ

ROW	C1	C2
1	100938	43.00
2	105264	53.08
3	116989	44.10
4	115243	42.25

MTB > NAME C1='IHRACAT'

MTB > NAME C2='RE IC FI'

MTB > PRINT C1-C2

ROW IHRACAT REEL IC FIYAT

ROW	IHRACAT	REEL IC FIYAT
1	100938	43.00
2	105264	53.08
3	116989	44.10
4	115243	42.25
5	141374	37.73
6	89432	34.04
7	115513	55.40
8	109115	55.87

MTB > REGR C1 1 C2

THE REGRESSION EQUATION IS

IHRACAT = 110502 + 25 RE IC FI

COLUMN	COEFFICIENT	ST. DEV. OF COEF.	T-RATIO = COEF/S.D.
IHRACAT	110502	27061	4.08
RE IC FI	25.9	555.0	0.05

S = 16303

R-SQUARED = 0.0 PERCENT

R-SQUARED = 0.0 PERCENT, ADJUSTED FOR D.F.

ANALYSIS OF VARIANCE

DUE TO	DF	SS	MS=SS/DF
REGRESSION	1	576228	576228
RESIDUAL	6	1594814975	265802496
TOTAL	7	1595390976	

ROW	RE IC FI	IHRACAT	PRED. Y VALUE	ST. DEV. PRED. Y	RESIDUAL
5	37.7	141374	111472	7493	29895

R DENOTES AN OBS. WITH A LARGE ST. RES.

DURBIN-WATSON STATISTIC = 2.54

KUZUM URETİM NOMİNAL İC FİYAT

BİR YIL GECİKMELİ OLARAK

MTB > READ 'UZU UR' C1-C2

8 ROWS READ

ROW	C1	C2
1	104000	45
2	95000	85
3	108500	110
4	108000	132

MTB > NAME C1='URETIM'

MTB > NAME C2='N IC FI'

MTB > PRINT C1-C2

ROW	URETIM	NOMI IC FIY
1	104000	45
2	95000	85
3	108500	110
4	108000	132
5	100000	158
6	101267	210
7	100729	290
8	100192	400

ROW	C1	C2
1	104000	45
2	95000	85
3	108500	110
4	108000	132
5	100000	158
6	101267	210
7	100729	290
8	100192	400

MTB > REGR C1 1 C2

THE REGRESSION EQUATION IS

URETIM = 103810 - 8.9 N IC FI

COLUMN	COEFFICIENT	ST. DEV. DF COEF.	T-RATIO = CCEF/S.D.
	103810	3177	32.67
N IC FI	-8.94	15.15	-0.59

S = 4701

R-SQUARED = 5.5 PERCENT

R-SQUARED = 0.0 PERCENT, ADJUSTED FOR D.F.

ANALYSIS OF VARIANCE

DUE TO	DF	SS	MS=SS/DF
REGRESSION	1	7704044	7704044
RESIDUAL	6	132611376	22101883
TOTAL	7	140315408	

DURBIN-WATSON STATISTIC = 2.46

K.UZUM URETIM REEL IC FIYAT ILISKISI

BIR YIL GECIKMELI OLARAK

MTB > READ 'UZU UR' C1-C2

8 ROWS READ

ROW	C1	C2
1	104000	45.00
2	95000	41.02
3	108500	38.81
4	108000	37.13

MTB > NAME C1='URETIM'

MTB > NAME C2='RE.IC.FI'

MTB > PRINT C1-C2

ROW URETIM REEL IC FIYAT

ROW	URETIM	REEL IC FIYAT
1	104000	45.00
2	95000	41.02
3	108500	38.81
4	108000	37.13
5	100000	34.07
6	101267	29.78
7	100729	29.39
8	100192	31.93

MTB > REGR C1 1 C2

THE REGRESSION EQUATION IS

URETIM = 96852 + 149 RE.IC.FI

COLUMN	COEFFICIENT	ST. DEV. OF COEF.	T-RATIO = COEF/S.D.
URETIM	96852	11672	8.30
RE.IC.FI	149.3	321.7	0.46

S = 47.51

R-SQUARED = 3.5 PERCENT

R-SQUARED = 0.0 PERCENT, ADJUSTED FOR D.F.

ANALYSIS OF VARIANCE

DUE TO	DF	SS	MS=SS/DF
REGRESSION	1	4860578	4860578
RESIDUAL	6	135454832	22575792
TOTAL	7	140315403	

DURBIN-WATSON STATISTIC = 2.39

K.UZUM IHRACAT NOMINAL IC FIYAT ILISKISI

BIR YIL GECIKMELI CLARAK

MTB > READ UZUM IRIF C1-C2

8 ROWS READ

ROW	C1	C2
1	73908	45
2	97630	85
3	98438	110
4	79145	132

MTB > NAME C1='IHRACAT'

MTB > NAME C2='NO IC FI'

MTB > PRINT C1-C2

ROW	IHRACAT	NO IC FI
1	73908	45
2	97630	85
3	98438	110
4	79145	132
5	81017	133
6	90729	210
7	111919	290
8	103297	400

MTB > REGR C1 1 C2

THE REGRESSION EQUATION IS

IHRACAT = 79106 + 72.2 NO IC FI

COLUMN	COEFFICIENT	ST. DEV. OF COEF.	T-RATIO = CCEF/S.D.
IHRACAT	79106	7353	10.76
NO IC FI	72.19	35.06	2.06

S = 10881

R-SQUARED = 41.4 PERCENT

R-SQUARED = 31.6 PERCENT, ADJUSTED FOR D.F.

ANALYSIS OF VARIANCE

DUE TO	DF	SS	MS=SS/DF
REGRESSION	1	502025216	502025216
RESIDUAL	6	710320384	118286720
TOTAL	7	1212345600	

DURBIN-WATSON STATISTIC = 2.00

K.UZUM IHRACAT REEL IC FIYAT ILISKISI

BIR YIL GECIKMELI OLARAK

MTB > READ 'UZUM IRIF' C1-C2

8 ROWS READ

ROW	C1	C2
1	73908	45.00
2	97630	41.02
3	98438	38.81
4	79145	37.18

MTB > NAME C1='IHRACAT'

MTB > NAME C2='RE IC FI'

MTB > PRINT C1-C2

ROW IHRACAT RE IC FI

ROW	IHRACAT	RE IC FI
1	73908	45.00
2	97630	41.02
3	98438	38.81
4	79145	37.18
5	81017	34.07
6	90729	29.73
7	111919	29.39
8	103297	31.93

MTB > REGR C1 I C2

THE REGRESSION EQUATION IS

IHRACAT = 138130 - 1285 RE IC FI

COLUMN	COEFFICIENT	ST. DEV. OF COEF.	T-RATIO = COEF/S.D.
IHRACAT	138130	29279	4.72
RE IC FI	-1284.8	807.1	-1.59

S = 11919

R-SQUARED = 29.7 PERCENT

R-SQUARED = 18.0 PERCENT, ADJUSTED FOR D.F.

ANALYSIS OF VARIANCE

DUE TO	DF	SS	MS=SS/DF
REGRESSION	1	359959808	359959808
RESIDUAL	6	852385792	142064283
TOTAL	7	1212345600	

DURBIN-WATSON STATISTIC = 1.51

K. INCIR URETİM NOMİNAL İC FİYAT İLİSKİSİ

BİR YIL DEĞİŞİMİ

MTB > READ 'INC URI' C1-C2

8 ROWS READ

ROW	C1	C2
1	53800	22
2	55000	50
3	59000	65
4	60000	78

MTB > NAME C1='URETIM'

MTB > NAME C2='NO IC FI'

MTB > PRINT C1-C2

ROW	URETIM	NOM IC FIYAT
1	53800	22
2	55000	50
3	59000	65
4	60000	78
5	60000	94
6	61260	135
7	62018	180
8	62775	250

MTB > REGR C1 1 C2

THE REGRESSION EQUATION IS

URETIM = 55256 + 36.4 NO IC FI

COLUMN	COEFFICIENT	ST. DEV. OF COEF.	T-RATIO = COEF/S.D.
	55256	1203	45.95
NO IC FI	36.391	9.249	3.93

S = 1844

R-SQUARED = 72.1 PERCENT

R-SQUARED = 67.4 PERCENT, ADJUSTED FOR D.F.

ANALYSIS OF VARIANCE

DUE TO	DF	SS	MS=SS/DF
REGRESSION	1	52666784	52666784
RESIDUAL	6	20410544	3401757
TOTAL	7	73077328	

DURBIN-WATSON STATISTIC = 0.81

K. INCIR URETIM REEL IC FIYAT ILISKISI

BIR YIL GECIKMELI OLARAK

MTB > READ 'INC URI' C1-C2

8 ROWS READ

ROW C1 C2

1	53800	22.00
2	55000	24.13
3	59000	22.93
4	60000	21.97

MTB > NAME C1='URETIM'

MTB > NAME C2='RE IC FI'

MTB > PRINT C1-C2

ROW URETIM REEL IC FIY

1	53800	22.00
2	55000	24.13
3	59000	22.93
4	60000	21.97
5	60000	20.27
6	61260	19.15
7	62010	18.24
8	62775	19.95

MTB > REGR C1 1 C2

THE REGRESSION EQUATION IS
 URETIM = 84826 - 1214 RE IC FI

COLUMN	COEFFICIENT	ST. DEV. OF COEF.	T-RATIO = COEF/S.D.
	84826	9174	9.25
RE IC FI	-1214.2	433.5	-2.80

S = 2297

R-SQUARED = 56.7 PERCENT

R-SQUARED = 49.4 PERCENT, ADJUSTED FOR D.F.

ANALYSIS OF VARIANCE

DUE TO	DF	SS	MS=SS/DF
REGRESSION	1	41406688	41406688
RESIDUAL	6	31670656	5278442
TOTAL	7	73077344	

ROW	RE IC FI	URETIM	PRED. Y VALUE	ST. DEV. PRED. Y	RESIDUAL	ST. R
1	22.0	53800	58115	905	-4315	-2.

R DENOTES AN OBS. WITH A LARGE ST. RES.

DURBIN-WATSON STATISTIC = 1.05

K. INCIR IHRACAT NOMINAL IC FIYAT ILISKISI

BIR YIL GECIKMELI OLARAK

MTB > READ INC IRIF C1-C2

8 ROWS READ

ROW	C1	C2
1	32580	22
2	35948	50
3	38071	65
4	43201	78

MTB > NAME C1='IHRACAT'

MTB > NAME C2='NO IC FI'

MTB > PRINT C1-C2

ROW IHRACAT NOMINAL IC FIYAT

ROW	IHRACAT	NOMINAL IC FIYAT
1	32580	22
2	35948	50
3	38071	65
4	43201	78
5	47014	94
6	37607	135
7	41232	180
8	33329	250

MTB > REGR C1 I C2

THE REGRESSION EQUATION IS

$$IHRACAT = 39028 - 3.7 \text{ NO IC FI}$$

COLUMN	COEFFICIENT	ST. DEV. OF COEF.	T-RATIO = COEF/S.D.
	39028	3477	11.22
NO IC FI	-3.71	26.74	-0.14

S = 5333

R-SQUARED = 0.3 PERCENT

R-SQUARED = 0.0 PERCENT, ADJUSTED FOR D.F.

ANALYSIS OF VARIANCE

DUE TO	DF	SS	MS=SS/DF
REGRESSION	1	547500	547500
RESIDUAL	6	170663200	28443866
TOTAL	7	171210688	

DURBIN-WATSON STATISTIC = 1.27

K. INCIR IHRACAT REEL IC FIYAT

BIR YIL GECIKMELI CLAPAK

MTB > READ 'INC IRIF' C1-C2

8 ROWS READ

ROW	C1	C2
1	32580	22.00
2	35948	24.13
3	38071	22.93
4	43201	21.97

. . .

MTB > NAME C1='IHRACAT'

MTB > NAME C2='RE IC FI'

MTB > PRINT C1-C2

ROW IHRACAT REEL IC FIYAT

ROW	C1	C2
1	32580	22.00
2	35948	24.13
3	38071	22.93
4	43201	21.97
5	47014	20.27
6	37607	19.15
7	41232	18.24
8	33329	19.95

MTB > REGR C1 I C2

THE REGRESSION EQUATION IS

IHRACAT = 51328 - 603 RE IC FI

COLUMN	COEFFICIENT	ST. DEV. OF COEF.	T-RATIO = COEF/S.D.
IHRACAT	51328	20686	2.48
RE IC FI	-602.7	977.5	-0.62

S = 5180

R-SQUARED = 6.0 PERCENT

R-SQUARED = 0.0 PERCENT, ADJUSTED FOR D.F.

ANALYSIS OF VARIANCE

SOURCE	DF	SS	MS=SS/DF
REGRESSION	1	10202855	10202855
RESIDUAL	6	161007856	26834640
TOTAL	7	171210704	

DURBIN-WATSON STATISTIC = 1.31